Gizli belgeleri açıklıyoruz!

Milli Mücadele'de 'Karakol Cemiyeti'

popüler tarih

populer.tarih@dunya.com Haziran 2003 Sayı 34 3.500.000 TL

Dünden bugüne
Şişli Terakki Lisesi

ISSN 1302-6577 212323 03/06
9 771302 657001
DÜNYA Yayıncılık

İngiltere ve Fransa karşısında

ABDÜLHAMİD'İN ORTADOĞU POLİTİKASI

merakediyorum@googlegroups.com

İçindekiler

Haziran 2003

KAPAK

40 'Büyük Oyun'da Abdülhamid'in kozları

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki toprakları üzerinde oynanan 'Büyük Oyun'da söz sahibi olabilmek için Sultan Hamid, bir yandan büyük devletler arasındaki rekabeti körükler, öte yandan 'hilâfet kartı'nı kullanır...
Vahdettin Engin

KAPAK FOTOĞRAFI: ZONARO; 'KAYZER WILHELM DOLMABAHÇE'DE'

8 Okurlardan

9 Editörden

10 Ayın Tarihi

14 Basında Bu Ay

16 Kara Kutu
Kansu Şarman

18 Aztek İmparatorluğu nasıl yıkıldı?
Cemal Bâli Akal

24 Tartışma: On Soruda I. Murad
Erhan Afyoncu

30 Osmanlı'nın gözüyle opera
Buğra Tokatlı

36 Padişah ferman buyurursa....
Mehmet Korkmaz

46 Şiilik, nedir, ne değildir?
Reha Çamuroğlu

60 Osmanlı'nın sualtı torpidoları
Kansu Şarman

64 'Karakol Cemiyeti'nin tüzüğü
Sami Önal

70 İzzet Hurşid'in serüvenleri
Orhan Koloğlu

74 Çin topraklarında 1919
M. Tanju Akad

78 Martin Luther, 'yılın adamı'
Ayşe Özek Karasu

84 Turancılar yargılanıyor
Devrim Çakır

92 Ankara'nın üç hipodromu
Eser Tutel

96 Kırk Ambar
Feza Kürkçüoğlu

98 Ajanda
Devrim Çakır

102 Kitap
Lütfü Tınç

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

KURUM TARİHİ

52 Terakki Mektebi'nden Şişli Terakki Lisesi'ne

Yaşı 125'i aşmış bir okulun öyküsü aslında, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e, Osmanlı'nın modernleşme sancılarının, devrimlerin, göçlerin ve savaşın da öyküsüdür.
Merve Tezcanlı

popüler tarih

Yıl: 3 Sayı: 2003/34 Haziran 2003
Her ayın başında yayımlanır

DÜNYA YAYINCILIK A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT ERSİNAN

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Haber Merkezi
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Müdürü
AYŞE BIYIKLI TUNCA

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
VURAL YAZICIOĞLU, ABC AJANS
AYDIN COŞKUN

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

Ofset hazırlık ve baskı
DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.
"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Tel: 0.212. 629 08 08 (40 hat)
Yazı İşleri dahili: 1638 - 1639
Reklam dahili: 1629
Abone dahili: 1305 - 1306
Fax: 0.212. 629 46 25
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Ahi Çelebi'ye kim sahip çıkacak?

Geçen sayımızı, yani İstanbul'un fethinin 550. yılı için hazırladığımız tematik Mayıs sayımızı planlarken, profesyonel hava fotoğrafçılığının önemli isimlerinden Orhan Durgut arkadaşımızın hem fotoğraf arşivinden hem de bakış açılarından, çok yararlandık. Çünkü Orhan Durgut, Anadolu'nun antik uygarlıklarına gönül vermiş bir fotoğraf sanatçısı olduğu kadar, bir İstanbul 'takipçisi'... Yıllardır, profesyonel çalışmalarını yürütürken, İstanbul'u 'havadan' izliyor: Helikopterlerden kente uzattığı objektifi ve çıplak gözleriyle... Bu da onda ciddi bir kent bilinci yaratmış.

Fetih'in 550. yılında, Ahi Çelebi Mescidi'ni anımsamanın nedenleri çok...

Çalışmalarımız sırasında, Fetih'in 550. Yılı için, İstanbul'da neler yapıldığını ya da yapılmadığını konuşurken, bana uzun uzun 'Ahi Çelebi Mescidi'nden bahsetti; sonraki sayılarımızda 'bir konu' olarak işleyebileceğimiz bu mescide ilişkin notlarını verdi.

Neden Ahi Çelebi Mescidi'ni konuştuğumuza gelince... Tahsin Öz'ün değerli 'İstanbul Camileri' kitabında 'Kanlı Fırın Mescidi' diye de adlandırılan bu yapı, bugün içler acısı bir durumda ve İstanbul için 'büyük projeler' geliştirilirken, hiç de 'medyatik' olmayan bu mescidin sahipsizliği, şu günlerde yapılan '550. Yıl' kutlamalarına hiç de yakışmıyor.

Ahi Çelebi Mescidi, İstanbul'da yapılan ilk camilerden. Belki de en eskisi. Eminönü'nde, eski adıyla 'Yemiş' civarındaki bu mescidi yaptıran Ahi Çelebi, Fatih Darüşşifası'nın hekimbaşı. Fatih Sultan Mehmed hastalandığında, ona perhiz yemekleri hazırlanmasına nezaret ediyor. 1523'te vefat eden Ahi Çelebi'nin yaptırdığı mescid, Fatih dönemi sonrasında, Mimar Sinan tarafından ihya ve tamir edilmiş. Sonra tekrar harap olmuş, deniz kenarında ve çukurda olduğu için, su basmış, çöküntüler yaşamış. Zaman içinde, önemli onarımlardan geçirilmiş. Bugün ise tamamen harap...

Orhan Durgut'un anlattıklarına göre, Vakıflar Genel Müdürlüğü bir ara bu mabedin onarım işine girişmiş. Yapı taşları dahi çürüdüğü, Galata Köprüsü'nün kazıkları çakılırken oluşan sarsıntıda, taşlar yerlerinden oynadığı için, onarım sürdürülmemiş...

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Unkapanı Köprüsü genişletilirken tamamen yıkılan Hacı Hücrev Camii'ni 200 metre ileriye taşıyarak tıpkısını inşa ettirdiğine göre, benzer bir çalışmanın Ahi Çelebi Mescidi için yapılabileceğini konuştuk Orhan Durgut ile birlikte... Ve Evliya Çelebi'yi de andık... Neden derseniz; ünlü gezginin seyahatlerine başlamasında bu mescidin rolü var: Evliya rüyasında Hazreti Muhammed'i burada görür ve 'Şefaat ya Resulallah' diyecek yerde, 'Seyahat ya Resulallah' deyiverir...

İşte Ahi Çelebi Mescidi'ne acilen sahip çıkmak için, size bir neden daha!..

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

FOTOĞRAF: ORHAN DURGUT

merakediyorum@googlegroups.com

1 HAZİRAN: İstanbul Radyosu, yeni stüdyolarında orta dalga üzerinden deneme yayınına başladı. Bu bir aylık deneme yayını, Vedat Nedim Tör gözetiminde gerçekleştirildi (1949).

2 HAZİRAN: Demokratik, laik ve ulusal bir Filistin devleti kurmayı amaçlayan ve çeşitli ulusal örgütleri bir araya getiren Filistin Kurtuluş Örgütü, Kudüs'te kuruldu. Yaser Arafat, 3 Şubat 1968'de örgütün başına geçti (1964).

3 HAZİRAN: Nâzım Hikmet Ran, geçirdiği kalp rahatsızlığı sonucu, 61 yaşında, Sovyetler Birliği'nin başkenti Moskova'da öldü. Nâzım Hikmet, 17 Haziran 1951'de Türkiye'den ayrılmış ve bu nedenle de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkarılmıştı (1963).

4 HAZİRAN: İstanbul'da istimlak çalışmaları başladı. Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, Belediye Şehir Meclisi toplantısında, İstanbul'un artık bir şantiye haline geldiğini söyledi (1957).

5 HAZİRAN: Türkiye, İngiltere ve Irak arasında 'Musul Anlaşması' imzalandı. Türkiye, Musul petrollerinin gelirinden 25 yıl süreyle yüzde 10 pay almayı kabul etti ve Musul'daki haklarından vazgeçti. Fakat daha sonra, 500 bin sterlin karşılığında bu haktan da vazgeçildi (1926).

6 HAZİRAN: Hindistan ordusuna bağlı askerler, Sihlerin kutsal mabedi olan 'Altın Tapınak'a kanlı bir baskın düzenlediler. Bu baskından sonra, Hindistan'ın çeşitli kesimlerindeki militan olmayan Sihler de silahlanmaya başladılar (1984)

7 HAZİRAN: Demokrat Parti hükümetinin, muhalif partiler ve basından gelecek eleştirileri önlemek amacıyla hazırladığı 'Basın Kanunu' kabul edildi. Gazete çıkarmak ve imtiyazını almak için ağır şartlar getiren yasa, yayın anlayışını da denetim altına alıyordu (1956).

8 HAZİRAN: Taksim ve Beyazıt meydanlarında, on binlerce kişinin katılımıyla ordu lehine miting yapıldı. Öğrencilerin ağırlıkta olduğu gösterilerde, 'Gençlik Hiç Aldanmadı', '27 Mayıs'a Bağlıyız' yazılı pankartlar taşındı (1960).

10 HAZİRAN: Türkiye'de, 1950'den sonra etkileri görülen 'Uluslararası Üslup'un ilk örneği sayılan İstanbul Harbiye'deki Hilton Oteli, törenle hizmete açıldı. Otelin tasarımına, 1952'de başlanmıştı (1955).

11 HAZİRAN: Merkez Bankası'nın kuruluşuna ilişkin kanun, TMBB'de kabul edildi. Kanun, hükümetin denetiminde olan hisselerin payını %15, Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı banka ve şirketlerinin toplam payını ise % 10 ile sınırlamıştı (1930).

13 HAZİRAN: İtalya'da yapılan referandumda halk, cumhuriyetten yana oy kullandı. Kral II. Umberto İtalya'yı terk ederek Portekiz'e gitmek zorunda kalırken, ülkede cumhuriyet ilan edildi (1946).

14 HAZİRAN: Maddi nedenlerden dolayı kapanacak olan Adalet Cimcoz'a ait Maya Sanat Galerisi'ni kurtarmak için, 50 sanatçının hediye ettiği eserlerden oluşan 'Kurtarıcı Sergi', sanat dünyasında büyük ilgi topladı (1954)

Yüksekliğiyle mevcut kentsel dokuyu ezen ve kamuoyunun da büyük tepkisini çeken Park Otel'in son yedi katının yıkılmasını öngören karar, 19 Haziran'da, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca onaylandı. Öyküsü 1890'a kadar uzanan eski Park Otel'in yerine yapılan bu binanın yıkımına, Kasım ayında başlandı (1992).

İsrail ile Arap ülkeleri arasında, 5 Haziran'da savaş başladı. Tarihe 'Altı Gün Savaşı' diye geçen bu savaş sonrasında topraklarını genişleten İsrail, Gazze Şeridi'ni, Bethelem ve Hebron kentlerini, Batı Şeria'yı ve Golan Tepeleri'ni ele geçirdi (1967).

merakediyorum@googlegroups.com

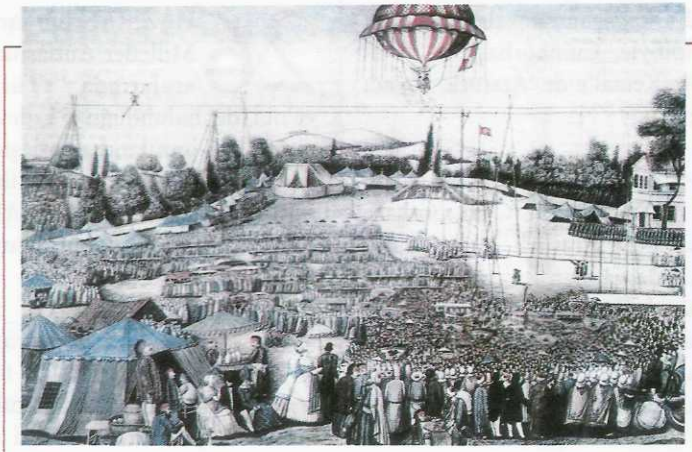
Batı Almanya'ya gidecek ilk işçi kafilesi, 24 Haziran günü yola çıktı. 'İşgücü göndermeye ilişkin protokol', Türkiye ile Batı Almanya arasında, 13 Haziran'da imzalanmış; bu protokolle, özel kuruluşların Batı Almanya'ya kontratsız işçi göndermelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştı (1961).

Sırp Kralı I. Alexander ile Kraliçe Draga, 11 Haziran'da öldürüldüler. Belgrad'daki saraya zorla giren Albay Mashin'in kontrolündeki suikastçılar, yatak odalarındaki dolapta saklanan Kral ve Kraliçe'ye 30 el ateş ettiler. Kral ve Kraliçe olay yerinde yaşamını yitirdi (1903).

Yüzyılın sonuna kadar hüküm sürecek olan Victoria, 20 Haziran günü, 18 yaşında İngiltere tahtına çıktı. Kadınların tahta çıkmasını engelleyen eski kanunu kaldıran Kraliçe Victoria, İngiliz orta sınıfına kendini sevdirmiş ve itibar kaybeden krallığın durumunu düzeltmeye çalışmıştı (1839).

Sultan Abdülmecid'in kız kardeşi Adile Sultan'ın düğün şenlikleri için Sultan tarafından İstanbul'a davet edilen İtalyan baloncu Comaschi, Haydarpaşa'dan havalanarak İstanbul üzerinde bir saat kadar dolaştı. Karadeniz'e açıldı; fakat Karadeniz üzerinde kayboldu (1845).

Igor Sikorsky, 1909'dan beri üzerinde çalıştığı 'helikopter'in patentini, 27 Haziran'da aldı. Annesinin, Leonardo da Vinci'nin çalışmalarına duyduğu büyük ilgiden etkilenerek uçan makinelerle ilgili deneyler yapmaya başlayan Sikorsky; geliştirdiği ilk donanımlı helikoptere, 'VS-300' adını verdi (1939).

Devlet yönetiminde ıslahat yapmanın gerekliliğine inanan Sultan II. Mahmud, askeri ve idari alanda gerçekleştirilmeye çalışılan yeniliklere karşı çıkan ve isyan çıkaran Yeniçeri Ocağı'nı, 15 Haziran'da kaldırdı. Bu olay, Osmanlı tarihinine 'Vaka-i Hayriyye' (Hayırlı Olay) tanımlamasıyla geçti (1826).

merakediyorum@googlegroups.com

15 HAZİRAN: Sendikalar Kanunu'nda değişiklik öngören tasarıyı protesto eden işçiler, İstanbul ve Kocaeli'nde büyük bir yürüyüş düzenlediler. İki gün süren olaylarda 5 kişi yaşamını yitirdi, 200'e yakın kişi yaralandı (1970).

16 HAZİRAN: Vatandaşların öz adlarından başka, bir de soyadlarına sahip olmalarını öngören yasa kabul edildi. İsmet İnönü ve 12 arkadaşının imzaladığı kanun teklifiyle, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e de 'Atatürk' soyadı verildi (1934).

18 HAZİRAN: Başbakan Turgut Özal, Ankara Atatürk Spor Salonu'nda yapılan Anavatan Partisi Büyük Kongresi'nde, Kartal Demirağ adlı bir saldırganın silahlı saldırısına uğradı ve elinden yaralandı (1988).

20 HAZİRAN: İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın Cumhuriyet'in 50. Yılı'nı kutlamak amacıyla düzenlediği I. İstanbul Festivali, İTÜ Konser Salonu'nda başladı. Festivalin genel sanat yönetmenliğini, Aydın Gün üstlenmişti (1973).

21 HAZİRAN: Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit, Bolu-Gerede'de halka hitap ederken, sağ görüşlü oldukları bilinen bazı kişilerin taşlı sopalı saldırısına uğradı. Olaylarda 7 kişi yaralandı (1975).

22 HAZİRAN: Ulusal kalkınmayı hızlandıracak bir tarımsal yapının kurulmasını amaçlayan 'Toprak ve Tarım Reformu Kanunu' yasalaştı. 1978'de iptal edilen yasa, uygulamadaki yetersizlikler nedeniyle, köylü için bir umut olmaktan öteye geçememişti (1973).

23 HAZİRAN: İngiltere'ye sipariş edilen denizaltı ve uçak filosunu teslim alacak personeli taşıyan Refah şilebi, bir denizaltı tarafından batırıldı. 32 kişinin kurtulabildiği olayın ardından, TBMM'de konuyla ilgili bir soruşturma başlatıldı (1941).

26 HAZİRAN: Birleşmiş Milletler Antlaşması, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 51 devlet tarafından imzalandı. Antlaşmayı, ilk olarak Çin adına Wellington Koo, son olarak da ABD adına Dışişleri Bakanı Edward Stettinius imzaladı (1945).

27 HAZİRAN: Karadeniz Rus Krallık filosuna bağlı Potemkin zırhlısında, bozuk kumanya nedeniyle bir isyan patlak verdi. Deniz eri Matyuşenko'nun önderliğini yaptığı ayaklanma, Çar'ın ordu üzerindeki otoritesini kesin bir şekilde sarstı (1905).

28 HAZİRAN: Avusturya tahtının veliahtı Arşidük Franz Ferdinand ve eşi Hohenburg Düşesi, 19 yaşındaki Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından, Saraybosna'da öldürüldü. Avusturya, bu olayı gerekçe göstererek Sırbistan'a savaş ilan etti ve I. Dünya Savaşı başladı (1914).

29 HAZİRAN: 1930'ların başında, 'Dünyanın en yaşlı adamı' olarak Amerika'ya davet edilen 1777, Bitlis doğumlu Zaro Ağa; nüfus kağıdına göre 157, doktoruna göre 130 yaşında öldü (1934).

Dünyanın ilk jet uçağı 'De Havilland Comet', yıllar süren gizli ve yoğun çalışmalardan sonra, 27 Haziran'da ilk uçuşunu gerçekleştirdi. Havacılıkta devrim yaratan Comet uçağı, Hatfield'deki denemelerden sonra, pilot yüzbaşı John Cunnigham'ın yönetiminde havalandı (1949).

Napolyon Bonapart, Elbe Adası'ndan gelerek yeniden tahta çıktığı 'Yüz Gün' dönemindeki Waterloo Savaşı'nda 18 Haziran'da, İngiliz ve Prusya ordularına karşı büyük bir yenilgiye uğradı. Yenilgi, Fransa ile Avrupa devletleri arasında 23 yıl süren savaşa son verirken; Napolyon, 22 Haziran'da, ikinci kez tahttan çekildi (1815).

merakediyorum@googlegroups.com

I. Ahmed'in isteğiyle, Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa tarafından inşa edilen Sultanahmet Cami, 9 Haziran günü ibadete açıldı. Cami, medrese, darülkurra, arasta, darüşşifa, türbe ve üç sebilden oluşan bir külliye şeklinde tasarlanan yapının diğer bölümleri de 1620'de tamamlandı (1617).

Özel yaşamı sürekli ilgi odağı olan ve 1962 Ağustos'unda, aşırı dozda uyku hapı alarak yaşamına son veren ABD'li aktris Marilyn Monroe, 29 Haziran günü, oyun yazarı Arthur Miller'la Londra'da evlendi. Monroe, son filmi olan 'Uygunsuzlar'ın senaryosunu da yazan Arthur Miller'la 4 yıl evli kaldı (1956).

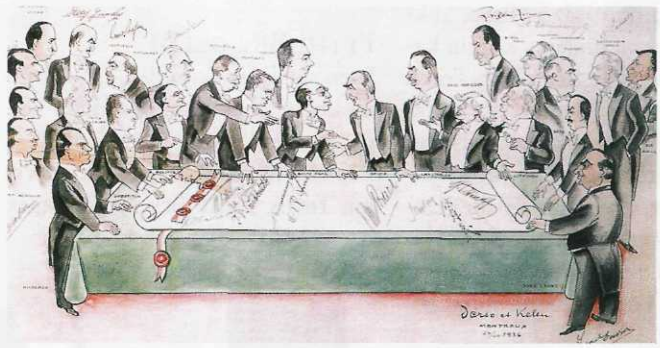

Peru'daki İnka topraklarını ele geçiren Francisco Pizarro, Lima kentinde, 26 Haziran'da öldürüldü. 1523'te beraber yola çıktığı İspanyol asker Almagro'nun yandaşları tarafından öldürülen Pizarro, Peru'daki İspanyol egemenliğini pekiştirmek için çalışmıştı (1541).

ABD'nin ısrarıyla, haşhaş üretimi ve afyon ekimi, 29 Haziran'da yasaklandı. ABD ile yapılan antlaşmaya göre, Türkiye, 1972'den itibaren haşhaş ekmeyecek, buna karşılık ABD haşhaş ekimi yapılan 7 ildeki üreticiye verilen baş fiyatın 2 misli tutarında tazminat ödeyecekti (1971).

Montreux Konferansı, 22 Haziran'da toplandı. Konferansta, Türkiye'nin sunduğu karar tasarısı temel alındı. Bu tezin temel noktası, Lozan Antlaşması'ndaki 'askerden arınma' hükmünün kaldırılması ve Boğazlar Komisyonu'nun lağvedilmesi yolundaydı (Derso ve Kelen'in çizgileriyle, Montreux Konferansı) (1936).

Adını, 1975'te Türkiye'nin ilk kez katıldığı Eurovision Şarkı Yarışması elemelerinde seslendirdiği 'Seninle Bir Dakika' adlı şarkıyla duyuran Semiha Yankı; bu yarışmada, 3 puanla sonuncu olmasına karşın, 7 Haziran'da, Bulgaristan'da düzenlenen 'Altın Orfe Şarkı Yarışması'nda birincilik aldı (1977).

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

Eski silah müzesi

İslâmiyet'in ortaya çıkışından beri kullanılan silahların sergilenmesi amacıyla bir müze kurulması Padişah hazretlerince emredilmişti. Bu amaçla kurulan bir komisyonca hazırlanan salonda silahlar sergilenmeye başlanmıştır. Bazı büyük silahların ahşap modelleri de hazırlanmış ve hepsinin fotoğrafları çekilerek zat-ı şahanelerine arz edilmiştir.

(Sabah, 3 Haziran 1903)

Boğaziçi aydınlanacak

Tophane Müşirliği'nden sadaret makamına sunulan bir tezkerede, Dolmabahçe gaz fabrikasında gerçekleştirilen ıslahatlar ve yeni yapılan gazometre sayesinde, fabrikanın imtiyaz sahası içinde yer alan Boğaziçi'nin aydınlatılması için gerekli gazın üretilebileceği belirtilmiştir.

(Sabah, 18 Haziran 1903)

Âmâların okuyup yazması

Rus Tıp Akademisi azasından doktor London, radyum madeninin yaydığı ışınlar marifetiyle âmâlara okuyup yazmayı öğretecek bir usul keşfetmiştir. Doktor London, biri 11, diğeri 13 yaşlarında iki âmâ çocuk üzerinde bir takım deneyler yaptıktan sonra onların Rus alfabesini okumalarını sağlamıştır.

(Sabah, 10 Haziran 1903)

Hesap makinesi

Osmanlı ülkesi postanelerinde "manda post" usulünün kullanılmaya başlanmasıyla gitgide artan rağbet neticesi, muameleler çoğalmış bulunuyor. Bu bakımdan, Avrupa postanelerinde olduğu gibi, toplama, çıkarma, çarpma ve bölme işlemlerini muntazam bir surette gerçekleştirebilen "daktil" adlı hesap makinesinin satın alınarak kullanılmasına karar verilmiştir.

(Sabah, 20 Haziran 1903)

75 YIL ÖNCE

Gazi'miz İstanbul'da

Dün Gazi'nin güzel ve sevgili yüzü İstanbul'a tebessüm etti. Yürekleri tek bir kalp gibi çarpan bütün İstanbullular bayramların bayramını yaptı. Sekiz aylık bir aradan sonra İstanbul, dün ikinci defa olarak sevgili Gazi'mizi daha taşkın bir aşk, daha sarsıntılı bir heyecanla bağrına bastı.

(Cumhuriyet, 6 Haziran 1928)

Üsküdar-Kısıklı tramvayı

Üsküdar-Kısıklı tramvay hattının resmi açılışı dün Kâzım Paşa, Şükrü Kaya Bey ve binlerce kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Tören münasebetiyle Bağlarbaşı'ndaki fabrika binası donanmış, şirketin üstü başı temiz biletçi ve vatmanları davetlileri karşılamışlardır. Davetliler Üsküdar'dan tramvaya binerek fabrikaya gelmişler ve burada yapılan konuşmalarla tören sona ermiştir.

(Cumhuriyet, 8 Haziran 1928)

Sebze ve meyveye narh

Cumhuriyet Halk Fırkası, zaruri ihtiyaçların pahalılığı ile mücadele etmek üzere bir komisyon teşkil etmiştir. Komisyon, sebze ve meyvelerin bazı yerlerde ucuz olmakla beraber, birçok yerde çok pahalı satıldığı kanaatine varmıştır. Bu sebeple, birkaç sene evvel olduğu gibi, sebze ve meyve fiyatına üst sınır konulmasına karar verilmiştir.

(Cumhuriyet, 19 Haziran 1928)

Fethi Bey geldi

Paris sefirimiz Fethi Bey, beraberinde kuponlar anlaşması olduğu halde, İstanbul'a gelmiştir. Fethi Bey, Başvekil İsmet Paşa ve Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey ile görüşmek üzere Ankara'ya gidecektir.

(Cumhuriyet, 21 Haziran 1928)

merakediyorum@googlegroups.com

50 YIL ÖNCE

40 KİŞİ İSTİFA ETTİ

Millet Partisi 4. Kurultayı'nda Mustafa Kentli'nin genel başkan seçilmesinden sonra, aralarında Hikmet Bayur'un da bulunduğu 40 kişi, partiden ayrıldıklarını açıkladı.
(29 Haziran 1953)

ROSENBERGLER İDAM EDİLDİ

Atom bombasının sırlarını çalmak suçundan yargılanan Ethel ve Julius Rosenberg çifti, Sing Sing Hapishanesi'nde idam edildi. 5 bin kişiyi aşkın bir kalabalık, Rosenberg'leri affetmeyi reddeden Başkan Eisenhower'ı, New York'ta protesto etti.
(19 Haziran 1953)

CHP'DE 10. KURULTAY

22 Haziran'da Ankara'da toplanan Cumhuriyet Halk Partisi 10. Kurultay'ı sona erdi. Kurultay'da, İsmet İnönü yeniden genel başkan, Kasım Gülek de genel sekreter seçildi. Kurultay'da alınan kararla, parti programında ilk kez 'hukuk devleti' kavramına yer verildi.
(26 Haziran 1953)

KRALİÇE TAÇ GİYDİ

İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth, Londra'nın ünlü Westminster Katedrali'nde düzenlenen muhteşem bir törenle taç giydi. Başbakan Adnan Menderes başkanlığındaki Türk heyeti de, törende hazır bulundu.
(2 Haziran 1953)

HAVAÎ FİŞEK GÖSTERİSİ

İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü kutlamaları çeşitli etkinliklerle devam ediyor. Fetih Derneği'nin Almanya'dan getirdiği üç uzman, havai fişeklerle gökyüzünde bir renk cümbüşü yaratıyor.
(1 Haziran 1953)

BAYAN ROOSEVELT GEZİDE

Amerika Birleşik Devletleri Eski Başkanı Franklin Roosevelt'in eşi Eleanor Roosevelt, İstanbul'a geldi. İstanbul'da kaldığı dört saatlik süre içinde Ayasofya'yı gezen Bayan Roosevelt, daha sonra Atina'ya geçti.
(29 Haziran 1953)

25 YIL ÖNCE

'70 CENT' MESELESİ...

Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu, hükümetin 5 aylık dönem içinde yaklaşık 5 milyar dolarlık kısa vadeli borcun ertelenmesi konusunda ön mutabakat sağladığını açıkladı ve "Türkiye artık 70 cent'e muhtaç değildir" dedi.
(1 Haziran 1978)

BÜYÜKELÇİYE SUİKAST

Türkiye'nin Madrid Büyükelçisi Zeki Kuneralp'ın eşi Necla Kuneralp, Madrid'in merkezinde otomobilinin içindeyken uğradığı silahlı saldırı sonucu öldü. Necla Kuneralp'la birlikte emekli Büyükelçi Beşir Balcıoğlu ve otomobilin şoförü de hayatını kaybetti.
(2 Haziran 1978)

KUPA FİNALİ

Arjantin'de yapılan Dünya Kupası final maçında, Arjantin takımını Hollanda takımı karşısında 3-1 öne geçiren golü Mario Kempes attı. Kempes, final maçında attığı bu golle 6 gole ulaşarak şampiyonanın gol kralı oldu.
(25 Haziran 1978)

BENZİN DARLIĞI

Döviz darboğazı nedeniyle benzin ve ham petrol ithali yapılamadığından, benzin sıkıntısı artıyor. İstanbul'da, benzin istasyonlarının önündeki kuyruklar bir kilometreye ulaştı.
(27 Haziran 1978)

OTOBÜS DENİZE UÇTU

İstanbul'da, Taksim-Sarıyer seferini yapan bir belediye otobüsü, Tarabya önlerinde denize uçtu. Otobüs sulara gömülürken, içinde bulunduğu tahmin edilen 35 yolcudan 30'u boğularak hayatını kaybetti; 5 yolcu ise otobüsten çıkıp yüzerek kurtuldu.
(15 Haziran 1978)

merakediyorum@googlegroups.com

General Milne'dan Harbiye Nezareti'ne:

'Mustafa Kemal, rahatsız ediyor'

İzmir'in işgali üzerine, Havza'daki Mustafa Kemal'in, çevredeki il ve ilçelerin yetkililerine telgraflar göndererek, işgalin protesto edilmesini istemesi İngilizleri kızdırır...

KANSU ŞARMAN

Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında, İngiltere'nin İstanbul'daki temsilcileri de bu görevin niteliğini öğrenmek için, hızlı bir istihbarat çalışmasına başladılar.

İngiltere'nin Karadeniz Ordusu Başkumandanı General Milne daha Bandırma gemisinin Samsun'a vardığı gün, Harbiye Nezareti'ne "Dokuzuncu Ordu ilga edildiği halde, neden bu ordunun kıtalarına bir Genel Müfettiş ve büyük bir kurmay heyetinin gönderilmekte olduğunun anlaşılamadığını ve bunun açıklanması gerektiğini" belirten bir yazı gönderdi.

Bu yazı, İngilizlerin Mustafa Kemal'in görevinden ciddi bir rahatsızlık duyduklarının ilk göstergesiydi.

Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak basmasıyla, İngilizler de ajanları aracılığıyla onu izlemeye başladılar.

Bu arada Mustafa Kemal ile yakın ilişki kuran yetkililer hakkında da Osmanlı Hükümeti'ne raporlar iletiliyordu ve bu raporların ardından, bu kişilerin görevine son veriliyordu.

Aynı günlerde Havza'da çalışmalarını sürdüren Mustafa Kemal, İzmir ve çevresinin işgali üzerine, 28 Mayıs günü, çevredeki il ve ilçelerin yetkililerine ve askeri görevlilere, işgallerin gösteri ve telgraflarla protesto edilmesi gerektiğini belirten bir tebliğ gönderdi.

Bu tebliğe uyan birçok kentin ileri gelenleri, İstanbul'a çok sayıda protesto telgrafı gönderdiler.

Ancak bu durum, İtilaf Devletleri'nin hiç hoşuna gitmedi.

6 Haziran 1919'da General Milne, Harbiye Nezareti'ne, Mustafa Kemal Paşa'nın geri çağırılmasını isteyen bir yazı gönderdi.

İngiliz generalin bu son yazısı, Harbiye

Mustafa Kemal Paşa, ordudan istifasından birkaç gün önce, 5 Temmuz 1919'da Erzurum'da (sağ üstte). General Milne (altta). Amiral Calthorpe (sağ altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın canını sıktı.

Paşa, 7 Haziran'da verdiği cevapta, "Böyle bir müfettişin vilayetleri dolaşmasının sorumluluğunun, memleketin bir nazırı olarak kendisine bırakılmasını" istedi.

Ancak İngilizler ısrarcıydı. Samsun'daki İngiliz subayı L. H. Hurst aracılığıyla Mustafa Kemal ile görüştüler.

Hurst, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'a gönderdiği raporda, Mustafa Kemal Paşa'nın hareket ve eylemlerinden şüphelendiğini açıkça bildirdi.

Bunun üzerine Amiral Calthorpe, 8 Haziran'da Osmanlı Dışişleri'ne bir nota verdi.

Notada, "Samsun sancağından endişe verici haberler aldığını, bazı kötü niyetli kişilerin hadise çıkartmaya çalıştıklarını ve bu işte Mustafa Kemal Paşa'nın başrolü oynadığını" belirttikten sonra, "İçteki kargaşalıklar ırklar arası dini bir hal alırsa, ciddi sonuçlar doğuracaktır; bütün ilgili sivil idarecilere, ilçelerinde bir hadise çıktığı takdirde sorumlu tutulacakları bildirilmelidir" deniliyordu.

Amiral Calthorpe aynı gün İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a da bir rapor yazdı ve son durumla ilgili bilgi verdi. Calthorpe raporunda, "Yunanlıların ilerlemesi Türkleri hiddetlendiriyor. Bazı ordu subaylarının Yunanlılara karşı mukavemeti teşkilatlandırmak üzere İstanbul'dan ayrıldıklarını kesin olarak öğrendim" diyordu.

Hükümetin çeşitli bakanlıklarına ardı ardına yapılan baskılar üzerine, Mustafa Kemal Paşa'nın geri çağrılması konusu, Hükümet toplantısında da görüşüldü. Toplantıda alınan karar üzerine Harbiye Nazırı, Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek İstanbul'a geri dönmesini istedi.

Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nazırı'na İstanbul'a davet sebebini sorduğunda ise, "İngilizler İstanbul'a geri getirilmeniz konusunda istekte bulundular. Memleketin geçirmekte bulunduğu halin, Nezareti, bu İngiliz isteğini yerine getirmek zorunda bıraktığını arz ederim" yanıtını aldı.

Bu telgraflaşmaların Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a döndürülmesini sağlayamaması üzerine, 9 Temmuz'da, yeni Harbiye Nazırı Damat Ferit imzasıyla, Mustafa Kemal'in hizmetine son verildiği bilgisi, ordu merkezlerine geçildi. Ancak bir gün önce, Mustafa Kemal Paşa, askerlik görevinden ayrıldığına ilişkin telgrafı İstanbul'a yollamıştı bile... ■

'Paşa, memleket içinde dolaşmasın'

İngiliz Karadeniz Ordusu Komutanı General Milne'ın Harbiye Nezareti'ne, Mustafa Kemal'in geri çağırılması isteğini bildiren 6 Haziran 1919 tarihli yazısı *(altta)* aynen şöyledir: "Harbiye Nezareti'ne, Kemal Paşa ve maiyetinin vilayetlerde görünmelerinin arzu edilmediğini bildiririm. Şu sırada, seçkin bir paşanın maiyyetiyle birlikte memleket içinde dolaşması, umumi efkarı rahatsız edeceği gibi, askerlik bakımından da kendi mesaisine bence bir lüzum görülmemektedir. Kemal Paşa ve maiyetinin derhal İstanbul'a dönmeleri için emir buyurmalarını talep ederim. Karadeniz Ordusu Başkumandanı General Milne"

Mustafa Kemal Paşa, 8 Temmuz 1919'da, yani ordudan ayrıldığı gün yaverleri Muzaffer (Kılıç) ve Cevat Abbas (Gürar) beylerle birlikte (sol üstte). Sadrazam Damat Ferit Paşa (en solda). İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

merakediyorum@googlegroups.com

Aztek İmparatorluğu'nun son günleri

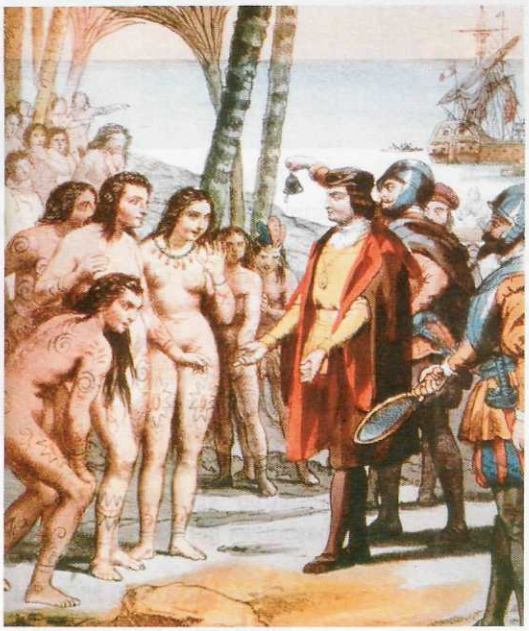
Avrupa, Amerika'yı nasıl ele geçirdi?

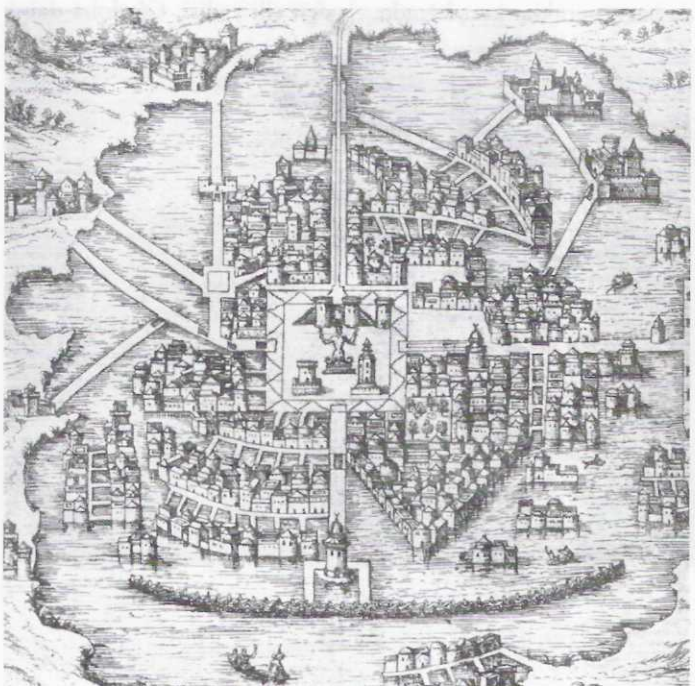
Modernite, sömürgecilikle birlikte dünyaya yayılırken, 'keşif' sözcüğü de yeni bir anlam kazandı. 'Keşfetmek', bazen üzerinde Aztekler gibi büyük uygarlıkların bulunduğu yeni topraklara 'el koymak' anlamına gelir oldu.

CEMAL BÂLİ AKAL

Cristóbal Colón yani Kristof Kolomb, 'Batı Hint Adaları seferi'ne kalkışmadan çok önce, Avrupa'da elden ele, Batı'daki adalarla bezenmiş haritalar dolaşmaya başlar. Daha 1339'da bu haritalarda Brezilya'ya denk düşebilecek bir kara parçası (daha kuzeyde) belirir. Kaldı ki Atlantik Okyanusu'nda varolan "bir adaya" ilişkin söylentiler çok daha eskidir...

Ayrıca Amerika, Kolomb tarafından keşfedilmeden beş yüzyıl önce, kıta kıyıları Vikingler tarafından bulunur... Vikingler'in Virginia kıyılarına kadar ilerledikleri de iddia edilmektedir... 1369'da Norveç limanı Bergen'in bir veba salgınında nüfusunun üçte ikisini kaybetmesi üzerine, iki kıta arasında dört yüzyıldır sürdürülen ticaret kesilir. Ancak bu kadar uzun süre Amerika'yla Avrupa arasında kurulan ilişkinin bir 'sır' olarak kalmış olması da, mümkün değildir!

Ne var ki 'keşif' sözcüğü, modernitenin başlangıcında döneme uygun anlamını kazanacak ve Amerika da, bu anlama en uygun biçimde keşfedilecektir.

Vikingler dört yüzyılda İspanyolların Amerika'da kısa sürede oynadığı yıkıcı-yaratıcı rolü oynayamazlardı. Her şeyden önce, teknik imkansızlıklar -otuz kişi taşıyan gemiler; kumpas, pusula ve harita yokluğu- sonra da düşünsel imkansızlıklar onları sınırlıyordu.

Kristof Kolomb Amerika'da (üstte). Hernán Cortés ve adamları México'yu 'keşfediyorlar' (sol sayfada; V. Dutertre'in illüstrasyonunda). 16. Yüzyıl'ın México kenti (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Jean de Béthencourt (sağda) 1400'e doğru Kanarya Adaları'na çıkar (üstte).

Viking seferlerinin ardında, hiçbir global proje, hiçbir bilimsel fikir yoktu. Farklı bir uygarlıkla karşı karşıya olduklarını da bilmiyorlardı. Öyleyse, keşfin 'keşif' olabilmesi için, Batılının, keşfettiği yeri dönüştürmeye başlaması gerekiyordu...

KANARYA ADALARI MODELİ

Modernite sömürgecilikle birlikte dünyaya hızla yayılırken, 'keşif' sözcüğü de modern anlamını kazanır. 'Keşfetmek' artık modern insanın, üzerinde milyonlarca kişinin yaşadığı, bazen büyük uygarlıklar oluşturduğu yeni topraklara 'el koyması' anlamına gelecektir.

'Keşif' ve 'fetih' sözcükleri, sömürgeciliğin başlangıcıyla birlikte, özdeşleşeceklerdir. Kanarya Adaları'nın keşfinde ve fethinde olduğu gibi:

Kanarya Adaları, 13 adadan oluşur. Jean de Béthencourt 1400'e doğru Lanzarote, Fuerteventura, La Gomera, El Hierro'yu fetheder ve Niebla kontu Don Juan Alonso'ya, o da bazı topraklar karşılığında, Hernan Pereza'ya adaları verir. Isabel ve Fernando 1479'da Pedro de Vera'yı Gran Canaria, Tenerife ve Las Palmas'ı fethe gönderirler. Fetih 1483'te sona erer.

İşte bu fetih, küçük ölçekte, Latin Amerika'da olacakların habercisidir: Dokuz yılda *fatihlerin nüfusu* yerli nüfusunu aşar ve yüz yıl içinde tüm yerliler (guancheler) yok olur; yeni bitkilerle hayvanlar da adaların yapısını bütünüyle değiştirir...

GERÇEK ENTEGRASYON

Kolomb'un son seferinde ulaştığı ve kayıp cennet sandığı Orenocco deltası, tüm görkemiyle fatihleri şaşkına çevirir ve keşfedilen yerin 'muazzam bir kıta' olabileceği kuşkuları güçlenir. Artık kıta içinde ilerleme, büyük uygarlıklarla karşılaşma ve Amerika'nın gerçek entegrasyonu süreci başlamak üzeredir.

Vasco Nuñez de Balboa, 1513'de Pasifik Okyanusu'nu keşfedecek ve Amerika'nın bir kıta olduğu konusundaki kanı kesinleşecektir. 1517'de Hernández de Córdoba'nın kıtaya düzenlediği seferde yerlilerle çıkan çatışmada yüz on kişiden elli yedisi, Córdoba dahil

1405 sonu 1406 başlarında, Jean de Béthencourt Kanarya Adaları'nı İspanyollara terk eder (sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

ölür. 1518'de Juan de Grivalja'nın komutasında düzenlenen seferde Montezuma'nın (Moteçuçuma) temsilcileriyle ilk karşılaşma gerçekleşir. Fatihler 'México' adını o zaman duyacak ve Aztekler'i de o ana kadar gördükleri diğer yerlilerle karşılaştırmakta zorlanacaklardır.

Fatihlerin kendi kendilerine, onların Musevi mi yoksa Mağripli mi olduklarını sormaları, bu uygarlık karşısında kafalarının ne kadar karıştığını göstermektedir. O güne kadar yerlileri, indirilen kılıçları kıracak kadar kalın kafalı yaratıklar sayan fatihler, hayranlıkla izleyecekleri, yine de yok etmekten geri kalmayacakları görkemli bir uygarlığın kapısındadırlar.

İLETİŞİM SORUNU

1519'da Hernán Cortés, kendisini gönderen valinin salt keşif ve ticaret göreviyle sınırlandırdığı, ama aslında bir imparatorluğu kısa süre sonra yıkacak olan seferine girişir. Aynı zamanda hem asker ve hukukçu (dönemin en ünlü üniversitelerinden birinde, Salamanca'da hukuk ve Latince eğitimi almıştır), hem de noter, çiftçi ve 'fatih' olan bu şaşırtıcı, esrarengiz insanın kaderi, yakın dostu ve bu arada düşmanı olacak Küba valisi Diego Velázquez'le çakışır. Valinin yakınları, Cortés'in bir süre sonra bağımsızlığını ilan edeceğini sezerek, onun engellenmesi için çalışırlar. Buna rağmen Velázquez'den gerekli izni koparan Cortés, kıyıya çıkar çıkmaz gemilerini yakarak, Küba ile arasındaki bağları koparır.

Montezuma ise Cortés'i kaygıyla izlemekte ve elçileri aracılığıyla onu imparatorluk üzerine yürümekten caydırmaya çalışmaktadır. Bu ne-

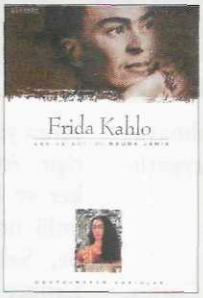
Diego Rivera'nın México kentindeki Ulusal Saray'da yer alan duvar resimlerinde 'Meksika Tarihi': Hernán Cortés'in Veracruz'a gelişi (üstte). Aztek İmparatoru Montezuma'nın kurduğu México kentinde yaşam (sol üstte ve solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Frida'nın Diego'sundan 'Meksika Tarihi'

Kendisi de Meksika kökenli olan gazeteci-yazar Rauda Jamis, 1980'lerin ortalarında, Meksikalı kadın ressam Frida Kahlo'nun yaşam öyküsünü yayımlar. Geçen yıl Türkiye'de de ikinci kez basılan kitap *(sağda; Everest Yayınları, Ağustos 2002, İstanbul)* 'Frida' adıyla sinemaya da uyarlanır ve bu yılın Oscar adayları arasında yer alır *(solda; filmin afişi)*. Türkiye'de de Nisan 2003'te vizyona giren filmde ve tabii ki kitapta, Frida Kahlo'nun eşi Diego Rivera da karşımıza çıkar... Avrupa modernizmini Aztek ve Meksika sanatıyla birleştiren ünlü duvar ressamı Diego Rivera *(sağda)*, 1930'larda duvar resmini, Meksika'nın adını dünya çapında yaygınlaştıran bir sanat dalı haline getirir. Meksika tarihini ve kültürünü kalabalık, canlı, figüratif kompozisyonlarla yansıtan Rivera'nın yapıtlarının en tipik örnekleri, México kentindeki Ulusal Saray'ın duvarlarında yer alır *(üstte; Ulusal Saray'daki 'Meksika Tarihi' dizisinden farklı bölümler)*.

denle gönderdiği hediyeler arasında, altın ve gümüş levhalar, tören giysileri vardır. İmparatorluk'un dinî simgesi sayılabilecek görkemli bir altın levhayı aldığında, Cortés'in ilk işi bunu eritmek olacaktır! Bu işlem, iki dünyanın karşılaşmasının hangi sona kapıyı açacağını hemen gösterir.

MÉXİCO'YA YÜRÜYÜŞ

Temsilcilerin Cortés'i vazgeçirme çabaları boşa çıkar ve engellenemez México-Tenochtitlan yürüyüşü başlar [Tenochtitlan sözcüğünde; tetl (kaya), nochtli (kaktüs), tlan (yerleşim) anlamında]. Fatihler Montezuma'nın sultası altındaki Tlakskaltekler ile karşılaşır, savaşır ve bu ilk düşmanlarını müttefike dönüştürürler. Aslında büyük bir imparatorluğu yıkmaya giden güç, 508 savaşçı, 100 gemici, 17 at, 10 topluk komik bir güçtür!

México-Tenochtitlan bu sınırlı sayıdaki fatih topluluğunu şaşkına çevirir. 300 bin nüfuslu canlı kent, onlar için bir rüyadan başka bir şey değildir!

AZTEKLER AYAKLANIYOR

Montezuma kentin kapısında, omuzlarına dayanarak yürüdüğü dört büyük soylu ve maiyyetiyle Cortés'i karşılar. Ayaklarında, değerli taşlarla kaplı altın topuklu sandallar vardır; çevresindekiler hiç ara vermeden önündeki alanı süpürmekte ve ayakları yere değme-

merakediyorum@googlegroups.com

sin diye pamuklu kumaşlarla kaplamaktadırlar. Çevresindeki dört soylu dışında kimse onun yüzüne bakamamaktadır.

Cortés onu kucaklamaya kalkışır, ama bunun büyük bir saygısızlık olduğu, Montezuma'nın yanındakiler onu engelleyince anlar.

Bundan sonrası çok hızlı geçecektir. Cortés, Montezuma'yı kendi sarayında yakalayarak, fatihler için ayrılan saraya götürür ve tutsak eder. Ancak Cortés'i bu yeni konutunda kendisini ziyarete gelenleri karşılayabilmekte, ülkesini sözde yönetmeye devam etmektedir...

Tarih 1520'dir ve Velázquez, Pánfilo de Narváez'i Cortés'i yakalayıp geri getirmesi için yollamıştır. Ancak onu karşılamaya giden Cortés, Narváez'i ve askerlerini kendisine katılmaya ikna eder.

Cortés artık Meksika'nın tartışılmaz hakimidir. Ne var ki yokluğunda, komutanı Pedro de Alvarado, Aztek soylularının bir kısmını, isyana hazırlandıkları gerekçesiyle katletmiş ve bunun üzerine Aztekler ayaklanmıştır.

Montezuma, halkını yatıştırmaya çalışırken atılan taş ve oklarla yaralanıp ölür.

30 Haziran 1520'de 'Hüzünlü Gece' diye adlandırılan gecede, Cortés ve adamları canlarını zor kurtararak kenten kaçarlar. Birçok fatih hayatını kaybeder ve toplanan ganimetin büyük bölümü kanallara dökülür.

Tlakskaltekler'e sığınıp güç toplayan Cortés kenti kuşatır ve 93 gün sonra, 13 Ağustos 1521'de México-Tenochtitlan düşer. Bu, tarihte eşi az görülebilecek bir olaydır. Çünkü Aztek İmparatorluğu, azametli yapısına rağmen çok yeni bir imparatorluktur: 1320'lerde (1325-1345) kurulmuş, 1420'lerde (1427-1428) İmparatorluk merkezine dönüşmüş, 1520'lerde çökmüştür; hem de sadece 500 kadar fatihin saldırısı sonunda... ■

Hernán Cortés (sol üstte). Aztek İmparatoru Montezuma (sol sayfada). Hernán Cortés önderliğindeki İspanyol kuvvetlerinin Montezuma tarafından México'da karşılanışı (solda).

Fatihlerin ve fethedilenlerin kitabı

İstanbul Bilgi Üniversitesi öğretim üyelerinden Cemal Bâli Akal'ın DOST Kitabevi Yayınları arasında yer alan 'Modern Düşüncenin Doğuşu' adlı yapıtı *(altta)*, 'İspanyol Altın Çağı' alt başlığını taşıyor. Gerçekten de Akal kitabında, 16 ve 17. Yüzyıl Avrupa'sında, hatta bu yüzyılların dünyasında, en etkin güçlerden biri olan İspanya'nın düşünsel süreçlerine eğiliyor. 1492'de 'Yeni Dünya'yı keşfederek modernleşme-sömürgeleştirme sürecine giren Avrupa'da İspanya, kaşifleriyle olduğu kadar, düşünce dünyasıyla da bu sürecin öncüsü olur. İşte kitabında, 'uluslararası hukuk', 'insan hakları' ve 'devlet' açısından modern düşüncenin biçimlenmesinde İspanya'nın konumunu belirleyen Cemal Bâli Akal, yapıtının 30 sayfasını da bir 'Ekler' bölümüne ayırmış. Popüler Tarih için hazırladığı yazıya da kaynaklık eden bu bölümde yazar, 'Yeni Çağ'ın başlarında 'ilk sömürgeci güç' olarak sivrilen İspanya'nın kaderini etkileyen 'fatihlerin' yaşam öykülerine yer verdiği kadar, 'fethedilen' topraklardaki yerlilerin, yani Aztek ve İnkaların düşünce yapılarına, yaşam tarzlarına da yer veriyor *(üstte; Azteklerle Nuno Beltran de Guzman ve adamlarının savaşı)*.

merakediyorum@googlegroups.com

On soruda I. Murad

Sultan Murad'ın hükümdarlığı zamanında Osmanlı, beylik düzeninden devlet düzenine geçer. Bu devlet, alt beyliklerden oluşmaktadır ve henüz merkeziyetçi bir imparatorluk haline gelememiştir.

ERHAN AFYONCU

1. Sultan Murad tahta nasıl çıktı?
2. Murad kardeşlerine nasıl davrandı?
3. İlk şehzade isyanı nasıl gerçekleşti?
4. Anadolu beyliklerine nasıl hakim olundu?
5. Sırp Sındığı diye bir savaş var mıdır?
6. Çirmen Savaşı'nın önemi nedir?
7. I. Kosova Savaşı neden çıktı?
8. Sultan Murad nasıl öldü?
9. 'Hüdavendigâr' sözcüğünün anlamı nedir?
10. I. Murad, nasıl bir miras bıraktı?

1 Sultan Murad tahta nasıl çıktı?

Orhan Gazi'nin 6 oğlundan ikincisi, I. Murad idi. Aynı anneden (Nilüfer Hatun) olan ağabeyi Rumeli fatihi Süleyman Paşa'nın bir av kazasında ölmesi, ona saltanat yolunu açmıştı. Ağabeyinin ölümü üzerine Rumeli fetihlerinde onun yerini aldı. Osmanlı ordusunun komutanlığı görevini üstlendi.

Orhan Gazi'nin oğlu Şehzade Halil, Foça korsanlarından kurtarıldıktan sonra, Şehzade Murad ve lalası Şahin'in idaresinde, Osmanlı fetihleri yeniden başladı.

Trakya'nın fethi, sistemli olarak bu dönemde yapıldı. Dimetoka ilk kez, geçici de olsa, 1359'da bu taarruz sırasında Türklerin eline geçti. Gaziler aynı yıl İstanbul surları karşısındaydı. İstanbul-Edirne yolu üzerinde belli başlı kaleler, yani İstanbul cihetinden başlayarak Çorlu, Misini ve Burgaz (Lüleburgaz) kaleleri alındı.

I. Murad, babasının 1362'deki ölümü üzerine Osmanlı tahtına geçti. Ağabeyi Süleyman Paşa yaşasaydı, tahta geçme ihtimali yoktu.

Sultan Murad ve bastırdığı akçe (sağ üstte). Orhan Gazi (sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

Orhan Gazi ile Bizans İmparatoru Kantakuzenos'un kızı Prenses Theodora'nın evlilik törenini temsil eden Bizans kaynaklı bir minyatür (solda). İmparator VI. İoannes Kantakuzenos (sol altta). I. Murad'ın oğlu Şehzade Bayezid (solda, en altta). Hünernâme'deki bir minyatürden I. Murad detayı (altta).

I. Murad tahta çıktığında, babası zamanında 1354'te fethedilmiş ve sonra elden çıkmış olan Ankara'nın geri alınmasıyla ilgilendi. Durumdan istifade eden Bizans ise, Çorlu, Burgaz ve Malkara yörelerini Osmanlı'dan geri aldı. I. Murad Anadolu'daki durumu sağlamlaştırdıktan sonra Rumeli'ye dönerek bu bölgeyi tekrar ele geçirdi. Daha önce başlanılan Türk iskânına devam etti. Dimetoka'ya giderek, orayı Rumeli akınları için merkez yaptı.

1363'te Lala Şahin, Filibe'yi fethetti. Filibe'nin fethiyle Edirne kuzeyden emniyete alındığı gibi, İstanbul'a hububat ve vergi geliri sağlayan Meriç Vadisi Osmanlı'nın kontrolüne geçti.

Bu gelişmeler üzerine Bizans, 1363 yılında Osmanlı Beyliği ile anlaşma yoluna gitti. Yapılan antlaşmayla Bizans, Osmanlı'nın Avrupa fetihlerini tanıdı.

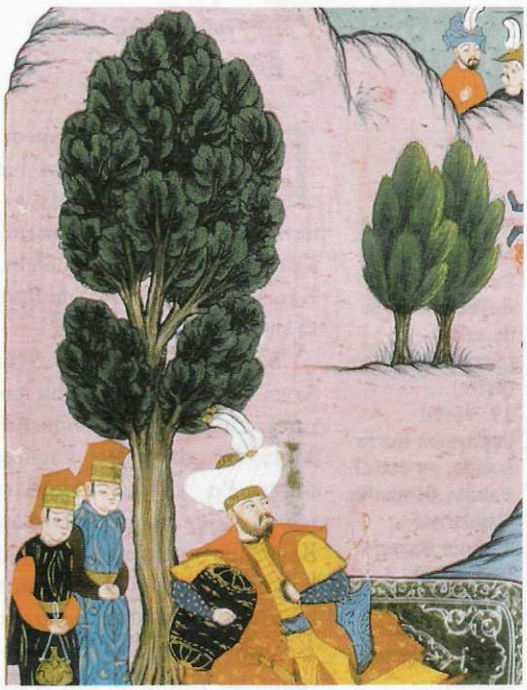
2 Murad kardeşlerine nasıl davrandı?

Tahta çıktığında I. Murad'ın hayatta iki kardeşi vardı: Halil ve İbrahim. Bunlardan Halil, Orhan Gazi'nin eşlerinden Theodora'dan doğmuştu. Theodora, daha önce Bizans İmparatorluğu yapmış olan Kantakuzenos'un (VI. İoannes; 1341-1355) kızı idi. Şehzade Halil, aynı zamanda Kantakuzenos ile ortak Bizans İmparatoru olmuş V. İoannes'in (Paleologos; 1341-1376 ve 1379-1391) on yaşındaki kızı ile Mart 1359'da nişanlanmıştı.

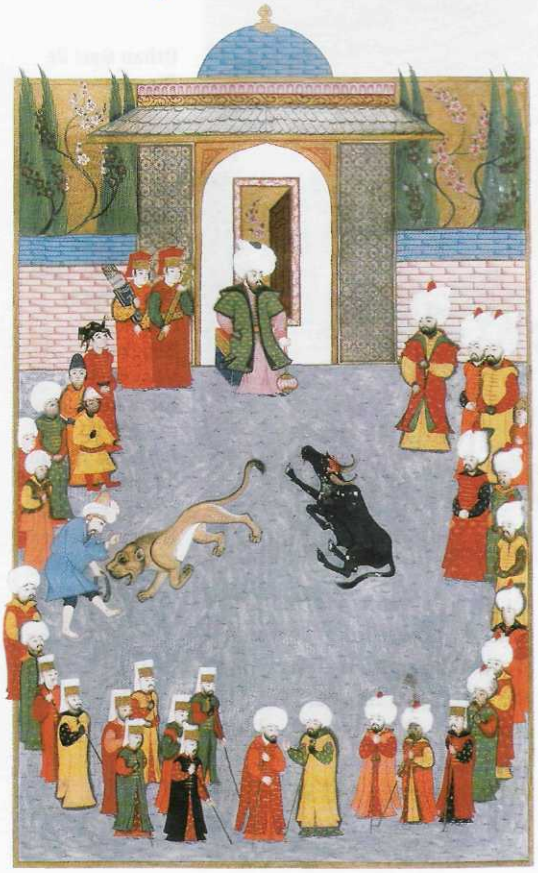
Bursa sancak beyliği yapan Şehzade Halil'in babası I. Murad tarafından çok sevildiği ve Osmanlı tahtına aday olarak gösterildiği rivayetleri vardır. Hayattaki diğer şehzade İbrahim'in de, I. Murad'dan daha büyük olduğu muhtemeldir.

I. Murad, Ankara'yı geri aldıktan sonra, Eskişehir civarına yönelerek, bu bölgede bulunan kardeşlerini ortadan kaldırdı.

Osmanlı tarihleri, bu olay hakkında fazla bilgi vermez. Şehzadelerin isyan ettiklerine dair kimi kayıtlar vardır. Bu

merakediyorum@googlegroups.com

iki şehzadenin öldürülmesiyle, Hanedan'da ilk kez kardeş kanı akıtılmıştır.

3 İlk şehzade isyanı nasıl gerçekleşti?

I. Murad'ın üç oğlu vardı. Bunların her birisi bir Osmanlı sancağında yöneticiydi. Şehzade Bayezid, Kütahya'da; Yakup Çelebi, Karesi'de ve Savcı Bey'de Bursa'da görevliydi.

Sultanın en küçük oğlu Savcı Bey'in çok geniş bir taraftar kitlesine sahip olması, I. Murad'ın gözünden kaçmamıştı. Bu yüzden, oğulları içinde yaşça en büyüğü olan Bayezid'e mektup yazarak, kardeşleri hakkında kendisine bilgi vermesini istedi. Şehzade Bayezid, cevaben yazdığı mektubunda, Yakub'un çok sessiz ve sakin olduğunu, ancak Savcı'nın, çevresinden etkilenerek bazı yanlış hareketlerde bulunabileceğini söylüyordu.

Osmanlı Hanedanı içinde yaşanan bu olaya çok benzer bir durum, Bizans'ta da yaşanıyordu. IV. Andronikos (Paleologos; 1376-1379), babasının kendisine haksızlık yaptığını düşünüyor ve kardeşi Manuel'in yıldızının gitgide parlamasını bir türlü hazmedemiyordu.

Bu nedenle, muhtemelen, kendisi gibi düşündüğünü bildiği genç Osmanlı şehzadesine haber göndererek birlikte isyan etme teklifi yaptı. Savcı Bey yanındakilerin de teşvikiyle bu teklife olumlu yanıt verdi.

Beklenen isyanı ilk anlayan Sultan Murad oldu; Anadolu seferini iptal etti ve hemen geri dönerek, asi ikilinin üzerlerine yürüdü.

Osmanlı kaynaklarına göre, Bursa'da Kete Ovası'nda; Bizans kaynaklarına göre, Edirne civarında bir çarpışma meydana geldi. Şehzade Savcı'nın yanında yer alan askerlerin çoğu, Sultan Murad tarafına geçtiler.

Genç isyancıların ordusu kısa sürede dağıtıldı. Savcı Bey ve Andronikos alelacele kaçarak Dimetoka Kalesi'ne sığındılar. Sultan Murad kaleyi kuşattı. Bir süre sonra açlık çekmeye başlayan kale halkı, Sultan'a karşı direnmenin anlamsız olduğuna karar vererek kalenin kapılarını açtı. Savcı Bey ve Andronikos ele geçirildi.

I. Murad, Savcı Bey'in gözlerine mil çektirdi. Ancak hiddetini yenemeyen Sultan, sonradan onu boğdurttu.

Şehzadelerin babalarına isyanı, Osmanlı Beyliği'nde daha önce hiç yaşanmamıştı. Savcı Bey olayı, bir ilkti.

Kardeşinin isyanından ders çıkartan Şehzade Bayezid, babasının Kosova Savaşı'nın hemen sonrasında şehit edilmesi üzerine tahta çıktığında, ilk iş olarak kardeşi Yakub Çelebi'yi boğdurttu.

Hünernâme'deki bir minyatürde Yıldırım Bayezid'in boğa ile aslanı güreştirmesi (üstte). 19. Yüzyıl başlarında Bursa (sağda, en üstte). Nakkaş Osman'ın çizgileriyle Yıldırım Bayezid (sağ üstte). Bursa'da Bizanslılar'dan kalma bir hisar (sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

4 Anadolu beyliklerine nasıl hakim olundu?

Osmanlı Beyliği'nin Rumeli'deki fetihler sonucu zenginleşmesi, durgun bir ekonomik yapıya sahip Anadolu'daki diğer beyliklerin halkını ve askeri zümrelerini etkilemiş; onları Osmanlı'ya yönlendirmişti. Hıristiyanlara karşı Rumeli'de yürütülen 'gaza' siyaseti Osmanlı Beyliği'ne büyük bir ün ve itibar kazandırmıştı.

Bölgedeki Osmanlı nüfuzunu kırmak için Karamanoğullarının, kendilerinin daha büyük gaziler olduklarını ispatlamaları gerekiyordu. 1367'de Karaman Beyliği'nin önderliğinde Türkmen beylikleri, Latin hakimiyetindeki Gorigos Kalesi'ne bir sefer düzenlediler.

Bu sefer, Anadolu beyliklerinin bir tür gövde gösterisiydi. Memluk devleti tarafından da desteklenen bu sefer, başarısızlıkla sona erdi. Karamanlıların nüfuzu sarsıldı ve Osmanlı tekrar ön plana çıktı.

1387'de Frenk Yazusu savaşında Karamanlıların, Osmanlı karşısındaki yenilgileri, Batı Anadolu'daki Türkmen beylikleri üzerinde izledikleri siyasetin sonunu getirdi. Bu savaşın ardından, Batı Anadolu beylikleri, Karamanoğulları ve Kuzey Anadolu'daki Candaroğulları, Osmanlı hakimiyetini kabul ettiler.

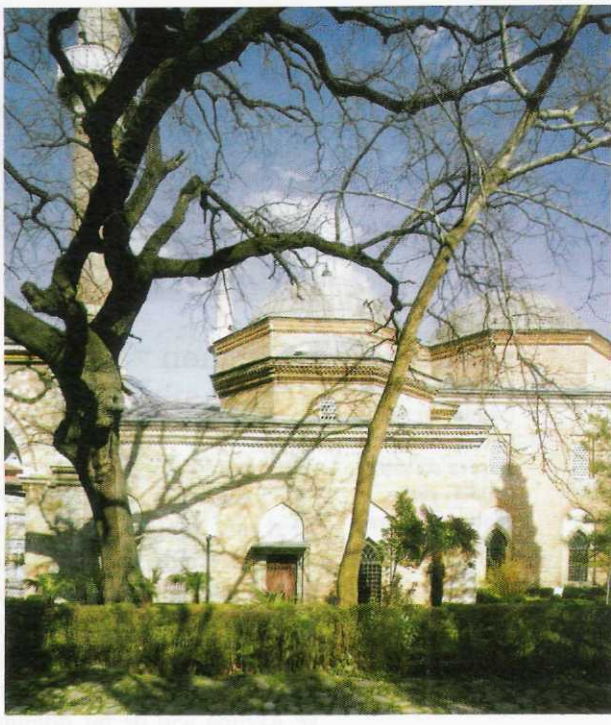
5 Sırp Sındığı diye bir savaş var mıdır?

Osmanlı tarihlerinde, 1364 yılında Hacı İlbey'in, Macar kralı idaresindeki Macar, Sırp ve diğer Balkan devletlerinin kuvvetlerinden oluşan haçlı ordusunu bir gece baskını sonucunda büyük bir mağlubiyete uğrattığı ve bu savaşa 'Sırp Sındığı' (Sırpların yenildiği yer) adı verildiği belirtilir.

Ancak aynı yılları anlatan Balkan ülkeleri tarihleriyle Bizanslı tarihçilerin eserlerinde, bu savaştan bahsedilmemektedir. 'Sırp Sındığı Savaşı' hakkında bilgi veren Osmanlı tarihleri, bu savaştan çok uzun yıllar sonra kaleme alınmışlardır. 1371 yılında meydana gelen ve Sırpların müttefikleriyle birlikte büyük bir bozguna uğratıldığı Çirmen Savaşı da, Osmanlı tarihlerinde yer almamaktadır.

Halil İnalcık, Osmanlı tarihlerinin 1352'de Rumeli'ye geçen Süleyman Paşa'nın, Sırplarla yaptığı savaşları, Edirne'nin fethini ve Çirmen Savaşı'nı birbirine karıştırdıklarını belirtir.

Muhtemelen Süleyman Paşa zamanında Sırplarla yapılan savaşlar sırasında meydana gelmiş olan bir baskın - belki 1352'deki Dimetoka Savaşı- 1371'deki Çirmen Savaşı ile birleştirilerek, 1364 yılında böyle bir savaş olduğu öne sürülmüştür.

Osmanlı Hanedanı'nın ilk ve en geniş mezarlığının yer aldığı Bursa'daki Muradiye Külliyesi (üstte). Nakkaş Osman'ın çizgileriyle Sultan I. Osman (sol üstte). 1908'de yayımlanan Padişah Kartpostalları Albümü'nden Orhan Gazi, I. Murad ve Yıldırım Bayezid (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

I. Kosova Savaşı'nı temsil eden bir 19. Yüzyıl çizimi (sağda). Batılı bir ressamın gözüyle I. Murad (altta). Sultan Murad'ın I. Kosova Savaşı'nda Miloş Obiliç tarafından hançerlenmesini tasvir eden bir 19. Yüzyıl çizimi (sağda, en altta). Sultan Murad'ın Kosova'da şehit edildiği yerde yaptırılan türbe (sağ altta).

6 Çirmen Savaşı'nın önemi nedir?

Edirne'nin fethedilmesine, 1360'lı yılların ortalarında girişildi. Bu fetih, Osmanlı'nın Avrupa'da kesin bir biçimde yerleştiğini gösterdi; Anadolu Türk tarihi için olduğu kadar, Balkanlar ve Avrupa için de bir dönüm noktası oldu.

Bunun ardından 1371'deki Çirmen Zaferi'yle, Edirne ve Batı Trakya emniyete alındı. Meriç Nehri tamamen Osmanlı kontrolüne girdi.

Osmanlı'ya karşı Balkanlar'da oluşturulmaya çalışılan direniş kırılmış ve Balkanlar'daki Macar nüfuzu azalmıştı.

Makedonya'daki Sırp prenslikleri, Bulgar Kralı ve Bizans İmparatoru, Osmanlı hakimiyetini tanıdılar.

7 I. Kosova Savaşı neden çıktı?

Çirmen Savaşı'ndan sonra 'Orta Kol' komutanı Kara Timurtaş Paşa, Vardar Ovası'ndan, Balkan Dağları'nın kuzey ve batı yönüne doğru fetihler yaptı. Samakov'dan başlayarak Manastır ve Pirlepe'yi aldı. 1386'da Sırbistan'a girerek Niş'i fethetti. Akınlarını Bosna'ya kadar uzatması üzerine, Sırp Prensleri ve diğer mahalli prensler harekete geçerek, 1388'de Morava kıyısındaki Ploçnik'te Timurtaş Paşa'yı mağlup ettiler.

Bu, Türklere karşı kazanılan ilk Hıristiyan zaferiydi. Bu zaferden cesaret alan ve I. Murad'ın Anadolu'da olmasını fırsat bilen Bosna, Sırp ve Bulgar kralları ittifak kurdular.

1388 sonbaharında, Çandarlı Ali Paşa süratli bir baskınla Bulgar Kralı'nı saf dışı bırakarak Osmanlı ordusunun gerisini emniyet altına aldı.

Daha sonra kazanılan I. Kosova Zaferi (15 Haziran 1389) sonucunda, Tuna Nehri'nin güneyindeki Balkan bölgesinde direnebilecek bir kuvvet kalmamış ve Osmanlı'ya Kuzey Sırbistan yolu açılmıştı.

Güneydoğu Avrupa'da bu dönemde ayaktaki tek güçlü devlet ise Macaristan'dı. Sırp Prensi Lazar da bu savaşta ölmüştü.

Kosova Savaşı'ndan sonra Balkanlar'da, Macarlardan başka Osmanlı'ya karşı koyabilecek bir güç kalmadı.

Macar desteği olmadan Balkan devletlerinin Osmanlı'ya karşı çıkma ihtimali yoktu.

8 Sultan Murad nasıl öldü?

Kosova Savaşı'nda düşmanın bozguna uğrayıp kaçmasından sonra, büyük bir zafer kazanmış olan I. Murad, savaş alanını

I. Kosova Savaşı'nda Sırp ordusunu yöneten Prens Lazar (sağ sayfada, üstte). Sultan Murad'ı öldüren Miloş Obiliç'in Batı kaynaklı bir gravürdeki tasviri (sağ sayfada, ortada). Bursa'daki I. Murad türbesinin içi (sağ sayfada, en altta).

merakediyorum@googlegroups.com

dolaşmaya başlamıştı.

Bu sırada savaşta yaralanmış olan Sırp despotunun damadı Miloş Obiliç (Kobiliç), Müslüman olacağını ve önemli bilgiler vereceğini söyleyerek, hükümdarın yanına geldi. Bir hançerle Murad Hüdavendigâr'a saldıran Miloş Obiliç, hükümdarı kalbinden yaralayarak attan düşürdü. Saldırgan, hükümdarın çevresindekiler tarafından hemen öldürüldü.

Sultan Murad'ın yaralandığı yerde bir çadır kurularak hükümdar tedavi altına alındı. Ancak yarası ağırdı. Hayatından ümit kesildiği için, büyük oğlu Bayezid çağrıldı ve hükümdar ilan edildi.

Bu olaydan sonra, Osmanlı hükümdarlarının huzuruna çıkacak yabancılar, devlet görevlileri tarafından iki koluna girilerek padişahın önüne çıkarılıp etek öptürülmüştür.

9 'Hüdavendigâr' sözcüğünün anlamı nedir?

Murad, tarih kitaplarında 'Murad-ı Evvel' (Birinci Murad), 'Murad Hüdavendigâr' ve 'Gazi Hünkâr' diye anılır. Avrupa kaynaklarında ise "Amurad" diye bahsedilir. 'Murad Hüdavendigâr' en çok kullanılan ismidir. Hüdavendigâr, 'hükümdar' anlamına gelir. Sultan Murad, babası ve dedesinin anıldığı gibi 'Bey' diye anılmamış, hükümdar olarak zikredilmiştir. Osmanlı devletinin ulaştığı çizgiyi göstermesi açısından bu, ilginç bir noktadır. Onun bu unvanı sonradan, Bursa ve ona tâbi yerlerin ismi olmuştur. Bu bölgeler Osmanlı taşra yönetiminde 'Hüdavendigâr Sancağı' olarak geçer.

10 I. Murad, nasıl bir miras bıraktı?

Osmanlı Beyliği'nin ilk dönemlerindeki askerî güç, Edirne'nin fethinden sonra, imparatorluğun ihtiyacını karşılamamaya başlamıştı. I. Murad döneminde, Çandarlı Kara Halil ile Kara Rüstem, Hıristiyan esirlerden merkezi bir ordu için istifade edilmesi düşüncesini ileri sürdüler. Bu teklif üzerine, Rumeli'de akınlarda bulunan beylere haber salınıp, alınan esirlerin 5'te birinin 'devlet hissesi' olarak ayrılması emredildi.

Böylece yeniçerilerin de içinde yer aldığı Kapıkulu Ocakları'nın temeli atılmış oldu. I. Murad devrinde kurulan Kapıkulu sistemi, Yıldırım Bayezid'in zamanındaki merkezileşme çabalarıyla birlikte, büyük bir gelişme gösterdi.

I. Murad, Balkan devletleriyle mahalli senyörleri vasal (alt bey) haline getirerek, tâbi devletlerden oluşan bir imparatorluk kurmuştu. Onun hükümdarlığı zamanında Osmanlı, beylikten devlete geçti. I. Bayezid babasının vasal prenslik ve beyliklerden oluşan devletini, merkeziyetçi bir imparatorluk haline getirmeye kalkışacak, ancak bu girişimi Timur'un vurduğu darbeyle yarım kalacaktır. ■

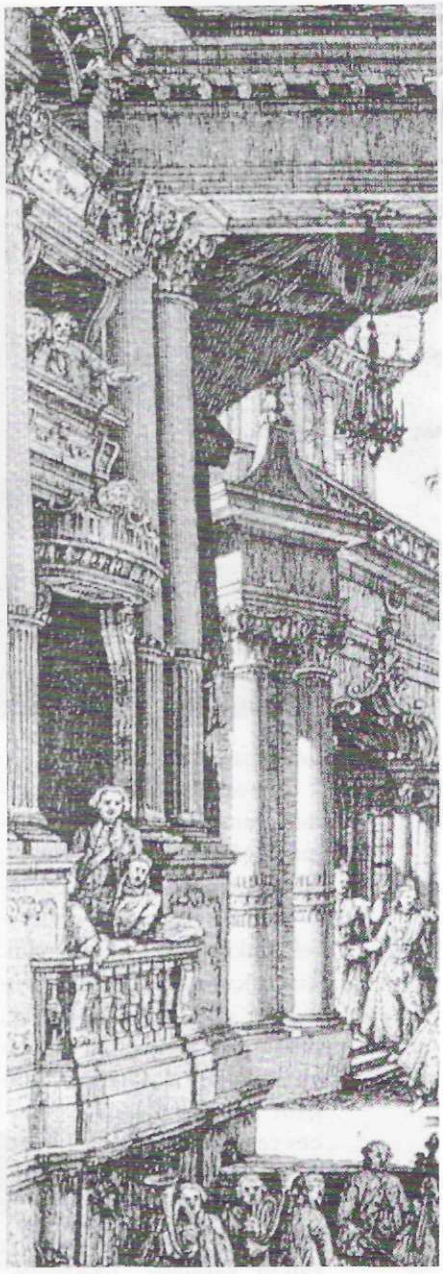

BİBLİYOGRAFYA

- Mustafa Cezar, Mufassal Osmanlı Tarihi, I, İstanbul 1958
- İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, Ankara 1988
- İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Murad I", İslâm Ansiklopedisi, VIIII, 587-597
- Abdulkadir Özcan, "Devşirme", TDV İslâm Ansiklopedisi, IX, 254-257
- Mücteba İlgürel, "Yeniçeriler", İslâm Ansiklopedisi, XIII, 385,395
- M. Tayyib Gökbilgin, "Savcı Bey", İslâm Ansiklopedisi, X
- Halil İnalcık, "Osmanlı Devletinin Kuruluşu", İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti, I, çev. Hulusi Yavuz, İstanbul 1988, s. 271-281
- Halil İnalcık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", Osmanlı, I (An-kara 1999), s. 37-132
- Halil İnalcık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", Türkler, IX, ed. H. C. Güzel- K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 66-88
- Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600), çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2003

merakediyorum@googlegroups.com

Paris'ten Petersburg'a

Osmanlı'nın gözüyle opera

Biz operayı nasıl tanıdık, nasıl algıladık?.. Bu soruların yanıtını verebilmek için, tam 300 yıl geriye gitmek ve Osmanlı bürokratlarının 18. Yüzyıl'ın başlarında edindikleri izlenimleri aktarmak gerek...

BUĞRA TOKATLI

Şu sıralar '10. Aspendos Opera ve Bale Festivali' gündemde... Nisan ayında da Türkiye opera alanında yepyeni bir gelişme yaşadı: İstanbul'da, tiyatro yönetmeni Işıl Kasapoğlu'nun önderliğindeki 'Semaver Kumpanya', Kocamustafapaşa Çevre Tiyatrosu'nda 'Dido ve Eneas' adlı barok operayı sahnelemeye başladı...

Böylece Türkiye'de ilk kez, devlet kurumları dışında, profesyonel bir opera, bir özel tiyatro tarafından sahnelenmiş oldu. Bu arada Nisan sonlarında da, genç yetenekleri sanat dünyasına kazandırmayı hedefleyen Siemens Opera Yarışması'nın dördüncüsü, başarıyla gerçekleştirildi...

Opera sanatını şu sıralar sürekli gündemde tutan bu gelişmeler, bizim kafamızda da ister istemez, şu soruları biçimlendirdi: Biz Türkler, operayı nasıl tanıdık, nasıl algıladık? Bu soruların yanıtını verebilmek için, tam 300 yıl geriye gitmek gerekiyor...

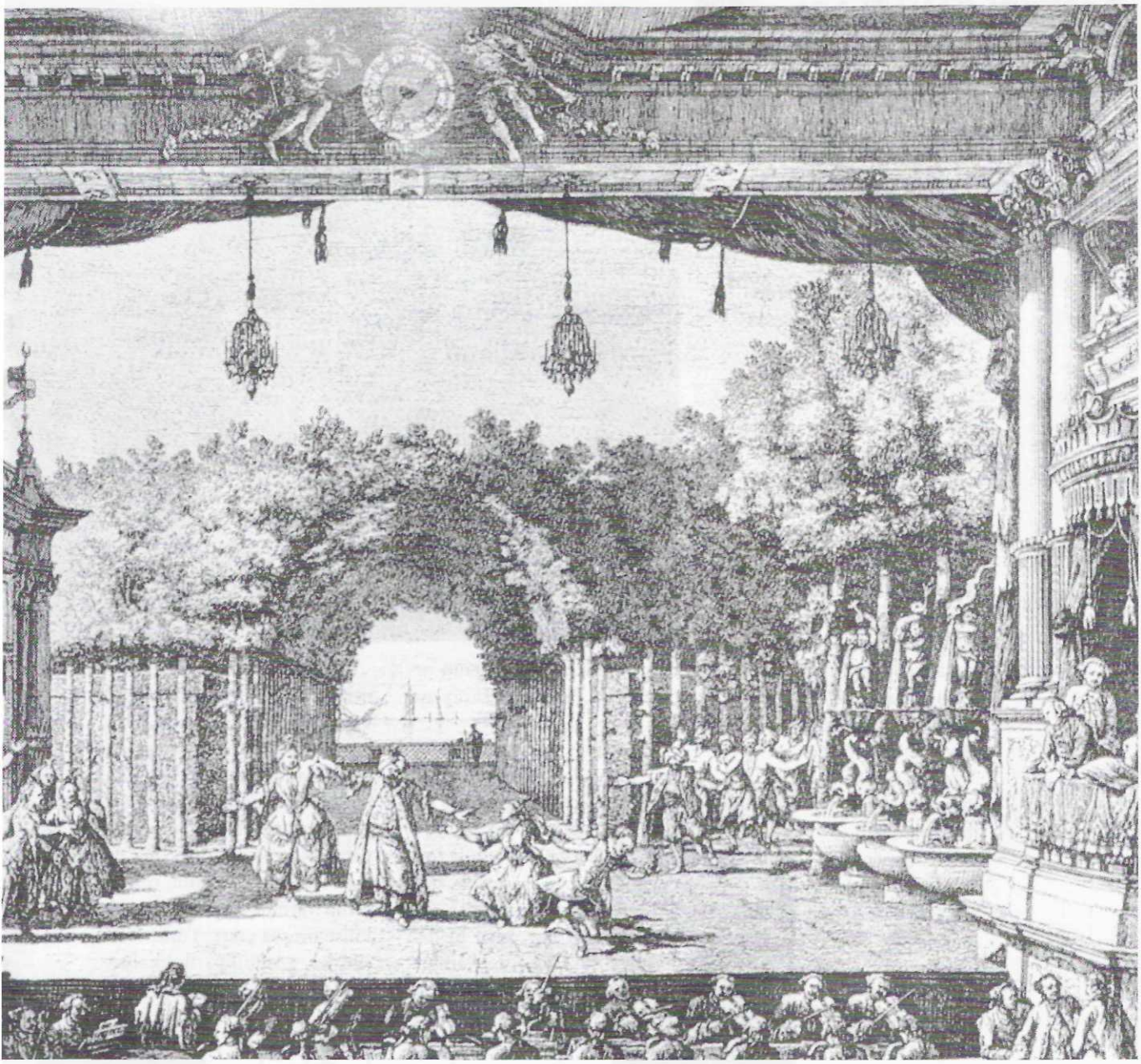
18. Yüzyıl'ın başlarından itibaren Avrupa ile temasların sıklaşmasıyla birlikte birçok Osmanlı bürokratı, Batı'yı daha yakından tanıma olanağı bulur. Osmanlı'nın 'ihtişamlı' dönemlerinde dikkatleri çekmeyen Avrupa kültürü daha sonraları, yakından tanınmaya değer görülür. Osmanlı bürokratları, farklı Avrupa kentlerinde, daha önce pek fazla ilişki kurmadıkları bir kültüre özgü sanat ürünleriyle de karşılaşırlar. Bunlardan biri de operadır.

Osmanlı bürokratlarının kimisi hayranlıkla, kimisi de hayret ve şaşkınlıkla tasvir ederler operayı ve opera sahnesinde izlenenleri... İşte sizlere, üç Osmanlı elçisinin ve bir 'esir'in; Fransa, Viyana ve Saint Petersburg'da bulunmuş dört Osmanlı'nın, opera izlenimleri!

1721 yılında Fransa'ya el-

merakediyorum@googlegroups.com

1760'larda Viyana'ya gönderilen Osmanlı elçisi Ahmet Resmi Efendi onuruna 'Alicenap Türk' adlı bir bale sergilenmişti (üstte; Bellotto'nun bir gravüründe). Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi (sol sayfada).

çi olarak giden Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, elçiliği sırasında gördüklerini kaleme almıştır. Paris'te ilk kez izlediği operayı "Acayip Sanatlar" başlığı altında, şöyle anlatır Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi:

"Paris şehrine mahsus bir eğlence var imiş ki, opera derler imiş. Acayip sanatlar gösterilir imiş. Çok kalabalıklar bir cemiyet olur imiş. Şehrin ileri gelenleri, kral naibi ve kral dahi oraya gelir imiş. Biz dahi onu seyredecek olduk. Kral tarafından bir araba gelip adamlarımızla bizi aldı, gittik."

Daha sonra Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, kralın oturduğu kırmızı kadife döşeli bölüme götürülüşlerini aktarır ve sözlerini şöyle sürdürür:

"Bina devlet büyükleri ve kadınlarla dolu idi. Akşama bir saat vardı. Birkaç yüzden fazla balmumu yanmış ve billur avizelerde dahi hesapsız mumlar yanmış idi. Opera çok ihtişamlı yapılmış idi. Bütün tırabzanları ve sütunları ve duvarları ve tavanları altınla süslenmiş idi. Kadınlar mücevher içinde olduklarından, mum ışıklarından öyle bir parlaklık meydana gelmiştir ki tabir olunamaz. Önümüzdeki sazendelerin olduğu yerde, nakışlı büyük bir perde asılı idi."

Sonra operanın orkestrası yerini alır; yani Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin deyimiyle, 'sazendelerin hepsi yerlerine yerleşir'. Bunun ardından 'birden perde yukarı

merakediyorum@googlegroups.com

'Çocuk kral' Fransa tahtında

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi 1721 yılında Fransa'ya elçi olarak gittiğinde, tahtta 11 yaşındaki XV. Louis vardır (altta). Tarihçilerin, güçsüz yönetimiyle krallık otoritesinin zayıflamasına yol açtığını öne sürdükleri XV. Louis, 1748'den itibaren Avrupa'da 'gizli diplomasi' adı altında, entrikalara, casusluk faaliyetlerine dayanan bir diplomasi anlayışı oluşturur. Uluslararası gelişmeleri etkileme yoluna giden XV. Louis, bu girişimlerinde başarısız olur; Fransa da Orta Avrupa'daki etki alanlarını diğer büyük devletlere kaptırır. Siyasal ve askeri başarısızlıklar birbirini takip eder... Bugün, XV. Louis'nin adını yaşatan esas olay, o dönemde dekoratif sanatlarda Fransız mobilyacılarının ulaştığı yüksek ustalık düzeyidir. Rokoko üslubu diye de anılan bu tarz, mobilyada 'Louis Quinze' (Luikenz) adını taşır *(altta; Luikenz tarzı döşenmiş bir oda, 1740-60 arası).*

doğru kalkar' ve sahnenin orta yerinde, 'koca bir saray zuhur eyler':

"Sarayın ortasında oyuncular özel kıyafetleri ile ve yirmi kadar peri yüzlü kız, mücevherli elbiseleri ile topluluğu şaşaayla doldurduktan sonra sazları da hep birden şarkıya başladılar. Bir miktar dans ettikten sonra opera denilen oyun başladı."

Operanın aslı nedir? Bu soruya da Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, çok yerinde ve net bir yanıt vermektedir: 'Bunun aslı, bir hikayeyi aynıyla göstermek. Her hikayeyi bir kitap yapıp basmışlar, hepsi otuz kitap olmuş. Her birinin adı var, her gösterimde bir padişah var imiş, başka bir padişahın kızına âşık olmuş ve onu istemiş, ama kız da başka bir padişahın oğluna âşık imiş. Aralarında geçen hadiseleri aynıyla gösterirler."

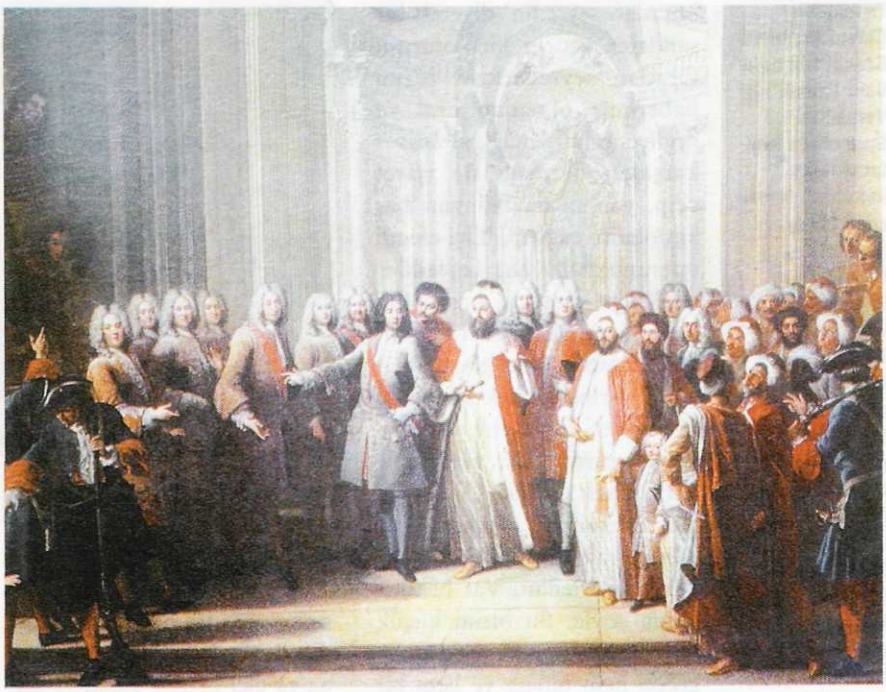
Elçimiz, bu konuda bir örnek de verir: "Mesela, padişah kızın bahçesine varacak oldu, gözümüzün önünde duran saray bir anda kaybolup yerinde bir bahçe zuhur etti ki limon ve turunç ağaçları dolu idi. Bir vakit oldu ki kiliseye dua etmek için varacak oldu, o bahçenin yerinde hemen koca bir kilise ortaya çıktı. Türlü türlü sihirler gösterilip, hokkabazlıklar yapıldı. Atlı ve piyade askerleri ile cenkler gösterdiler. Gökten bulut ile adamlar inip ve yerden adamlar uçurdular."

O günün teknik olanakları ve estetik endişeleriyle gerçekleştirilen sahne oyunlarını aktarırken elçimiz oldukça heyacanlı bir üslup kullanır: "O kadar hayret veren şeyler gösterdiler ki anlatılacak gibi değil. Şimşek ve gök gürültüsü gösterdiler ki görülmedikçe inanılmayacaktır. Acayip ve garip şeyler seyredildi. Hele âşıkları o

merakediyorum@googlegroups.com

derece anlatırlar ki gerek padişahın ve gerek kızın ve şehzadenin tavırlarına bakıldıkça insanın yüreği acırdı. (...) Üç saat kadar vakitte oyun bitti ve konağımıza geri döndük."

Opera izlenimlerini aktaracağımız ikinci kişi, 1748'de Viyana'ya elçi olarak gitmiş olan Mustafa Hattî Efendi'dir.

"Devletlerinde opera ve komedya demekle birer eğlenceleri ve mükemmel bir şekilde hazırlanmış olan dört beş katlı oyun evleri olup, Cuma günlerinden gayri her gün ikindiden sonra devlet ileri gelenleri aileleri ile ve çoğunlukla kral ve kraliçeleri gelip kendilerine mahsus olan localarda Nemçe'nin (Avusturya) cilveli kızları ve delikanlıları kendilerine mahsus yaldızlı ve rengarenk elbiseleri ile kah raks ederek acayip sanatlar meydana getirdiler" diye söze başlayan Mustafa Hattî Efendi; sahnede zaman zaman 'şarkı söyleyerek' garip işler eylendiğini vurgular. Operanın 'aşk ve muhabbete dair şamatalı hikâyeler ile' sona erdiğini belirten bu elçimiz de o geceyi ve 'oyun evi' diye nitelendirdiği opera binasını bize şöyle anlatır:

"... kral ve kraliçe buluştuktan sonra bizim için dahi zikrettiğimiz yerde odalar tahsis eyledikleri kral tarafından bildirilmiş ve davet eylemişler idi. Tarafımızdan o kadar rağbet olmadığından gücenik olduklarını ifade eylediklerinde, zorlamalarına binaen davetlerine icabet olunup varıldığında, tahsis ettikleri odalar, kralın locasına karşı olmakla, oyun evinin sonunda olan bir büyük yerde icra eyledikleri sanatları seyrettik."

Akşam, namaz vakti geldiğinde, Mustafa Hattî Efendi namaz kılmak için bir yer ister. Onu kralın oturduğu locanın karşısındaki bir bölüme götürürler:

"Namazı kıldıktan sonra yanımızdaki mihmandar, 'Bu yer sahneye daha yakındır,

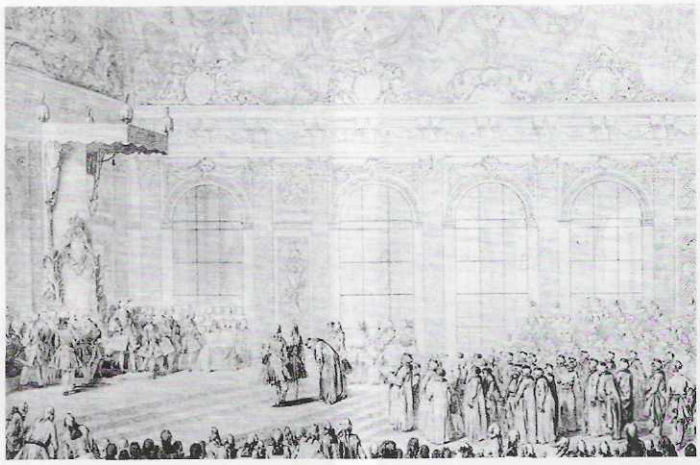

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin 1720 yılının 21 Mart'ında, maiyyetiyle beraber Tuileries Sarayı'na gidişi (sol üstte; Charles Parrocel'in bir tablosundan). Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi ve oğlu Said Efendi Paris'te (üstte). Jacques-André Aved'in 'Said Efendi' tablosu (solda). 1700'lerin sonunda, opera izleyen bir Parisli hanımefendi (en solda). Yirmisekiz Çelebi Mehmed'i ve oğlu Said Efendi'yi XV. Louis'nin huzurunda gösteren madalyonlar (sol sayfada ve sol üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu Said Efendi'nin Versailles Sarayı'nda kral tarafından kabulünü temsil eden bir gravür (sağda). Elçi İbrahim Paşa'nın Viyana'daki Osmanlı sefaretinde düzenlediği bir Türk müziği ve gösterileri gününü tasvir eden gravür (sağ sayfada, üstte). III. Selim'in 1792'de Viyana'ya elçi olarak gönderdiği Ebubekir Ratib Efendi'nin 'Nemçe Sefaretnamesi' (sağ sayfada, altta).

buradan seyredin' diyerek bir sandalye getirip bizi oturttu. Oradan seyrederken, bizim haberimiz olmadan kral ve kraliçe gelmişler. Kral bizzat karşıdan parmağı ile işaret edip, yanımızda bulunan baş katiplerini çağırıp, 'Elçi efendi operamızdan haz eylediler mi?' diye sordu ve baş katibi dahi, 'Sizin geldiğinizi biz ondan sakladık. Geldiğinizi anlayınca yerine gitmek istediğini söyleyerek, ısrar etti ve hatta kürk getirtip, sizi merasimle karşılamak istedi. Operadan haz eylemiştir' deyince kral, 'Gitmesinler, o yerde olsunlar, pek haz eyledim. Var benden selam söyle. Bu bizim küçük operamızdır, iş bu Çarşamba gecesi hem büyük ve hem bir iki opera icat olunmuştur. O gece için hususen davet eylediğimi söyle' diyerek birkaç tabak şekerleme, çeşitli içecekler

ve 'dondurma' dedikleri tatlı ile baş katibini yanımıza geri gönderdi."

Operaya ilişkin gözlemlerini aktaracağımız üçüncü kişi de, 1792 yılında yine Viyana'ya elçi olarak giden ve kaleme aldığı yapıtlarla III. Selim'in reform çabalarını etkileyen Ebubekir Ratib Efendi'dir.

Ebubekir Ratib Efendi'nin 'opera tarifi' diğer iki Osmanlı bürokratının tariflerinden daha kapsamlıdır ve içeriğiyle de dikkat çekicidir:

"Opera hayal ile çengi oyunlarından tertip olunmuş olup komedilerden ve çoğunluğu seven ve sevilene dair hikayeler ve geçmiş zamanlarda olan olaylardan ibaret olup, eğer kral ve general ve devlet ileri gelenlerinden birisinin bir ayıp ve kusuru dahi olursa, oyun ve hikâye aralarında bazı fıkralarda ve ima ve manalı konuşmalar ile ikaza dahi ruhsatlı olmalarıyla, şehirlerde haftada iki gece ve üç gece bu oyunlardan birisi oynanır."

Operaya nasıl gidildiğini de aktarır bize Ebubekir Ratib Efendi: "Operanın nazırı ve kethüda ve zabitleri olmakla, talip olan adamını gönderip ondan bir kağıt alır ve o kağıt ile akşam o yere giderse kabul ederler. Elinde kağıt yok ise koymazlar ve bu oyunlarda olan hikayeler manzumdur ve her hikaye vaktinde olduğu gibi şekil ve kıyafeti ile oynarlar. Bu oyunlara mahsus yer bazen iki bazen üç kat olmakla her katın dört tarafı oda oda bölünmüştür."

İzlenimlerini nakledeceğimiz sonuncu kişi ise, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sı-

Katerina'nın Petersburg'u

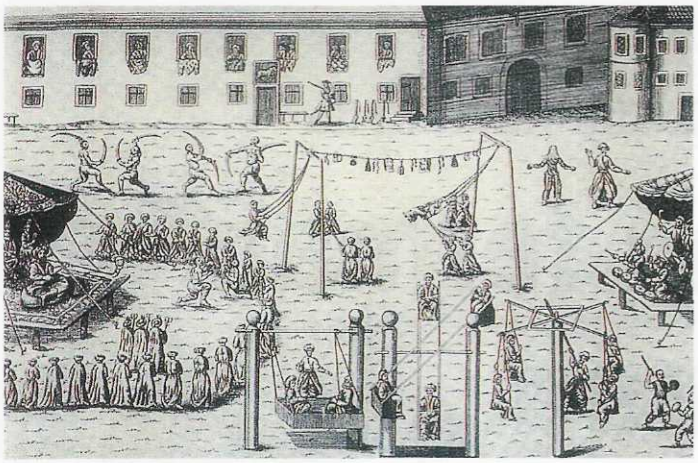
Rusya'da, Batı'ya denizden bir çıkış yolu arayan Rus çarı I. Petro, 1703'te yöredeki İsveç kalelerini aldıktan sonra "Avrupa'ya açılan bir pencere" olarak yeni bir kentin inşasına girişir.

Petro'nun kurduğu kale ve tersanenin çevresindeki tek katlı ahşap evler çok geçmeden yerini taş yapılara bırakırken, kentin gelişmesi geniş meydan ve caddelerle belirlenen düzenli bir plan izler. 1712'de başkent, Moskova'dan Saint Petersburg'a taşınır. Finlandiya Körfezi'ne dökülen Neva Irmağı'nın deltası üstünde kurulu olan Petersburg limanı da 1726'da Rusya'nın dış ticaret limanı haline gelir *(altta)*. Kentin nüfusu 1765'te 150 bin civarındadır ve üçte birinden fazlasını asker ve memurlar oluşturur. Rus çariçesi II. Katerina *(solda)* burada, 1762 ile 1796 arasındaki hükümdarlığı süresince, Avrupa'nın en büyük düşün adamlarını çeken parlak bir saray çevresi oluşturur.

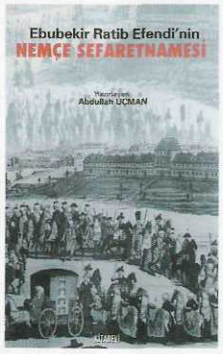

merakediyorum@googlegroups.com

rasında Kırım Cephesi'nde Serasker İbrahim Paşa ile birlikte esir düşmüş ve Saint Petersburg'a (bugünkü Leningrad) götürülmüş olan defter emini vekili Mehmet Necati Efendi'dir.

Necati Efendi, Petersburg'daki esareti sırasında gördüklerini, bu esirlikten kurtulduktan sonra 'Tarih-i Kırım' adlı eserinde anlatmıştır. Bu eserde, hayatında ilk kez gördüğü operayı Mehmet Necati Efendi şöyle tasvir eder:

"Kraliçe sarayında bütün generaller, diğer devlet ileri gelenleri ve kadınları, ön kısmı kırk arşın (27 metre) boyu, on beş arşın (10 metre) eni olan ve iki tarafında üç katlı odalar ve biri kraliçeye, biri oğluna mahsus karşı karşıya iki balkon bulunan salonda toplandılar. O yerin ortasında oyuncular bulunur ve bu yer 'opera' diye tabir olunur. Güneş ve ay ve yıldız ve kar ve yağmur ve bostanlar ve türlü türlü şehirler ve kaleler görünür. Nice oyunları olup birçok sazlar çalınıp dört tarafında mumlar yanardı."

Mehmet Necati Efendi bize müzisyenleri de anlatır: "Sazendelerin önlerindeki kağıtlarda makamlar yazılıdır ve yanlarında birer kandil yanar. O kağıtlara bakıp çeşitli makamlar ve oyunlar icra ederler. Buna benzer, her ayda üç beş gece olur, gelenler davet ile gelirler. Saraya geldiklerinde davetiyelerini kapıda bulunan bekçiye verirler ve içeriye girerler. Gelen kim olursa olsun bu nizama tabidir. Her gösteri için davetiyeler başkadır."

Mehmet Necati Efendi, Rus çariçesinden yani II. Katerina'dan da söz eder: "Kraliçe oyuncuların oyunlarından memnun olursa bahşiş yerine ellerini birbirine vururdu. Devlet ileri gelenleri ve kadınları da öyle yaparlardı. Yani altın ve gümüş vermiş gibi olurlar. Oyuncular dahi, 'Kraliçe beğenip bizlere el vurdu' diye mutlu olurlar idi. Hediye ne türlü şeydir bilmezler, bu 'aferin' ne tükenmez hazinedir. Bu türlü gösteriye eğer akçe vermek lazım gelse, kraliçenin Serasker İbrahim Paşa'ya günlük olarak verdiği dört yüz akçe değil, dört bin akçe yetmez. Biz de onlara uyduk ve hepimiz el vurduk."

Viyana 1748: Barış ve reform günleri

Opera izlenimlerini aktardığımız Osmanlı elçisi Mustafa Hattî Efendi, 1748'de Viyana'ya gider. 1748, Viyana'da 'barış yılı'dır. Kutsal Roma-Germen İmparatoru VI. Karl'ın ölümüyle patlak veren Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748) sona ermiş; 1745'e kadar 'Macaristan ve Bohemya Kraliçesi' olarak hüküm süren imparatorun kızı Maria Theresia *(altta)*, kocası I. Franz'a imparatorluk tacını giydirmiştir. Pratik ve mali gereksinimlerle 1748'deki Viyana Barışı'ndan sonra hızla reform hareketlerine girişen Maria Theresia, önce Avusturya ordusunun modernizasyonuyla ilgilenir: Ülke çapında zorunlu askerlik getirilir, özellikle de topçu sınıfı geliştirilir. Avrupa'daki ittifakların ters yüz olduğu bu dönemde, Avusturya, Prusya ile savaşa hazırlanmaktadır. Ama bu arada, 'Aydınlanma' düşüncesine karşı olmasına rağmen Maria Theresia, köklü bir eğitim reformuyla üniversiteleri Kilise'nin ve özellikle Cizvitlerin kontrolünden çıkarır. Ayrıca Kilise'yi de devletin denetimi altına almaya çalışır.

merakediyorum@googlegroups.com

Tuğraların süslediği kağıtlarda

Padişah ferman buyurursa...

Osmanlı hukuk sisteminin önemli bir bölümünü oluşturan 'örfî hukuk'un temeli, hükümdarın çeşitli konulardaki emir ve isteklerini içeren fermanlara dayanır.

MEHMET KORKMAZ

Padişahların emir ve hükümlerini içeren 'ferman'ların geçmişi, Osmanlı öncesindeki Türk İslam devletlerine kadar uzanıyor.

Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Memluklarda, ferman yerine 'tavki' sözcüğünün kullanıldığını görüyoruz. Timur devleti, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletleri, Altınordu ve Kırım hanlıklarında ise 'yarlığ' ifadesi sıklıkla dile getirilmiş. Selçuklulardaki 'pervane' tabiri, 'müstevfi' yani nişancı anlamına geldiği gibi, ferman ve menşur anlamında da kullanılmış.

Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi ve Altınordu devletleri, gönderdikleri veya verdikleri 'yarlığ'ların baş taraflarına damgalarıyla beraber 'sözümüz' veya 'sözüm' deyimini yazıyorlardı.

Osmanlı dönemi fermanlarında kullanılan 'fermanım' ifadesinin karşılığı olduğu görülen bu ifadenin, Fatih Sultan Mehmed tarafından da kullanıldığı biliniyor.

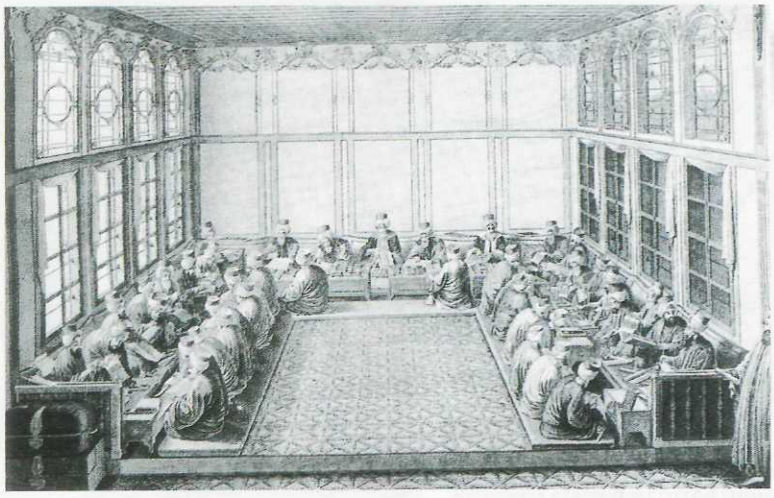
Fatih Sultan Mehmed'in, Akkoyunlu hükümdarı Hasan Bey'i Otlukbeli'nde mağlup ettikten sonra (1473) Anadolu valilerine ve yöneticilerine gönderdiği Uygur ve Arap harfleri ile yazılmış fetihnamede de 'ferman' yerine, 'sözümüz' tabiri geçiyordu.

Osmanlılarda ferman, Divan-ı Hümayun'da veya Paşakapısı'ndaki divanlarda alınan kararlara uygun olarak

Ayasofya Vakfı ile ilgili bir ferman (sağda, en üstte). III. Selim'in bir fermanı (sağ üstte). 19. Yüzyıl'a ait porselen hokka takımı (sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

Divan katipleri çalışma halinde, (en solda; D'Ohsson'dan bir gravür). III. Selim'in bir fermanı (solda). Yine III. Selim'in, Fransa elçisinin tercümanının rencide edilmemesine dair fermanı (sol altta). Çeşitli makamlarca işlem görmüş bir ferman (en altta).

Ferman nedir?

Belgebilim (diplomatik) dilinde, kısaca 'padişah buyruğu' olarak tanımlanan ferman; aslında Farsça kökenli bir kelimedir ve 'emir, irade, buyruk' kelimelerini ifade eder. Berat, name-i hümayun, ahidname-i hümayun, irade-i seniyye gibi belge türleri de padişaha aittir; ama padişah adına verilen ve padişahın tuğrasını taşıyan belgeler içinde, fermanlar ayrı bir öneme sahiptir. Yazılış şekilleriyle bile, diğer benzer belgelerden kolayca ayırt edilebilen fermanların en önemli özelliklerinden biri, içeriklerinde 'emir ve hüküm' ifadelerinin kullanılmasıdır.

yazılan ve üzerinde 'tuğra' bulunan padişah emirlerinin genel adıydı.

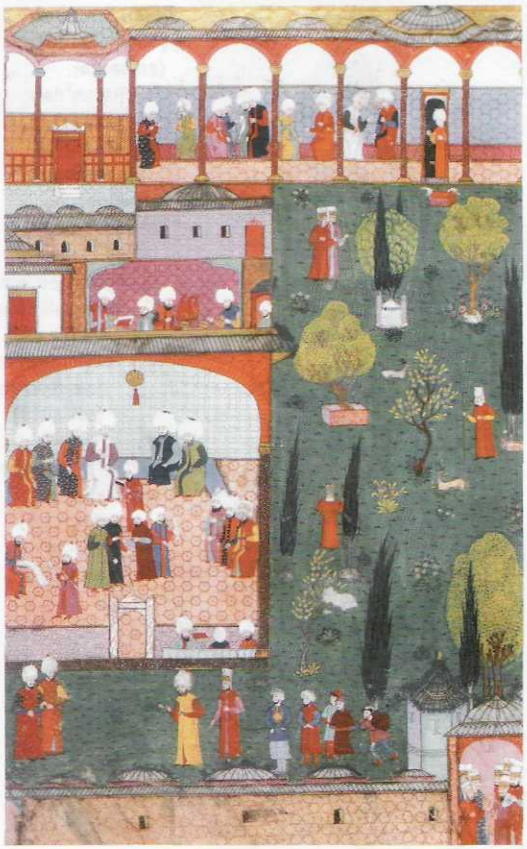
FERMAN NASIL YAZILIRDI?

Belgede ferman kelimesinin bulunması, fermanın gönderildiği kişinin isminin ve rütbesinin yazılması, fermanın yazılmasına sebep olan olayın, gönderenin emrinin ve gönderme amacının belirtilmesi, bu Osmanlı belgelerinin en temel özellikleri arasındaydı.

Osmanlı'nın diplomasi dilinde, fermanı ferman yapan bu unsurlar, 'ferman rükün ve şartları' başlığı altında incelenirdi. Bu şartları kısaca anımsayalım:

Davet (Invocatio), belgenin en üst kısmında bulunurdu ve burada, "hüve", "hû" şeklinde, Allah'ın adının zikredilirdi. Tuğra da belgenin üst kısmında yer alırdı ve belgenin, padişah emri olduğunun en önemli göstergesiydi. Unvan (Intitulatio), padişahın çoğu kez "ben ki" diye başlayıp vasıflarını zikrettiği kısımdı. Elkab (İnscripto), fermana muhatap olan şahısla ilgili olarak, mevkisine uygun bir lakabın kullanıldığı yerdi. Dua (Salutatio), muhatabın rütbesinin, şan ve şerefinin uzun sürmesi ve daha da yücelmesi temennilerinin sıralandığı bölümdü. Nakil / İblağ (Norratio / Expositio) bölümünde, fermanın yazılmasına sebep olan olay özetlenir; emir / hüküm (Dispasitio) kısmında da bu olayla ilgili emir belirtilir, neyin nasıl yapılması gerektiği ayrıntılı olarak anlatılırdı. Te'kid / Tehdit (Sanc-

merakediyorum@googlegroups.com

Topkapı Sarayı'nda Divan-ı Hümayun: Ferman işlemleri burada yapılırdı (üstte). Sultan IV. Mehmed tarafından eski Mısır Muhafızı Ahmed Paşa'ya gönderilen ferman (sağ üstte).

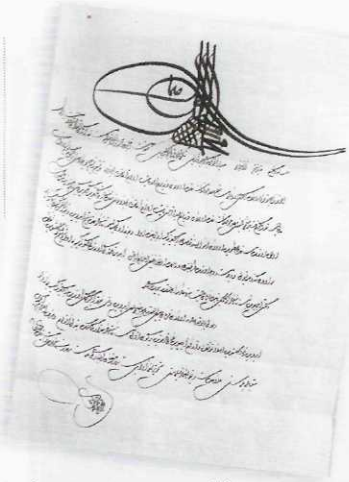
Sultan IV. Mehmed'in Aralık 1659 tarihli bir fermanı (üstte; en sağda). 19. Yüzyıl'a ait bir divit (üstte).

tio / Expositio), gönderilen emre riayet edilmediği takdirde neler yapılacağına ilişkin tehdit cümlelerini içerirdi. Tarih, belgenin sonunda bulunur ve gün, ay, yıl sıralamasına göre yazılırdı.

FERMAN BÜROKRASİSİ...

Osmanlı'da, sadrazam ve kadıasker buyruklarıyla yazılan fermanlar, divan-ı hümayun kalemlerinde hazırlanır; divanda görüşülen meselelerden lüzum görülenler yazılı veya sözlü olarak padişaha arz edilirdi. Ferman da, işte bu 'arz'ın ardından, padişahın emri doğrultusunda kaleme alınırdı.

Bizim, 'kaleme alınırdı' sözleriyle, iki kelimede özetlediğimiz bu süreç, aslında pek çok bürokratik uygulamayı da beraberinde getirirdi. Padişahtan gelen emir doğrultusunda, fermanın müsveddesinin hazırlanmasıyla başlayan bu süreçte; müsveddenin kimin tarafından hazırlanacağı, meselenin önem derecesiyle ve konunun hangi vazifelinin sahasına girdiği ile ilgiliydi.

Maliye dışındaki bütün emir ve fermanların çıkarılması, divan-ı hümayun kalemlerinden 'reisülküttab' vasıtasıyla olurdu. Reisülküttab, önemli gördüğü yazıları, yardımcısı konumundaki beylikçiye havale ederdi. Müsvedde, beylikçi kaleminde hazırlanır ve ilgili makamlardan geçerek kesinlik kazanırdı. Beylikçi, çalışma mekanını kendisine havale edilen meselelerin önem ve mahremiyetine göre

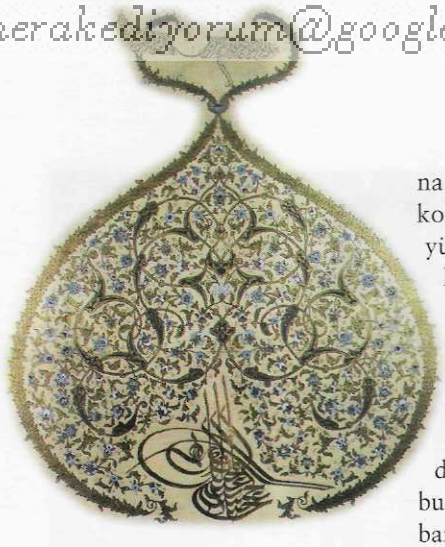
belirlerdi. Belge çok gizliyse, akşam evinde kaleme alırdı. Tamim niteliğindeki fermanları ise kalemdeki bir katip okur, çok sayıda katip aynı anda yazardı.

Arazi meseleleri ve önemli konuların dışındaki yazıları, bazen katiplerden biri de hazırlayabiliyordu. Katiplerin hazırladığı bu müsveddeleri
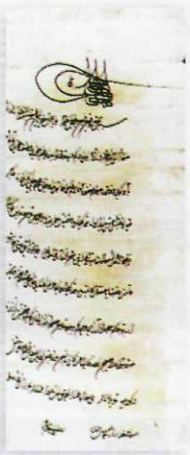

Sultan IV. Mehmed'in 1676 tarihli, divanî hat üslûbunda yazılmış, 56x30 cm. ebatlarındaki fermanı. Ferman, Zağnos Paşa'nın şikayeti üzerine, oğlu Mehmed Bey ve zevcesi Fatma Hatun'un kurmuş olduğu vakfın yöneticisi Mehmed Bin Sinan Paşa'nın kendilerine ait köylerin vergi ve rüsumunun gasbedilmesinin kesinlikle önlenmesi için gereğinin yapılması hakkında yazılmıştır.

merakediyorum@googlegroups.com

genellikle reisülküttap kontrol ederdi. Sonraki aşamada, nişancı ya da vezirlerden biri fermana tuğra çekerdi. Önemli hükümler içeren bu fermanların suretleri, tarih sırasıyla 'mühimme' defterlerine geçirilir; buraya, belgenin aslının, kime, nasıl teslim edileceği yazılırdı.

NASIL GÖNDERİLİYORLARDI?

Divan-ı Hümayun'da işlemi tamamlanan ferman, ulaklar eliyle muhatap olan yere gönderilirdi. Fakat, bundan önce, fermanın sahte olup olmadığını kontrol etmek için, gittiği yerin kadısına gösterilirdi. Kadı, belgeyi kontrol ettikten sonra arka yüzüne mühür basar ve gelen fermanı 'şeriye defteri'ne kaydederdi.

Merkezden eyaletlere gelen emir ve fermanlar, eyalet divanındaki defterlere kaydedilirdi. 'Mühimme' defterlerindeki kayıtlardan, bu uygulamanın, 1573'ten itibaren uygulanmaya konulduğunu görüyoruz.

Eyaletlerdeki bu defterler sandıklarda muhafaza edilirdi. Eyalete gelen diğer evrak ve emir yazıları da merkezde olduğu gibi 'kese, torba, sandık' sıralaması içerisinde korunurdu.

Osmanlı devletinde hukuk sistemi, 'Şer'î ve Örfî' hukuk olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Örfî hukuk, örf ve âdet hukukundan öte, padişahın irade ve fermanlarıyla oluşan bir kanun hukukuydu. Yani, örfî hukukun oluşmasında, Osmanlı padişahlarının ferman ve kanunlarının önemli bir yeri vardı.

Sultan II. Abdülhamid'in 1898 tarihli, klasik üslûpta teshipli fermanı; Karadağ Müftüsü, Tikveşli Mevlâna Mustafa Hilmi Efendi'ye, Musul dahil, Kudüs payesi verilmesi hakkında, başkent İstanbul'da yazılmış.

Meşrutiyet'le gelen değişim

18.Yüzyıl'da devlet işlerinin Divan-ı Hümayun'dan Paşakapısı'na kaydığı, Babıâli'nin yönetimdeki ağırlığının hissedilmeye başlandığı dönemlerde, padişah fermanlarının yerini, sadrazam buyrukları almaya başladı. I. Meşrutiyet'ten sonra ise ferman yerine 'irade usulü' benimsendi. Bu dönemden sonra, fermanlar sadece özel konularda ve özel meseleler söz konusu olduğunda yazıldı *(sağda; Osmanlı bürokrasisinin bir parçası olan 'Sırkâtibi').*

Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan ve yıllara direnip günümüze ulaşabilen fermanlar, bugün Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü bünyesinde, İstanbul-Sultanahmet'te bulunan Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'nda ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde korunuyor.

600 yıldan fazla hüküm sürmüş Osmanlı İmparatorluğu'nda ve önceki Türk İslam devletlerinde, padişahın yazılı emri olarak işlev görmüş fermanların kültürel hayata ve dile etkisi yadsınamaz. Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerinde ve halk edebiyatı metinlerinde de ferman kelimesine sık sık rastlıyoruz zaten.

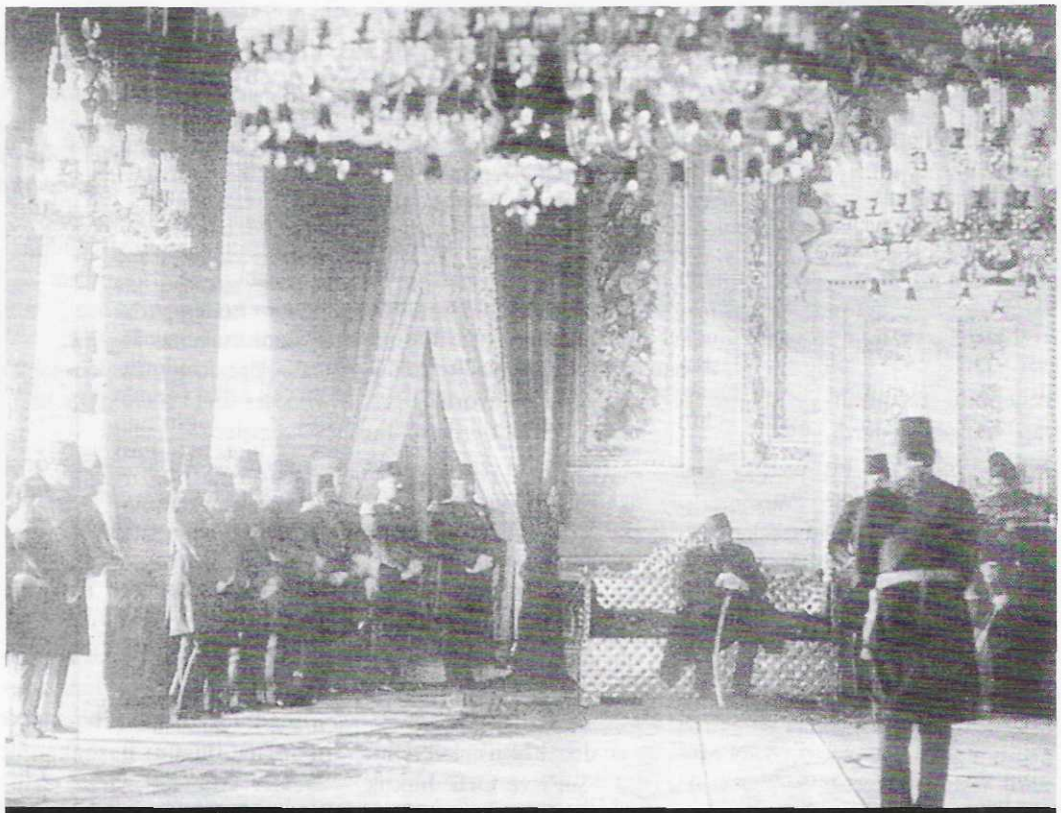
Otoriteye baş kaldıran ve kural tanımayan anlamındaki 'fermanlı'; asilere atfen söylenen 'ferman dinlememek' deyimlerinin yanı sıra, 'ilahi ferman', 'ferman sizin', 'ölüm fermanı', 'kendi fermanını yazmak' gibi ifadeler, yüzyıllardır gündelik hayatımızın bir parçası olarak kullanılıyor. ■

II. Abdülhamid'in 1883 tarihli bir fermanının tuğrasının çevresinde yer alan tezhib (solda; en üstte). Fatih Sultan Mehmed'e ait 1460 tarihli bir ferman (sol üstte).

19. Yüzyıl'a ait yazı takımları (üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Fransız-İngiliz rekabetinden, II. Wilhelm'e

'Büyük Oyun'da Abdülhamid'in kozları

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki toprakları üzerinde oynanan 'Büyük Oyun'da söz sahibi olabilmek için Sultan Hamid, bir yandan büyük devletler arasındaki rekabeti körükler, öte yandan 'hilâfet kartı'nı kullanır...

VAHDETTİN ENGİN

Ortadoğu'daki en büyük çıkar çatışmaları, 19. Yüzyıl'da yaşanır. Dünyanın büyük devletleri arasındaki bu çatışmanın yaşandığı topraklar, Osmanlı coğrafyasının bir bölümünü oluşturur.

Bu devletler arasında yer alan Fransa, öteden beri Ortadoğu'da ticari faaliyetlerde bulunduğu gibi, bölgedeki Hıristiyanların hamisi rolünü de oynamaktadır. İngiltere ise, özellikle Hindistan'a yerleştikten sonra, bu rotadaki bütün yolları denetim altına alabilmek amacıyla, Ortadoğu ile ilgilenmeye başlamıştır. Bir başka büyük güç, Rusya da, geleneksel sıcak denizlere inme stratejisi çerçevesinde bakar Ortadoğu'ya... Osmanlı'nın Ortodoks tebaası da Rusya için 'iyi bir malzeme' teşkil eder; o da Ortadoğu'daki Ortodoksları kendi hima-

merakediyorum@googlegroups.com

yesine alarak bölgedeki nüfuzunu artırmayı düşünür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu coğrafyası üzerinde böylesine bir rekabet yaşanırken, II. Abdülhamid devletin gücünü de göz önünde bulundurarak, mümkün olduğu kadar gerçekçi bir politika uygulamaya çalışır.

REKABETİ KÖRÜKLEME POLİTİKASI

Bu politikanın birinci ayağı, büyük devletlerin çıkar çatışmalarının bilincinde olarak, onların arasındaki rekabeti körüklemekten ibarettir. Örneğin II. Abdülhamid'in, Mısır üzerinde emelleri olan Fransa ve İngiltere'yi sürekli bir çekişme ortamı içine sokması, onun bu politikasının bir yansımasıdır.

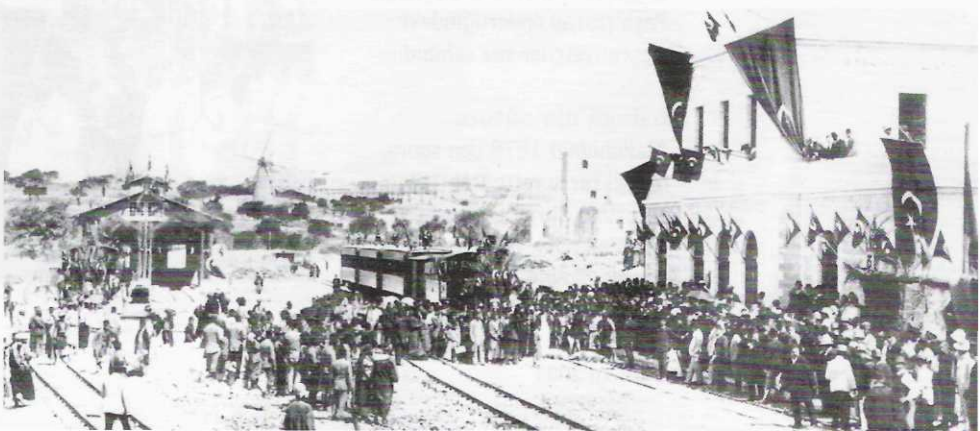
Mısır üzerindeki zayıf Osmanlı egemenliğinin uzun süre devam etmeyeceğini düşünen Abdülhamid, bu nedenle, devletin gücünü orada harcamak yerine, Mısır'ı başkalarının çekişmesine bırakmayı tercih eder.

Fakat aynı anlayış her zaman geçerli değildir. İmparatorluğun prestiji için önemli olan Hicaz'daki kutsal topraklara, Yahudilerin devlet kurmaya çalıştığı Filistin'e ve Ermenilerin göz koyduğu Doğu Anadolu'ya şiddetle sahip çıkan Abdülhamid, bu topraklar üzerinde oynanan uluslararası oyunları boşa çıkarmaya çalışır.

II. Abdülhamid, 33 yıllık saltanat döneminin başlarında (solda) ve sonlarında (sol sayfada)... 1888'de Almanya'da İmparatorluk tahtına oturan II. Wilhelm (üstte). Bağdat ve Hicaz demiryolları projesinden çok önce, Yafa-Kudüs Hattı gerçekleştirilir: 26 Eylül 1892'de Kudüs Tren İstasyonu'nun açılışı yapılır (altta).

ABDÜLHAMİD'İN HİLÂFET KARTI

II. Abdülhamid'in Ortadoğu'daki güçler dengesi içinde uyguladığı politikanın ikinci ayağını ise, sahip olduğu 'hilâfet kartı' oluşturur. Bu politika, genel olarak Panislamizm şeklinde yorumlanmakta ise

merakediyorum@googlegroups.com

Fausto Zonaro, Abdülhamid'in ısmarladığı "Kaiser Wilhelm ve Eşi Yıldız'da" adlı tabloyu 1899'da yapar (sağda). II. Abdülhamid ile II. Wilhelm'i tasvir eden Batı kaynaklı bir gravür (en sağda).

de, Abdülhamid'in yaptığı, daha çok, dış saldırılara karşı ülke dahilindeki Müslümanların arasında birlik ve dayanışma sağlamak şeklinde cereyan eder.

Yine benzer şekilde, Avrupa ülkeleri ve Rusya'nın sömürgesi konumuna düşmüş Müslüman topluluklar üzerinde, hilâfetin gücünü kullanarak bu devletlere baskı yapmak, onun sık başvurduğu yöntemlerden birisidir...

19. Yüzyıl'ın son çeyreğinde, Almanya da dünya siyaset sahnesine güçlü bir aktör olarak girer. Almanya, II. Wilhelm'in imparator olmasıyla, 1888 yılından itibaren, Bismarck tarafından sürdürülen 'statükocu' politikalardan vazgeçip 'Doğu Politikası' adını verdiği yayılmacı bir siyaset gütmeye başlar. Bunun en önemli nedeni, Almanya'nın hammadde ve pazar bulma konusunda diğer Avrupa devletlerinden geride kalmasıdır. Almanya bunun acı-

Abdülhamid döneminin kimi önemli satır başları...

Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) 19. Yüzyıl'ın son çeyreği ve 20. Yüzyıl'ın ilk yıllarında, Osmanlı devletinin kaderine hâkim oldu. Padişahlığının ilk dönemi, 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen I. Meşrutiyet yıllarında geçti. Bu tarihten, Meşrutiyet'in sonu kabul edilen 13 Şubat 1878'e kadar, II. Abdülhamid'in etkinliğinden söz edilemez. Bu yıllarda, Midhat Paşa *(üstte)* önderliğindeki meşrutiyetçiler söz sahibidir.

Bâbıâli'nin nüfuzu

Abdülhamid 1878'den sonra, tedrici bir surette Bâbıâli'nin nüfuzunu Saray'a taşımış ve 1908'e kadar, tek karar mercii olarak ülkenin iç ve dış politikalarını yönlendirmiştir. 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından *(altta; Abdülhamid, Meşrutiyet'in ilanından sonraki ilk Cuma selamlığında),* tahttan indirildiği 27 Nisan 1909 tarihine kadar da, 'meşrutiyet hükümdarı' olarak aktif bir konumda değildir. Bu açıdan bakıldığında, 33 yıllık hükümdarlık döneminin yaklaşık 30 yılında, ülkeyi kendi düşünceleri doğrultusunda yönetmiştir.

Osmanlı-Rus Savaşı

Padişahlığının ilk yıllarında II. Abdülhamid, Osmanlı devleti için büyük bir felaketle neticelenen ve Balkanlar'da geniş toprak kaybına yol açan Osmanlı-Rus Savaşı'nın ('93 Harbi'; 1877-1878) acı

merakediyorum@googlegroups.com

Fausto Zonaro'nun 1898'de yaptığı "Kaiser Wilhelm Dolmabahçe Sarayı Rıhtımı'nda" adlı tablosu (solda).

sını çıkarmak ister ve Baltık'tan Basra'ya kadar uzanacak 'büyük bir dünya imparatorluğu' hayalleri kurar. Sonuçta, Almanya da gözünü Ortadoğu'ya çevirir.

NEDEN ALMANLAR?..

Almanya'nın bölge ile ilgilenmeye başlaması, aslında II. Abdülhamid için bir fırsat oluşturur. Sürekli olarak büyük devletler arasındaki rekabeti körüklemeyi bir politik anlayış haline getiren Abdülhamid için, yeni bir aktörün ortaya çıkması, İngiltere ve Fransa'ya karşı kullanılacak 'yeni bir koz' anlamına gelmektedir.

Nitekim II. Abdülhamid bu kozu en iyi şekilde kullanacak ve Osmanlı devletinin Ortadoğu coğrafyasında, Almanya'yı ön plana çıkaracaktır. Abdülhamid bu politikasını şöyle açıklar: "Almanları tercih etmem, Fransızların pek hoşuna gitmiyor ise de böyle hareket etmem için muhtelif sebepler vardı. Sempatimi Almanlara tevcih etmem için, sadece Kaiser'in şahsı kâfidir. O, gayrı ihtiyari sevilen, itimat telkin eden, hakikaten hayran olunacak bir insandır. Memleketinin seviyesini de ne kadar yükseltmiştir. Zaten Almanlar, Fransızlara nazaran daha sevimlidirler ve tabiatları itibariyle, Osmanlılara daha yakındırlar. Onlar da Osmanlılar gibi yavaş ve geç harekete geçen, fakat sadık ve namuslu insanlardır; çalışkan ve sebatkârdırlar...

II. Wilhelm'in İmparator olmasıyla köklü bir değişim içine giren eski Alman dış politikasının mimarı yaşlı Şansölye (Başbakan) Otto von Bismarck (üstte).

neticelerine katlanmak zorunda kalır *(altta; Rus kuvvetlerinin Balkanlar'daki Şipka geçidinde ilerleyişi)*: Osmanlı toprakları imtiyaz alanlarına ayrılacak; Balkanlar'da Avusturya, Suriye'de Fransa, Doğu Anadolu'da Rusya, Mısır'da İngiltere 'rakip kabul etmez' duruma geleceklerdir.

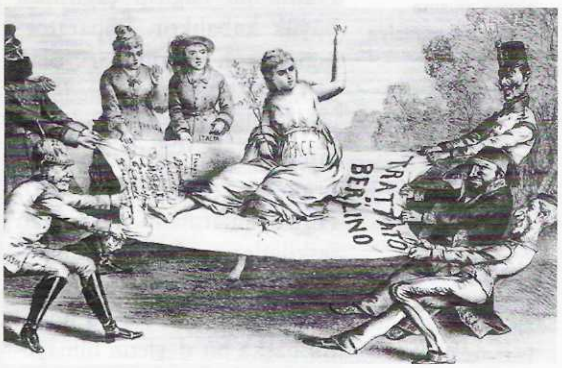
'Düvel-i muazzama'

Abdülhamid, hükümdarlığı döneminde kendine özgü bir dış politika anlayışı geliştirmiştir. Bu politikayı değerlendirirken, 'düvel-i muazzama' adı verilen dönemin büyük devletlerinin, Osmanlı'ya bakış açılarını, özellikle göz önünde bulundurmak gerekir.

Berlin Antlaşması

Dönemin büyük devletleri, 1878'deki Berlin Antlaşması'nın *(üstte)* ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü garanti etme politikasından vazgeçerek, bu ülkeyi bir an önce parçalama sürecini başlatırlar *(sağda; dönemin bir İtalyan karikatüründe, Rusya ve Prusya bir taraftan, Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere öte taraftan Berlin Antlaşması'nı çekiştiriyorlar... Bir kenarda bekleyen Fransa ve İtalya ise 'Barış'ın geleceğinden endişeli gösteriliyor).*

merakediyorum@googlegroups.com

Abdülhamid anlatıyor...

'En büyük tehlike: İngiltere'

II. Abdülhamid, Osmanlı devleti karşısında en büyük tehlike olarak, İngiltere'yi görür. Ona göre, İngiltere'nin Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı'yı yalnız bırakmış olması, bir politika değişikliğidir ve artık İngiltere, Osmanlı'yı parçalamaya çalışacaktır... Nitekim 1878'de Kıbrıs'ın idaresini ele geçirdiği gibi, 1882'de de İngiltere, Mısır'ı işgal eder. Abdülhamid, İngiltere hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle ifade eder: "Büyük devletler arasında en fazla çekinilmesi icap eden, İngilizlerdir. Çünkü onlarca söz vermenin hiçbir kıymeti yoktur. Daha 1882 Kasım'ında Lord Granville *(sağda; döneminin bir karikatüründe)*, İngiltere'nin, Mısır siyasetini değiştirmeyeceğini, bizim fermanımızda yazılı olanların muteber kalacağını söylemişti. Aynı yılın Temmuz ayında Amiral Seymour *(solda)*, İngilizlerin Mısır'ı zapt etmeyi veya herhangi bir şekilde Mısırlıların haklarını gasp etmeyi düşünmediklerini açıklamıştı. Halbuki Ağustos ayında, İngiliz askeri Mısır'a girdiğinde, bunun Hıdiv'in otoritesini muhafaza maksadıyla olduğunu söylediler. Fakat dönek İngiltere, verdiği sözleri çabuk unuttu. Sonunda aciz kaldık."

Hicaz Demiryolu'nun açılış töreni (sağ üstte) ve olayın anısına yaptırılan madalya (sağda)... Berlin'den Basra Körfezi'ne kadar tasarlanan Bağdat Demiryolu çalışmaları 1899'da başlar. Bu demiryolu, I. Dünya Savaşı yıllarında büyük önem kazanacaktır (sağda).

Kaiser'e Filistin'de bulunan Alman Katoliklerini himaye hakkı verildiğinden dolayı, Fransa'nın bağırıp çağırması büyük kabalıktır. İmparatorluğumuzun hükümdarı olan ben, bize ait her şeyi istediğim gibi kullanmak hakkında sahip değil miyim? Fransızlar I. François zamanından beri, Hıristiyanların ve Hıristiyan teşkilatlarının hamisi olduklarını ileri sürüyorlarsa da, Almanlar gibi kuvvetli bir milletin başka bir devletin himayesini kabul etmeyeceğini bilmeleri icap eder. Alman Katoliklerini himaye hakkının doğrudan doğruya Alman İmparatorluğu'na ait olacağı aşikârdır."

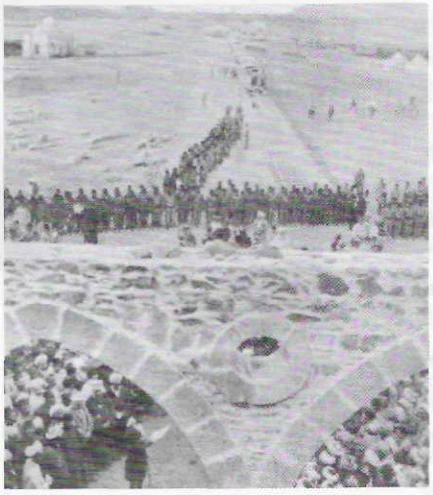
Görüldüğü gibi, II. Abdülhamid dış politikada İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı Almanya'nın desteğini alarak Osmanlı devletini ayakta tutmaya çalışır.

Nitekim bu politikanın doğal bir sonucu olarak, uzun süren uluslararası bir rekabet sonucu, Bağdat Demiryolu imtiyazı Almanlara verilir. II. Abdülhamid imtiyazı Almanlara vermekle beraber, ihtiyatı da elden bırakmaz.

BAĞDAT DEMİRYOLU

Abdülhamid'in Bağdat Demiryolu konusundaki düşünceleri şöyledir:

"Berlin sefirimizden öğrendiğime göre Kaiser, Anadolu'da Almanları tutan bir muhit yaratmak istiyormuş. İktisadi vaziyetimizi düzeltebilmek için Almanlardan istifade etmeyi doğru buluyorum. Fakat Alman gazetelerinin yazdığı ve arzu ettiği gibi, Bağdat Demiryolu üzerinde Alman kolonilerinin kurulmasına katiyen taraftar değilim. Dedelerimizin pek çok fedakarlık yaparak elde ettikleri bu toprakları, Alman kolonilerine terk edeceğimizi zannediyorlarsa, çok aldanıyorlar. Zaten şimdiye kadar yabancılara lüzumundan fazla müsamaha göstermiş bulunuyoruz. Anadolu yalnız bize aittir. Pek çok yerden itilip kakıldıktan sonra buraya yerleşen din kardeşlerimize bu son sığınak yerini muhafaza edeceğiz."

HİCAZ DEMİRYOLU

II. Abdülhamid, Bağdat Demiryolu'nun yanı sıra, Hicaz Demiryolu gibi bir başka büyük projeyi de gerçekleştirmeyi başarır. Hükümdar, Hicaz Demiryolu hakkında şu düşünceye sahiptir:

"Bizim için ehemmiyetli olan, Şam ile Mekke arasındaki demiryolunu en kısa zamanda inşa edebilmektir. Bu suretle, karışıklık arttığında

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 1914: Abdülhamid sonrasında, yine Almanlarla birlikte...
İttihat ve Terakki de Almanya ile ittifak politikasını sürdürür. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu, Almanya ile müttefiktir. Kolonyal şapkalı Alman subayları ve yün kalpaklı Osmanlı subayları, hem Suriye Valisi hem de Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa'nın çevresinde yer alırlar.

süratle asker göndermemiz mümkün olacaktır. Ehemmiyetli ikinci nokta da Müslümanlar arasındaki bağı öylesine kuvvetlendirmektir ki, İngiliz hainliği ve hilekârlığı bu sağlam kayaya çarparak parçalansın."

Hicaz Demiryolu'nun yapımına bu temel düşünce doğrultusunda girişildi.

Osmanlı'nın, Batı teknoloji ve sermayesine başvurmadan demiryolu yapma girişimi, Avrupa'da alaycı ifadelere yol açar. Fakat Dünya Müslümanlarının yaptığı bağışların da katkısıyla, Hicaz Demiryolu tamamen yerli kaynak ve işgücüyle gerçekleştirilir.

19. Yüzyıl'ın son çeyreğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki toprakları üzerinde oynanan 'Büyük Oyun'un bir başka nedeni de bölgedeki petrol yataklarıdır.

Büyük devletler, petrol kaynaklarını denetleyebilme yolunda, müthiş bir rekabete girerler. Bölgeye sızmak isteyen İngiltere, Osmanlı sınırları içinde bulunan Arap halkı kışkırtmaya başlar. Müslümanlarca kutsal sayılan halifeliğin, Arapların hakkı olduğu; Osmanlı'nın Arapları sömürdüğü yolunda propaganda yaparak, Arapların Osmanlı'ya saldırmalarını sağlar.

Buna karşılık II. Abdülhamid, Mısır'da Fransızlar ile İngilizler arasında yarattığı rekabeti, Basra Körfezi ve Mezopotamya'da da, Almanya ile İngiltere arasında kızıştırır. Böylece, bölgede tek bir gücün yükselmesinin önüne geçmeye çalışır.

Hicaz Demiryolu ile, devletin otoritesini artırır. İngiliz kışkırtmalarına karşı, Arap şeyhlerine hediyeler vererek sonuç almaya çalışır.

Bu arada Abdülhamid, Musul petrollerinin bulunduğu alanı da Hazine-i Hassa'ya intikal ettirip kendi şahsi malı haline getirir.

1898'de Alman İmparatoru II. Wilhelm, İmparatoriçe ile birlikte Kudüs'ü ziyaret eder (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Kerbala'dan bu yana,
İslam toplumlarında...

ŞİİLİK NEDİR, NE DEĞİLDİR?

FOTOĞRAF: AP

merakediyorum@googlegroups.com

Hz. Ali'nin oğlu ve Hazreti Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in maiyyetindekilerin pek çoğu ile birlikte Kerbela'da şehit edilmesi, Şiiliğin temel özelliklerini belirler. Şiilik, bu olay üzerinde biçimlenecektir.

REHA ÇAMUROĞLU

Hazreti Muhammed'in sağlığında, İslam ümmeti, tartışılmaz bir dinî ve dünyevî otoritenin varlığında, bazı tekil ve bireysel çatışmaların dışında, kendi içinde toplumsal ve siyasal çatışmalar yaşamıyor; bu konulardaki ayrılıklar ise, mevcudiyetlerini alttan alta sürdürmekle birlikte, görünürlük alanına çıkmıyor, çıkamıyorlardı.

Aslında, ilk İslam ümmeti, pek çok muhtemel çatışma odağı barındırıyordu. Göçebe Bedeviler ile yerleşik Müslümanlar arasında; güçlü Emevi sülalesiyle yine güçlü Haşimi sülalesi arasında; İslam'a önce bağlananlarla sonradan bağlananlar arasında ve nihayet İslam-Cahiliye dönemleri arasında, biçim değiştirerek süren gerginlikler, Hazreti Muhammed'in kurucu otoritesi altında, gölgede kalıyorlardı.

Dönemin ruh hali ve meşruiyet anlayışı, Müslümanların kendi aralarında çatışmalarını şiddetle men ediyor, hatta bunların, böylesi çatışmalarda birbirlerini öldürebilecekleri ihtimalini neredeyse görmek, hayal etmek bile istemiyordu.

Hazreti Muhammed'in vefatının tam tarihi üzerinde de tartışmalar vardır. Bir rivayete göre, Hicret'in on birinci yılının Safer ayının yirmi sekizinci günü ve bir başka rivayete göre ise, Rebiyülevvel ayının on ikinci Pazartesi günü vefat etmiştir (M. S. 632).

Tarih ne olursa olsun, böyle bir vefatın İslam tarihinde her bakımdan bir dönüm noktası olacağı açıktır.

Ümmet, böyle bir ölüme tamamen hazırlıksız yakalanmıştır.

Ümmetin derin bir travma ile karşılaştığı da hemen tüm kaynakların birleştiği bir husustur. Ümmet içinde, ilk sert tartışmalar bu kayıptan sonra yaşanır. Hz. Ebubekir'in halifeliği tartışmasız gerçekleşmez.

Hz. Ali'nin ümmetin önderi olması gerektiği de ilk olarak bu tartışmalar sırasında savunulur ve belki de erken bir çatışma, onun Ebubekir lehine feragati ile önlenebilir.

İslam içinde kritik eşik, hâlâ aşılmamıştır ve toplumsal vicdan hâlâ Müslüman ile Müslüman çatışmasını; bunu erteleyecek, örtecek derecede gayrı meşru bulmaktadır. Yine de Hz. Ebubekir, tek bir örnekte, zekat vermeyi redde-

Zübdettü't Tevârih'teki 'İlk Altı İmam' minyatüründen bir detay (sol üstte). Hazreti Muhammed'in ölümü: Hasan, Hüseyin, Ebu Bekir, Ömer ve Fatma ağlıyorlar (üstte; Siyer-i Nebî yazmalarındaki bir minyatürde). Çölde Bedevilerin savaşı (solda; A. O. Lamplough'un bir tablosunda).

merakediyorum@googlegroups.com

Hazreti Osman'ın şahadetinden sonraki hilafet kavgalarını temsil eden Batı kaynaklı bir illüstrasyon (üstte). Hazreti Ali'yi temsil eden çağdaş bir halk resmi (sağda). Hazreti Ali'nin Necef'teki türbesinin içi ve dışı (sağda üstte ve en üstte). Matrakçı Nasuh'un çizgileriyle Necef (sağ sayfada, üstte).

den bazı göçebe kabileler üzerine asker göndererek, çatışma olmaksızın onları 'ikna eder' ve bu olay, geleceğin ne tür gelişmelere gebe olduğunu özetler gibidir.

Bir 'Asr-ı Saadet' var mı idi? Sünniler bu soruya olumlu cevap verir ve kısa da sürmüş olsa, böyle bir dönem olduğunu kabul ederler. Şiiler ise böyle bir soruya olumsuz cevap verir, hiçbir zaman böyle bir dönem olmadığını düşünürler. Eğer var idiyse de, bu dönem, genel kabulden de çok kısa sürmüş olmalıdır...

Hz. Ebubekir, 634 yılında öldüğünde, 'Dört Halife' döneminin -ki Şiiler, hiçbir zaman böyle bir dönem olduğunu kabul etmeyeceklerdir- eceliyle ölen ilk ve tek halifesidir.

Yerine yine onun gibi, Mekke'nin iki büyük kabilesinden de olmayan Hz. Ömer gelir. Onun halifeliği de 10 yıl sonra, 644'te, azatlı bir kölenin hançeriyle öldürülmesine kadar sürer... Bir farkla ki, Ömer arkasında 'şura' uygulamasını bırakmıştır.

Hz. Ömer, Kureyş seçkinlerinden oluşan bu şuraya şöyle bir talimat verir: "Üç gün danışıp görüşün. Azınlık çoğunluğa uysun. Size muhalefet edenlerin boynunu vurun."

Falnâme'den bir minyatürde Hazreti Ali'nin düşmanla savaşı (sağda).

FOTOĞRAF: ABC AJANSI

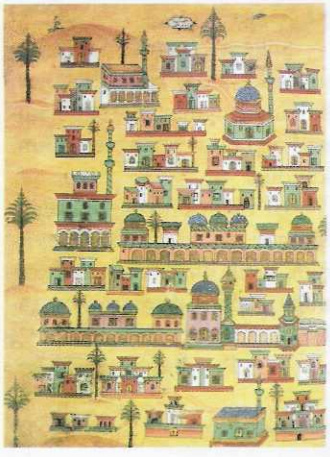
Konu artık kapanmıştı. İki büyük sülaleden, Emevilerden olan Hz. Osman halife seçilir ve ümmet içi çatışmaların artık tamamen açık olarak sürdürüleceği yeni bir dönem başlar; bir daha ümmet içi barışa asla geri dönülemez...

Montgomery Watt'e göre, "Osman'a karşı isyan edilmesinin nedenleri arasında, şu noktalar vardır:

1. Irak'ın verimli topraklarının Hz. Osman tarafından belli kişilere verilmiş olmasından kaynaklanan bir yanlış anlama.
2. Hz. Osman'ın, önemli ticaret bölgelerinin valiliklerini kendi kabilesinin mensuplarına veya yandaşlarına verdiği yolundaki şikayetler.
3. Hz. Osman'ın, Kur'an'ın öngördüğü cezaları uygulamada başarısız kalması.

merakediyorum@googlegroups.com

4. Çöl özgürlüğünden gelip kentlere ve sınır boylarına yerleşen Bedevi kabilelerin eski hayatlarını özlemeleri ve devlet disiplinine ya da bürokrasiye isyan etmeleri...

Bu saptamalar aslında, sonraki uzun yüzyılların tüm temel sorunlarını ortaya koyar gibidir. Ve Hz. Osman 656 yılında, önce evini kuşatan daha sonra da İslam'ın en temel kurallarından biri olan 'hane dokunulmazlığı' ilkesini çiğneyerek içeri giren Medineli, Mısırlı ve Kufeliler tarafından öldürülür.

Hz. Ali döneminde ise, ümmet fiilen ikiye bölünmüş bir siyasi yönetimce yönetilir. Cemel Savaşı'nda, 9 Aralık 656'da, ilk kez Müslümanlar birbirileriyle savaşırlar ve bu savaşta en az 10 bin Müslüman ölür.

Bu savaşı 8-9 Temmuz 657'de Hz. Ali'nin halifeliğini tanımayan Şam Valisi Muaviye'ye karşı yürütülen Sıffin Savaşı izler. Ümmet arasındaki köprüler, artık neredeyse geri dönülemeyecek ölçüde atılmış bulunmaktadır.

Bu mücadelelerde, özel bir isme dönüşen bir sözcük çıkar ortaya: Arapça 'taraftar' anlamına gelen 'Şia'... Bu sözcük, önceleri herhangi bir 'taraf' için kullanılabilecek bir anlama sahipken, daha sonra özelleşir ve yalnızca 'Ali Yanlısı'

Dünya gündemindeki Şiilik

FOTOĞRAFLAR: AP

İlk ayrılığın ortaya çıkışından günümüze kadar, Şiilik ile Sünnilik arasında, özellikle fıkıh alanında, pek çok dinsel fark ortaya çıkmıştır. Bunları şematik bir biçimde özetlemek dahi, bir başka uzun yazının konusu olabilir... Ama bugün, Şiiliği tekrar ve bir kez daha dünyanın gündemine oturtan gelişmeler arasında, bu dinsel farklar, dolaysız bir etkiye pek az sahiptirler. Bugün esas etkiye sahip olan dinamikler, daha çok, bu dinsel farkların dolaylı etkilerinin yanı sıra, Şiiliğin önce siyasal ve sonra toplumsal oluşumunun tarihiyle ilgilidir. İslam coğrafyasının hemen tüm bölgelerinde, bazı yerlerde çoğunluk, bazı yerlerde azınlık olarak bulunan Şiilik; bağlılarına birçok yerde, diğer aidiyetlerini örtecek derecede güçlü bir kimlik varlığı sunabilmektedir.

Kerbela'dan bu yana, kendisini 'zulme karşı çıkmak' ile özdeşleştiren bu gelenek, bu 'zulmün' ne olduğunu ve kimden kaynaklandığını 'gösterebilecek' yaşayan otoritelere sahiptir. Bu otoriteler de oldukça yaygın bir toplumsal kabule sahiptirler *(üstte; 23 yıldır İran'da sürgünde bulunan Iraklı Şii Lider Ayetullah El Hakim, 10 Mayıs 2003'te, Basra'da 100 bin kişi tarafından karşılandı).*

merakediyorum@googlegroups.com

Hazreti Osman'ın ölümünden sonra Hazreti Ali'ye bîad edilmesi (üstte; Maktel-i Âl-i Resûl'den). Hazreti Osman'a atfedilen kılıç (sağ üstte).

anlamında kullanılmaya başlanır.

Ali yanlıları ve karşıtlarının başlangıçtaki çatışmaları içinde, sadece toplumsal ve siyasal nedenleri görebilir ve ayrıştırabiliriz. Çatışmaların henüz dinsel bir içeriği yoktur. Ali yanlılarından, Sıffin Savaşı sonrasında ayrılacak olan 'Hariciler' ortaya çıkana kadar...

Dolayısıyla, İslam'daki ilk dinsel 'tefrika' Şia ve karşıtları arasında değil, 'Hariciler' ve karşıtları arasında ortaya çıkmıştır. Haricilerin ortaya çıkışı, zaman içerisinde, farklı toplumsal ve siyasal pozisyon sahiplerini, kendi konumlarına dinsel dayanaklar aramaya sürükleyecek, hemen tüm siyasal pozisyon farklılıkları bu konumlarına uygun ve daha sonradan 'mezheb', 'fırka' gibi adlar alacak dinsel konumlara kavuşacaklardır.

Hz. Ali'nin 661 yılında bir Harici suikastına kurban gitmesinin ardından, oğlu Hz. Hasan'ın Muaviye'nin hilafetini kabul etmesiyle durulur gibi görünen siyasal çatışma, Hasan'ın öldürülüp Hz. Hüseyin'in Şia'nın başına geçmesi ve Muaviye'nin, oğlu Yezid'i halefi ilan etmesiyle, tekrar ve daha büyük bir şiddette ortaya çıkar.

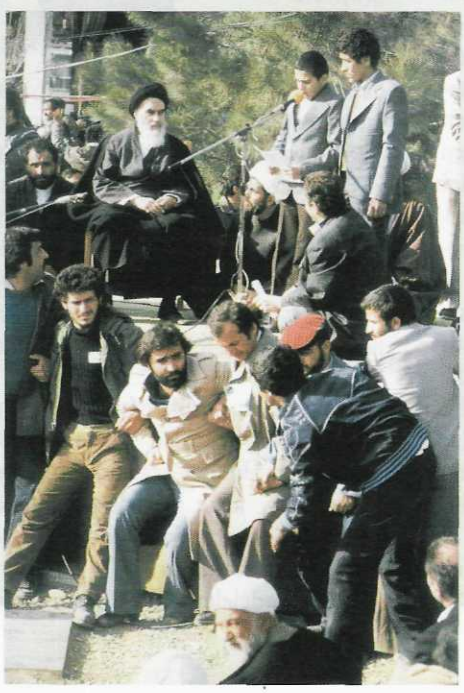
Şiiliğin 'İmamet' kuramının arkasında, belki de böyle, babadan oğula saltanat ilanına karşı tepkiyi görmek mümkündür.

10 Ekim 680'de ise, İslam ümmeti içindeki en temel ayrımın, artık onarılamayacak olduğunu ilan eden bir olaya şahit olunur:

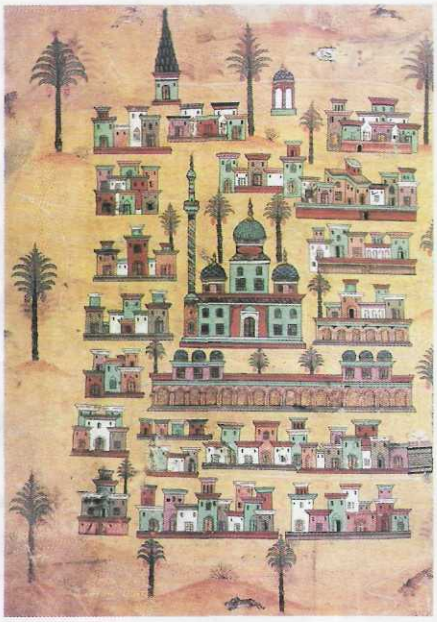
Yezid'e bağlı birlikler,

İran'ın etkileri ve 'zıt kardeşler' konumu

İran İslam Devrimi (1979), zaten var olan 'Şii asabiyyesi'nin de bir ürünüyken, onu geliştirecek sonuçlar doğurmuş fakat yaygın olarak beklenilenin aksine, Şiilik ile Sünnilik arasındaki dinsel ayrılıkları arttırmamış, aksine İslam topluluklarının bu her iki büyük kesiminde de, bu ayrılıkları yumuşatmak, belirli bir uzlaşma sürecinin içine girmek, 'tefrikayı' büyütmemek gibi bir yaklaşıma yol açmıştır *(sağda; İran İslam Devrimi'nin önderi Ayetullah Humeyni)*. İslam tarihine bir bütün olarak bakıldığında, görülmektedir ki, tarihsel gelişim içinde, Şiilik-Sünnilik ikilisini, örneğin Hıristiyanlıktaki Katolik-Protestan ikilisine benzetmek ve bu modelden kalkarak çözümlemeye çalışmak, hatalı bir tutum olacaktır. Pek çok tarihsel dönemeçte, İslam'daki bu ikili, ümmetin eksiklerini gideren bir tamamlayıcılık rolü de oynamış, İslam içinde adeta 'zıt kardeş' konumlarını sürdürmüş, birbirlerindeki gelişme ve değişmelere bigane kalmamıştır. Şiilik, dinamik, hareket ettirici ve bazen de yıkıcıdır. Belki de bu nedenle, zaman zaman Şiiler kendi içlerinde yürüttükleri tartışmalarda düzen kurmaya yönelenleri, Ali Şeriati'nin 'Safevi Şiası'na yaptığı gibi, 'Sünnileşmek'le de eleştirebilmişlerdir. Aynı tavır Sünnilik içinde de yaşanmış, bazen Sünniler, karşıtları olan Sünnileri 'Şiileşmek'le eleştirmişlerdir. Her şart altında, bu tartışmanın toplumsal ve siyasal hatta dinsel süreçleri, sonuçlanmış görünmemektedir.

merakediyorum@googlegroups.com

Kerbela'da Hz. Ali'nin oğlu ve Hazreti Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'i maiyetindekilerin pek çoğu ile birlikte, şehit ederler.

Şiilik, belki de tarih sahnesinde kalışını, artık bu olayın üzerinde biçimlendirecektir. İleride görülecektir ki bu olay, Şiiliğin pek çok temel özelliğinin belirleyicisi olmuştur.

10. Yüzyıl'da artık Şiilik, temel özellikleri ve hatta kolları ortaya çıkmış bir mezhep olarak, büyük bir gerçeklik haline dönüşmüştür. İmamiye, İsmailiye ve Zeydiyye en temel Şii kollarıdır.

10. Yüzyıl'da, Hazreti Muhammed'in kızı Hazreti Fatma'nın soyundan geldikleri için 'Fatımiler' adını alan sülalenin lideri ve İsmailiye koluna bağlı olan Ubeydullah'ın, kendini halife ilan etmesi ve 910'da devletini kurmasıyla, Şiilik ilk kez, toplumsal muhalefet olmak konumundan çıkabileceğini ve iktidar da olabileceğini ortaya koyarken, bu iktidarın gerektireceği yeni fıkıhı yaratma sorunlarıyla da karşı karşıya kalmıştır.

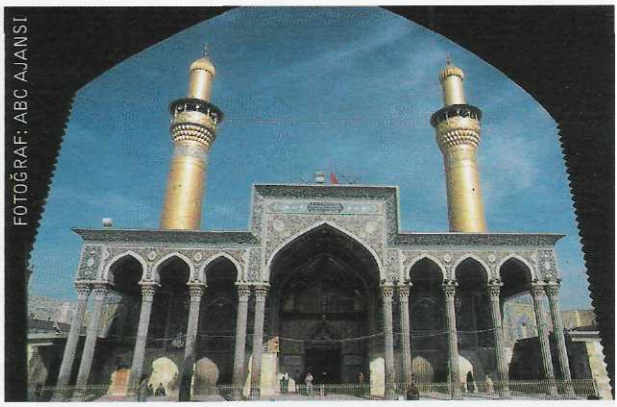
Geleneksel olarak da minarelerden ilk kez, 'Aliyyün Veliyullah' (Ali Allah'ın dostudur) nidası bu tarihten sonra duyulmuştur.

1171'de son bulan Fatımi devletiyle birlikte, Şiiler artık neredeyse gelenekselleşmiş 'mazlum' konumlarına geri dönerler.

Bu konumdan, 1501'de Şah İsmail'in Tebriz kentini ele geçirip Safevi devletini kurmasıyla, ancak 300 küsur yıl sonra kurtulacaklardır.

Falnâme'den bir minyatürde Hazreti Hüseyin'e su getirilmesinin tasviri (solda).

FOTOĞRAF: ABC AJANSI

Kerbela'daki El Abbas Cami (üstte). Matrakçı Nasuh'un çizgileriyle Kerbela (sol üstte). Çağdaş halk resmi çizimlerinde Hazreti Hüseyin (solda) ve Hazreti Hasan (en solda).

Siyaset alanında uzun süren 'mazlumiyet yılları' Şii yaklaşımını kendine özgü kılmıştır.

Bir Şii atasözü bu yaklaşımı özetler gibidir: "Doğruyu bulmak istersen, cemaatin tersine git."

İmam Hüseyin'in şehit ediliş süreciyle bu atasözü arasındaki ilişki, hemen kurulabilecek görünürlüktedir.

Bu yaklaşım yine Sünnilikte çok temel olan siyasette 'Ulül emre itaat' ilkesinin reddini getirecek, Şii mezhebi bağlılarına, Sünnilere oranla, daha 'başkaldırıcı' bir kimlik kazandıracaktır.

İmamet kuramı ve imamlarla onların temsilcileri olan ve oldukça tanımlı 'Ayetullah', 'Hüccetullah' gibi ayrıştırılabilen bir molla hiyerarşisinin varlığı; bunların önde gelenlerinin 'Gaip İmam Mehdi' adına içtihatlarda bulunabilme yollarının açık oluşu; bunlarla Şii mezhebi bağlıları arasındaki bağı, yine Sünniliğe oranla, daha diri ve dinamik tutacaktır.

Bu da kavramın İbn Haldun'da kullanıldığı anlamıyla, 'asabiyyesi' daha yüksek ve daha örgütlü bir toplumun doğmasına yol açacaktır. ■

merakediyorum@googlegroups.com

126 yıllık bir okulun öyküsü

Terakki Mektebi'nden Şişli Terakki Lisesi'ne

merakediyorum@googlegroups.com

Yaşı 125'i aşan Şişli Terakki'nin öyküsü, aslında İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e uzanan sürecin de öyküsüdür.

MERVE TEZCANLI

Bugün Şişli Terakki Lisesi adıyla eğitim serüvenini sürdüren Terakki Mektebi 1877 yılında Selanik'te kurulmuştu. Okulun kuruluşuna ilişkin ilk açıklama, okulda öğretmenlik yapan Halil Vehbi Efendi'nin yazdığı bir mektuptan gelmektedir.

Halil Vehbi'nin deyimiyle, 'sırf bir tabutluktan ibaret olan bir mescit' halktan toplanan bağışlar yardımıyla, 'mümkün olabildiğince' okula çevrilmişti.

Vehbi Efendi söz konusu mektubunda, o tarihlerde Selanik Valisi olan Midhat Paşa'nın okula geldiğinde, uygulanan yeni eğitim sisteminden memnunluk duyduğunu, okulun neden daha uygun bir binaya taşınmadığını sorduğunu da aktarır. Kendisine, parasızlıktan ve "memleket içinde mutaassıp güruhun hücumlarından" duyulan korkudan söz edilir.

Halil Vehbi Efendi ve onun gibi düşünen eğitimcile-

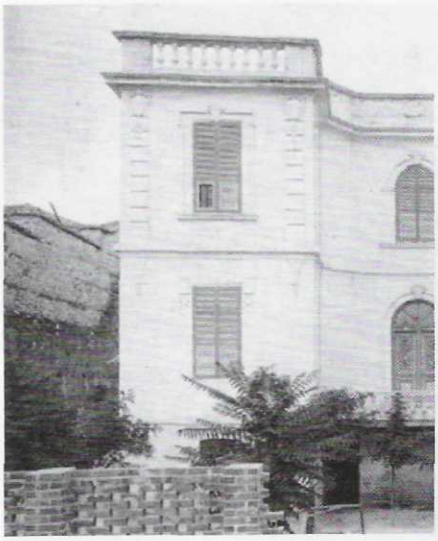
Selanik'te basılmış bir kartpostalda, 'Yadigâr-ı Terakki Ticaret Mektebi' (en üstte). Yıl 1934: Şişli Terakki Lisesi, Nişantaşı'ndaki Halil Rıfat Paşa konağında (üstte). Terakki Mektebi, İstanbul'da yeniden kuruluşundan sonra, 1919'da verilen ilk mezunlar, öğretmenler ve diğer öğrencilerle birlikte (sol sayfada). Halil Vehbi Efendi (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Neden 'Terakki' adı kullanıldı?

'İlerleme' anlamına gelen 'Terakki' sözcüğü, Osmanlı'nın 19. Yüzyıl'ına adeta damgasını vuran bir kavramdır. Osmanlı için 'ilerleme', modern kurumlara kavuşmaktır. Bunun da yolu, eğitimden geçer diye düşünülmüştür. Yeni eğitim kurumlarının açılması, olaylara neden-sonuç ilişkisi içinde yaklaşmak anlamına gelen 'positivist' düşünceyi alevlendirmiştir. Bu düşünüşün anahtar sözcüklerinin 'düzen' ve 'ilerleme' olması da pek tabii ki rastlantı değildir. 1908'deki II. Meşrutiyet'in ardından yönetime el koyacak olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kaynağı da yine bu söyleme dayanmaktadır *(üstte; II. Meşrutiyet'in Selanik'te coşkuyla karşılanışı)*. Yeni eğitim sisteminin esas amacı, merkezi otoriteye bağlı ama 'modern' bireyler yetiştirmektir. Aslında bu dönemde her şey, bir 'yeniden yapılandırma' çabası üzerine kurulmak istenir.

Selanik'teki Terakki Mektebi'nin kız öğrencilere ait 'Yalılar' bölümü (sağ üstte). 1880 yılında Selanik kent planı (sağda; Terakki Mektebi, sarı daire içinde).

rin o dönemde aşmaları gereken engel, gerçekten de her türlü yeniliğe karşı çıkan tutucu grupların tepkileridir. Böyle bir ortamda doğan Terakki Mektebi'nin kuruluşunun ardındaki en etkili isim, Şemsi Efendi'dir.

1873 yılında Şemsi Efendi ve Halil Vehbi Efendi bir araya gelerek, Şemsi Efendi Mektebi'ni kurarlar. Ne var ki Selanik'te yeni eğitim anlayışına uygun birçok başka okul da açan Şemsi Efendi, bir süre sonra ilk açtığı bu okulu devredecektir.

MEŞRUTİYET DÜZENİNDE YENİ BİR EĞİTİM

Selanik'teki Şemsi Efendi Mektebi'nde, öğrencilerin uyması gereken kurallar maddeler halinde belirlenmişti. Bir nevi 'disiplin yönetmeliği' olarak da düşünebileceğimiz bu kuralların ilginç yönü; sadece okul saatlerini değil ev, aile yaşamından, çocukların büyüklerine ve birbirlerine hitap biçimlerine kadar, birçok konuda düzenlemeler getirmesiydi.

Şemsi Efendi Mektebi sadece iyi eğitimli öğrenciler yetişmiyordu. Asıl hedef, merkezi otoriteye bağlı, yeni bir sosyal düzen yaratmaktı.

Şemsi Efendi Mektebi'ni dinsizlikle suçlayan tutucu grupların okula yönelik saldırıları, yenileşme çabalarının toplumsal boyutuna ışık tutmaktadır.

İlk saldırı okulu dinsizlikle suçlayan Hafız Kerim tarafından gerçekleştirilmiş ve okulun geçici bir süre için kapatılmasıyla son bulmuştur.

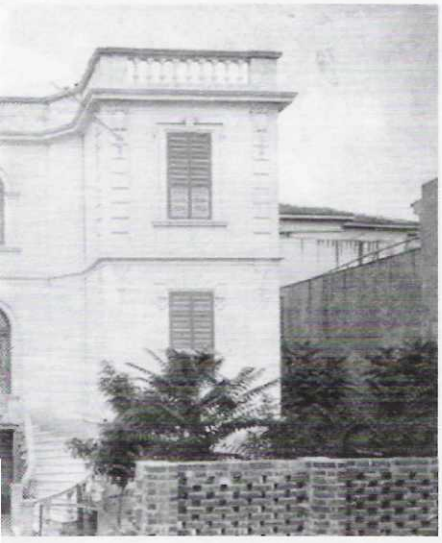
TUTUCU SALDIRILAR

Bir başka saldırı, Şemsi Efendi Mektebi'nde okumuş olan Korgeneral Galip Pasinler tarafından, 13 Ekim 1938 tarihli Akşam gazetesinde şöyle anlatılmaktadır:

"Hocamız bizi o güzel sıralara sevk etti ve hepimiz dershaneye girince oturunuz dedi. Yüksekte oturuyoruz, önümüzde yüksek dolaplı rahleler. Ne güzel...Bir iki gün sonra sokakta bir kalaba-

merakediyorum@googlegroups.com

lık; bir gürültü koptu... Fena sözler söyleniyor, küfürler söyleniyor, sofa kapısı kırılıyor ve içeriye hücum ediliyordu. Dershaneye girdiler ve bizi küfürlerle dışarı attıktan sonra o cânım sıraları, hocanın kürsüsünü ve karatahtayı, pencere ve kapıları parça parça kırarak dershaneyi bir harabeye çevirdiler.... Sebep!... Şemsi Efendi çocuklara gavur usulü ders okutuyor, oyun oynatıyor ve jimnastik yaptırıyormuş..."

Mustafa Kemal'in anılarındaki Terakki Mektebi

Şemsi Efendi sadece Terakki Mektebi'ne ilk adımlarını attırmamış, Selanik'te birçok benzer modern eğitim kurumu da açmıştı. Şemsi Efendi, Selanik doğumlu Mustafa Kemal'e de öğretmenlik yapmıştı. Çocukluk anılarını 1922 yılında Vakit gazetesine anlatan Mustafa Kemal *(sağda; 18 Haziran 1922'de İzmit'te, İstanbul'dan gelen gazetecilerle)*, okulla ilgili anılarını şöyle dile getirir: "... İlk hatırladığım şey, mektebe girmek meselesine dairdir. Bundan dolayı annemle babam arasında şiddetli bir mücadele vardı. Annem ilahilerle mektebe başlamamı ve mahalle mektebine gitmemi istiyordu. Rüsumatta memur olan babam, o zaman açılan Şemsi Efendi'nin Mektebi'ne devam etmeme ve yeni usul üzere okumama taraftardı. Nihayet babam, işi mahirane

surette halletti. Evvela merasim-i mutade ile mahalle mektebine başladım. Bu surette annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün mahalle mektebinden çıktım, Şemsi Efendi'nin mektebine kaydedildim." Mustafa Kemal'in hafızasına kazınan bu olay, Selanikli bir ailenin yeni ve eski arasındaki çelişkisinin çarpıcı bir örneğidir.

Terakki Okulları'nın tarihini araştıran Mehmet Ö. Alkan'a göre, Şemsi Efendi Mektebi, 1887 yılında bir heyet tarafından devralınarak 'Terakki Mektebi' kurulmuştur.

Alkan'ın çalışmaları, 13 kişiden oluşan bu heyetin aynı zamanda Selanik'te kurulan ilk sivil toplum kuruluşlarından biri olduğunu da ortaya koyar.

Okulu devralan komisyonun hazırladığı kararnameler, derme çatma bir mescit içinde kurulan okulun giderek büründüğü girift yapıyı göstermektedir.

Komisyonun kurulması, sadece öğrenciler için değil, okulda görevli öğretmenler için de ayrı bir anlam taşıyordu. Çünkü artık öğretmen kadrosunun üzerinde, gerekli eğitim politikalarını belirleyen, tüm mesaisini okulun ih-

Terakki Mektebi öğrencileri, erkekler bölümü müdürü İsmail Hakkı Bey ile birlikte (solda; 1901-1903). 1911 yılına ait bir Terakki Ticaret Mektebi diploması (altta).

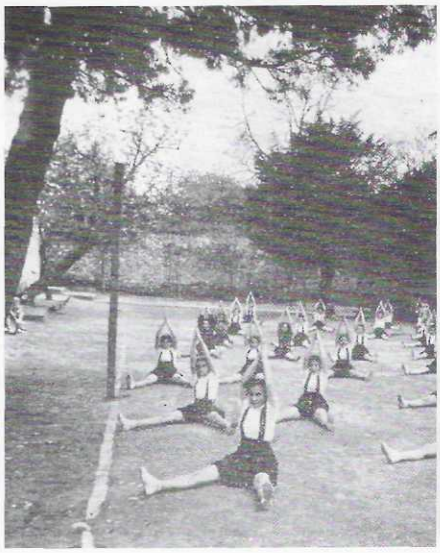

merakediyorum@googlegroups.com

Selanik Kızlar Bölümü son sınıf öğrencileri

Kızlar Bölümü Müdürü Edhem Müfid Bey'in 1918'in Temmuz ayındaki mezuniyet töreninde *(üstte; mezunlar, öğretmenleri ve müdür Ethem Müfid Bey ile birlikte)* yaptığı konuşma, savaş yıllarının bu genç insanlarına moral vermeye çalışan aydınlık, uygar bir kafa yapısını yansıtır: "Biz de insanız, bizim de aklımız dimağımız, kuvvetimiz, çalışmak için erkeklerden daha büyük hüsnüniyetimiz vardır, diyebilirsiniz. Ta ki, erkeklerin size vermek istemedikleri hukuku siz silah-ı marifetiniz ile bizzat ahz edebilesiniz... Ve kız doğmaktan maada bir kusuru olmayan bu faal dimağların evlerinde çürümeye, muattal kalmaya mahkum olmayıp medeniyetin ve insaniyetin cins tefrik etmediği, bütün vezaifi, say ve gayreti erkekler gibi ve erkeklerden daha iyi icrasına müyesser olduklarını görmek nasip olursa, kendimi en bahtiyar addedeceğimi, vicdanımın en samimi arzusu, en samimi temenniyatı olmak üzere beyan ederim."

tiyaçlarına ayıran ayrı bir yapı vardı.

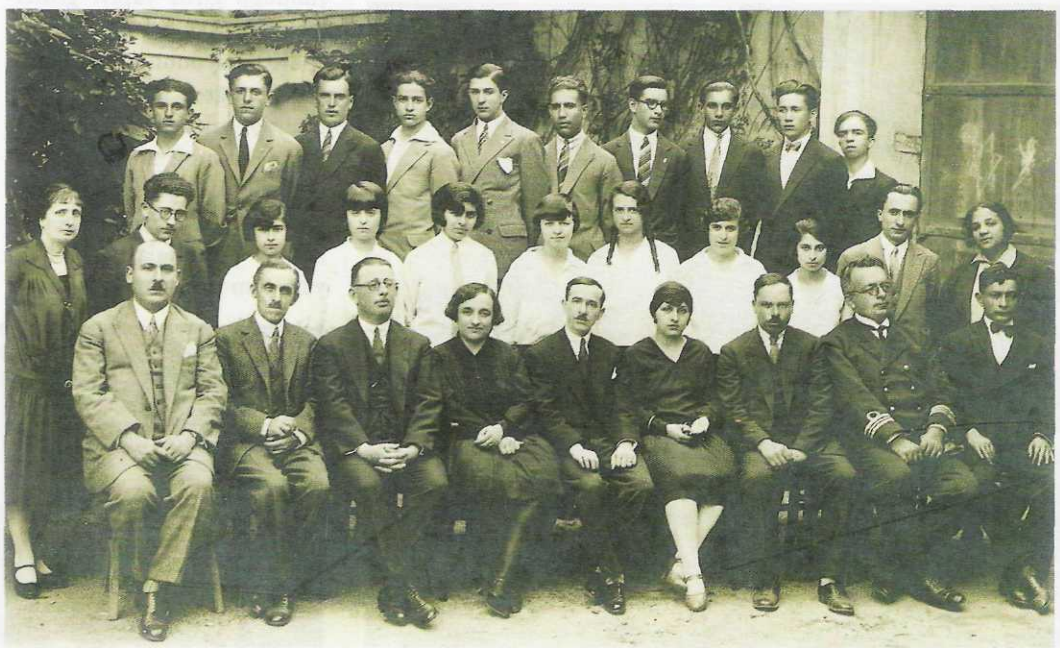
Bu komisyon tarafından hazırlanan bazı belgeler, 1877 yılının Terakki'sine dair önemli ipuçları vermektedir.

EĞİTİMİN ÖZELLİKLERİ

Okuldaki öğretmenlerin görevlerine ilişkin yönetmelik, bu anlamda ilginçtir. Bu yönetmeliğe göre, öğretmenler "hüsn-ü ahlak ve adablı" öğrenciler yetiştirebilmek için onlara "siz" diye hitap etmeliydiler. Derslerde 'yaramazlık yapan' öğrencilere ise, hemen ceza verilmeyecek ve öğrencinin "hiddetinin" geçmesi beklenecekti.

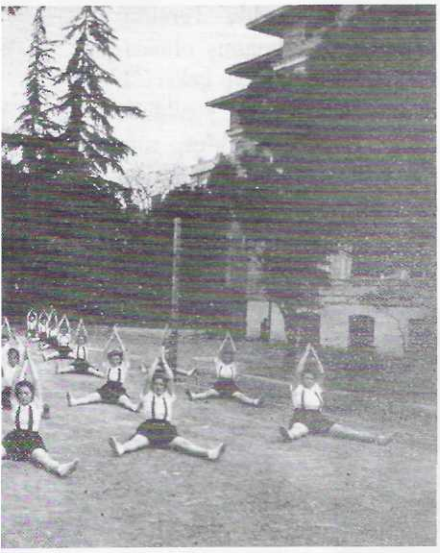
Komisyona ait diğer belgeler ise, okulun öğretmen ihtiyacını dile getirmektedir. Komisyon 5 Ağustos 1877'de Ahmet Midhat Efendi'ye bir mektup göndermiş ve matematik, tarih gibi dersler için öğretmen bulunmasını rica etmiştir.

Bu belgeler aynı zamanda, okulda görevli öğretmenleri de ortaya çıkarmaktadır ki, bu kişiler arasında önemli eğitimciler de vardır. Örneğin, birçok araştırmacının 'reformcu' olarak tanımladığı ve Fransızca öğretimindeki başa-

1930'lardan bir anı: Kız ve erkek öğrenciler öğretmenleriyle birlikte (sağda). Yine 1930'lardan bir görüntü: "19 Mayıs İdman Şenlikleri'ne iştirak eden kız talebelerden bir grup" (sağ üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

rısıyla tanınan İsmail Hakkı, ezbere dayalı eğitim sisteminin aksine, yeni bir eğitim sisteminin uygulayıcısıdır...

1882'de Terakki Mektebi 200 öğrencisiyle yeni bir binada faaliyete geçer. 1893'de kız öğrenciler için ayrı bir şube açılır. Ayrıca kız öğrenciler için bir de yuva açılacaktır.

Okul 1900 yılında, 'Yadigar-ı Terakki Mektebi' adını alır. İşte bu aşamadan sonra, Terakki Mektebi hızlı bir gelişim içerisine girer. Önce 'Yalılar' kız şubesi açılmış daha sonra da okulun 'leyli' yani yatılı kısmı faaliyete geçmiştir.

Bu gelişme oldukça önemlidir; çünkü artık 'Yadigâr-ı Terakki Mektebi' yalnızca mahallî bir okul değil, verdiği eğitimin niteliğiyle, uzak bölgelerde yaşayan ailelerin de tercih ettiği örnek bir kurumdur.

TATLI BİR REKABET

Şişli Terakki Lisesi gibi eğitim serüvenine bugün de devam eden bir başka okul da Işık Lisesi'dir. Bu iki eğitim kurumunun bugün dahi, gayrı ihtiyari, adlarının birlikte anılması hatta çoğu zaman da karıştırılması, bir rastlantı değildir.

Çünkü bu iki okul da ortak bir geçmişe sahiptirler. Hemen hemen aynı dönemde ve aynı coğrafyada, ancak ayrı gruplar tarafından kurulan bu iki okulun geçmişinde, 1904 yılının ayrı bir önemi vardır...

Fevz-i Sıbyan (bugünkü Işık Lisesi) Terakki Mektebi'nden 5 yıl sonra kurulmuştur. Birbirlerine paralel eğitim politikaları izleyen bu iki okul, 1904 yılında ortak bir 'ticaret mektebi' açmıştır.

İki yıllık bir ticaret eğitimi veren bu okulda, ortak bir komisyon ve ortak bir öğretmen kadrosu görev yapmıştır. Ancak bu ortaklık uzun sürmemiş ve okulun adı 'Yadigâr-ı Terakki Ticaret Mektebi' olarak değiştirilmiştir.

VE YIL 1908...

II. Meşrutiyet tüm İmparatorluk topraklarında yeni bir sayfa açmıştır; ama Selanikliler için özel bir anlam ta-

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Şişli Terakki'nin çeşitli sınıflarından kız ve erkek öğrenciler bir arada (üstte). 1950'lerde Şişli Terakki'nin ilkokul sınıflarından biri, öğretmenleriyle birlikte (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

şır. Bu kent, Meşrutiyeti ilan eden kadroların ev sahibidir. İmparatorluğun 'asi çocuğu' Selanik, Meşrutiyet'i sokaklara dökülerek, şenlikler yaparak kutlar.

1908 sonrasında, Meşrutiyet'le birlikte, Terakki Mektebi hızla gelişmeye devam eder. Okula yabancı öğretmenler getirilir, ilk kez bir laboratuvar açılır. Bu dönemde, II. Abdülhamid sonrası tahta geçen Sultan Reşad (V. Mehmed), Selanik gezisi sırasında okulu da ziyaret eder.

'AZINLIK OKULU' STATÜSÜ

Balkan Savaşları, İmparatorluk için bir dönüm noktasıydı. Avrupa'daki toprakların neredeyse tamamı yitirilmişti. Selanik kenti de bu topraklar arasındaydı.

Oysa 1912 yılının okul karar defterlerine bakıldığında, eğitime ara verilmesine karşı çıkıldığı görülmektedir:

"Zükur Mektebi'nin tatili için müdir-i mekteb tarafından gelen teklif muvafık görülmediğinden mektebin devamına karar verilmiştir."

Ancak okulun kızlar kısmının açılması bir süre ertelenir. Zaten okul Yunan işgali nedeniyle, 'azınlık okulu' statüsüne düşmüştür.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, iyiden iyiye hız kazanan göç dalgası ve işgalle gelen baskı ortamı, okulun Selanik yıllarının sonunu hazırlar. 1920 yılında İnas Mektebi'nin kapatılmasıyla, okulun Selanik dönemi noktalanır.

TERAKKİ MEKTEBİ İSTANBUL'DA

Terakki Okulları'nın Selanik'ten sonraki ikinci adresi, İstanbul'du. Ancak bu yeni başlangıç, işgal altındaki başkentte verilecek bir var olma savaşı anlamına geliyordu. 1919 yılında kapılarını açan 'Şişli Lisan Mektebi' 11 kişilik bir yönetici kadro ile eğitim serüvenine başladı.

Terakki Okulları'nın tarihini inceleyen 'Terakki Vakfı ve Terakki Okulları' adlı kitabında Mehmet Ö. Alkan, yeni kurulan bu okulda 'Terakki' adının kullanılmamış olmasına özellikle dikkat çeker: I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan İmparatorluk'ta, tüm oklar savaş arifesinde iktidarı ele geçirmiş olan İttihat ve Terakki Fırkası'na çevrilmiştir. İtilaf Devletleri'nin işgali altındaki başkentte 'Terakki' adı, hiç şüphesiz, rahatsız edici çağrışımlar yapacaktı.

Okulun İstanbul'daki ilk binası, Nişantaşı'nda bulunan Mahmut Celaleddin Paşa Konağı'dır. Ancak parasal sorunlar nedeniyle, bina okul tarafından satın alınamamıştır.

İNGİLİZLER EL KOYUYOR

Yeni okulda, bir 'ana sınıfı' ve beş 'iptidai sınıfı' vardır. Okula öğrenci almak için verilen ilanda, kız öğrencile-

60'lı yıllarda, Şişli Terakki Lisesi'nin Nişantaşı binasının, Teşvikiye'ye bakan cephesi (üstte). Şişli Terakki'nin Levent'teki yeni eğitim tesislerinden bir görüntü (sağda). Mehmet Ö. Alkan'ın kısa bir süre önce yayımlanan 'Terakki Vakfı ve Terakki Okulları' kitabı (sağ üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

rin çarşafsız olması şart koşulmuştur.

Okulun açıldığı yıl çektirilen fotoğraf oldukça ilginçtir. Ancak birçok güçlükle kurulan okul binasına işgal kuvvetleri tarafından el koyulur. İngiliz askerleri, okul encümen heyeti tarafından kiralanan binaya yerleşirler.

Encümen heyetinden Celal Derviş Bey'in çabaları sonucu bina geri alınır. Okulu bekleyen ikinci bir felaket ise, bundan çok kısa bir süre sonra, 11 Haziran 1920'de çıkan yangındır. Okulun yakınında bulunan Ermeni Hastanesi'ndeki yangının Celaleddin Paşa Konağı'na sıçraması, okulu kullanılmaz hale getirir.

İstanbul dönemi kurucularından olan Mecdi Derviş, 1934 yılında okulun 55. kuruluş yıldönümü nedeniyle yaptığı konuşmada, yaşanılan zorlukları hatırlatır: "...Mahmut Celaleddin Paşa Konağı (...) tamamen yanmıştı. Mektebe ait eşyalar sigortasızdı. Kurucular bu felaketten yılmayarak derhal Pangaltı'daki Nuri Paşa Konağı'nı kiraladılar, okulu yeniden orada açtılar (1 Eylül 1920)."

Böylece, Terakki Okulları, 1962'de kendi binasına taşınıncaya kadar, Pangaltı ve Nişantaşı arasında, Halil Rıfat Paşa ve Esvapçı Konağı gibi birçok binada eğitimini sürdürür. Bu binalarda uzun yıllar eğitime devam eden Şişli Terakki Lisesi, 1995'te Levent'te, bugünkü binasına taşınır. Cumhuriyet'in ilanı eğitim sistemi için hiç şüphesiz yeni bir başlangıç, bir çağdaşlaşma projesiydi.

Bu dönemde, ilköğretim zorunlu hale getirilmiş, orta okulların sayısı artırılmış ve birçok enstitünün temelleri atılmıştı. Orta dereceli okullarda karma eğitime geçilmiş ve kız öğrencilerin başlarının açılması kararlaştırılmıştı.

Tüm bu gelişmeler Terakki Okulları içinde ayrı bir önem taşıyordu. Cumhuriyet'in ilanından önce birçok benzeri uygulamaya giden okul, işgal dönemindeki baskı ortamından sıyrılarak çok daha esnek bir ortama kavuşmuştu...

1924 yılında okul önce orta kısmını açar, ardından da yatılı kısmını kurar.

1925'te Terakki Mektebi çocuk yuvası, iptidai kısım ve liseden oluşan bir eğitim kurumu haline gelir. 1927'de ise, lise birinci sınıftan itibaren karma eğitime geçilir... ■

Atiye Eren, 30'ların Terakki'sini anlatıyor

"365 Atiye Eren; 1920'de İstanbul'da doğdu. 3 senesi yuvada geçmek şartıyla mektebimizde 14 sene okumuştur. Bu itibarla, sınıfımızın ve mektebin en kıdemli talebelerindendir." 1938'de Terakki Mektebi'nden mezun olan Atiye Eren'i *(altta; üstteki satırların yer aldığı Yıllık'taki fotoğrafında)* arkadaşları *(üstte; son sınıf mezunları Dolmabahçe gezisinde),* 1937-38 Yıllık'ında bu satırlarla anlatır. O, gerçekten de kıdemli bir 'Terakkili' idi. Çünkü Terakki Mektebi ile henüz 3 yaşındayken tanışmıştı. 1923'te yuvaya başlayan Atiye Eren, o yılları şöyle anlatır: "3 sene yuvaya gittim. Şimdiki Şair Nigar Sokağı'ndaydı o zaman. Şarkılar, oyunlar hep Fransızca idi. Oldukça iyi Fransızca konuşuyordum. Hocamız iyi konuşanlara hediyeler verirdi *(altta; okulun Çocuk Yuvası).*" O yıllarda okulun orta ve lise binası Nişantaşı'ndaki Halil Rıfat Paşa Konağı'nda, ilkokul binası ise Başmabeyinci Konağı'nda idi. Yıldız Sertel de 'Ardımdaki Yıllar' adlı kitabında, burada geçirdiği bir seneyi şöyle aktarır: "Kadıköy'deki okullara güvenmiyorlardı. Onlarca, Şişli Terakki çok iyi bir okuldu...O vakit Şişli Terakki Lisesi'nin iki ayrı bahçe içerisinde iki ayrı binası vardı. Bir tanesinde gündüz ders okuyorduk, bir tanesinde de akşamlarımızı geçiriyor ve yatıyorduk. Akşam yemeklerinden sonra bütün kızlar mütalaa odasında toplanırdı. Ablalar şarkılar söyler, bazen çifte telli oynar bazen de sohbet ederlerdi. Geceleri yatakhane de çok disiplinliydi."

ŞİŞLİ TERAKKİ LİSESİ VAKFI 25 MİLYONA LEVENT'TE EĞİTİM SİTESİ KURUYOR

Levent'te 26 bin metrekarelik saha üzerine, 25 milyon lira harcama ile on bir binalık ilk ve orta öğretim sitesi inşa edilecektir.

Balkanların en modern okulu olacağı belirtilen siteyi Türkiye'nin en eski özel okullarından Şişli Terakki Lisesi Vakfı yaptıracaktır.

Yuva, ilk, orta, lise binaları, spor salonları, lokanta, yatakhane blokları ile birlikte on bir binadan meydana gelecek sitenin temel atma

Terakki Vakfı'nın Levent'te kurduğu yeni eğitim tesislerine ilişkin bir haber kupürü (solda; Hürriyet, 1 Şubat 1974).

merakediyorum@googlegroups.com

Sualtı torpidosunu ilk kez Osmanlı kullandı

'Tahtelbahr'lar Marmara'da

Osmanlı devleti, denizaltı gemilerinin önemini daha yeni geliştirildikleri yıllarda keşfetmişti. Ancak satın alınan iki denizaltı da beklenen başarıyı sağlayamayınca, Sultan II. Abdülhamid, bir daha bu sualtı silahlarına ilgi göstermedi.

KANSU ŞARMAN

Girit Adası'nda sık sık isyanlar çıktığı yıllardı 1880'ler. Rusya ile yapılan savaştan yeni çıkan Osmanlı, yaralarını sarmaya çalışıyordu. Yunanistan'dan da Teselya bölgesinde hazırlık yapıldığı ve silahlanıldığı haberleri geliyordu. Bu yüzden, olası bir Yunan saldırısına karşı seferberlik haline geçilmişti.

Sultan II. Abdülhamid, askeri alandaki eksiklikleri gidermek için Avrupalı silah tüccarları ile görüşüyor, silah teknolojisindeki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışıyordu.

Aynı günlerde Yunanistan, İngiliz Mühendis George Willam Garrett'in İsveçli silah fabrikatörü Thorn Nordenfelt'in fabrikalarında inşa ettiği yeni bir deniz aracını satın almıştı. Bu araç, inşa edildiği şirketin adını taşıyan 'Nordenfelt I' denizaltısıydı.

Sultan Abdülhamid, denizin altında bir balık gibi yüzen ve suyun altından düşmanına yaklaşarak gönderdiği torpido ile gemileri batırabildiği söylenen bu araçla ilgili konuşmalardan çok etkilendi. Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Paşa'ya emir vererek Mühendis Garrett'i İstanbul'a davet ettirdi. İngiliz mühendisi huzurunda kabul etti. Ve ondan, üçer torpido atabile-

Abdülhamid denizaltısı, Sarayburnu önlerinde (üstte). Sultan Abdülhamid (sağ üstte) ve Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Paşa (sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

Abdülmecid (Nordenfelt III) denizaltısı, Taşkızak Tersanesi'nde (en solda). Abdülhamid denizaltısının ilk deneme seyrinde, gemide bulunanlardan biri de Kumandan Yüzbaşı Halil'di (üstte). Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Paşa'ya, Nordenfelt denizaltıları ve Mühendis G.W. Garrett ile ilgili sunulan rapor (solda). Kasımpaşa'daki Bahriye Nezareti önünde yapılan törenin temsili görüntüsü (altta).

cek, iki ayrı tahtelbahir yani denizaltı yapması isteğinde bulundu.

SİPARİŞLER VERİLİYOR

Nordenfelt şirketi ile Bahriye Nezareti arasında 23 Ocak 1886'da imzalanan anlaşma gereğince denizaltılar, İngiltere'de iki buçuk ay içinde inşa edildikten sonra sökülerek sandıklara yüklenecek ve İstanbul'da Taşkızak Tershanesi'nde monte edilerek Osmanlı donanmasına teslim edilecekti.

Gemilerin inşası, iki buçuk ayda tamamlandı. İlk denizaltının denize indirilmesi, Eylül 1886'yı buldu. Abdülhamid denizaltısı, Mühendis Garrett'in Yunanlılar için imal ettiği ilk denizaltıdan farklı özellikler taşıyordu. Torpido tüpü içeriye değil, gemi yüzeyine yerleştirilmişti; güverteye de su yüzeyinde kullanma amacıyla küçük Nordenfelt makinalı tüfekleri konmuştu.

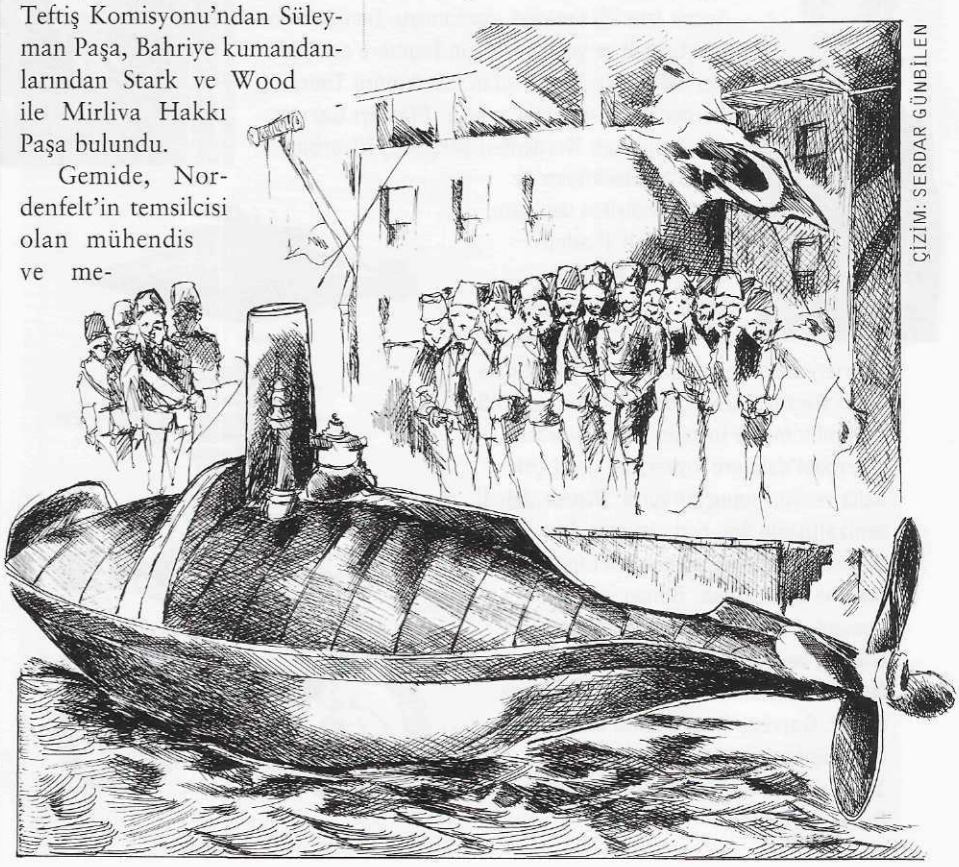
'Abdülhamid Tahtelbahrı', 6 Eylül günü bayraklarla donatılarak Bahriye Nezareti önündeki şamandıraya bağlandı. Hükümet ve Bahriye Nezareti erkanı, rıhtımda toplanmıştı. Kasımpaşa kıyılarını dolduran halk da töreni seyretmek için rıhtımdaki yerini almıştı. Ancak denemeler o gün yapılmadı.

İlk deneme seyri, 5 Şubat 1887'de Haliç'te yapıldı. Deneme günü törende, İsveç-Norveç elçileri, Mâbeyn'den Derviş Paşa, Yüksek Askeri Teftiş Komisyonu'ndan Süleyman Paşa, Bahriye kumandanlarından Stark ve Wood ile Mirliva Hakkı Paşa bulundu.

Gemide, Nordenfelt'in temsilcisi olan mühendis ve memurlardan başka, beş de Türk denizcisi vardı; Kumandan Yüzbaşı Halil, makine kıdemli yüzbaşısı Ali, makine yüzbaşısı Şerafettin, Makine teğmeni Mehmed Salim ve ateşçi Musa Çavuş... Bu beş kişi, bir denizaltıyla dalan ilk Türkler olarak tarihe geçtiler. Ancak gemi, denemelerde istenilen sonucu vermedi. Denge sorunları vardı ve su altında 10 mil yapması gerekirken, ancak 2,5 mil gidebilmişti.

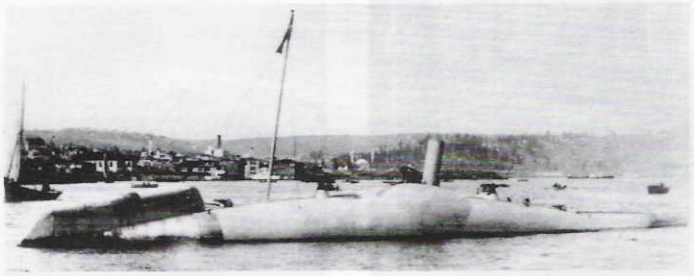
Bu deneme, Herald Gazetesi'nde şöyle yer aldı:

"Akşamüstü saat 2.30'da,

ÇİZİM: SERDAR GÜNBİLEN

merakediyorum@googlegroups.com

Abdülhamid denizaltısı Haliç'te, 1886 (sağda). Abdülhamid (Nordenfelt II) denizaltısı, İsveç'in Landskrona kıyılarında deneme seferinde (sağda, en altta).

Nordefelt'in yaklaşmasıyla Galata Köprüsü'nden sürpriz ve hayranlık uğultuları yükseldi. Daha hafif gemilerin arasından ustaca süzülerek Haliç'ten hızla geliyordu ve hiç yavaşlamadan köprüden geçti, açıklığın darlığı ve ters akıntı hesaba katıldığında bu hiç de kolay bir iş değildi. Hakkında, genel kanıya uygun olarak yapılan yorumları duymak çok eğlenceliydi, çünkü sadece kubbesi ve torpido tüpünün üstü gibi az bir kısmı görülebiliyordu ve bu kısımlar o mesafeden kolaylıkla bir deniz canavarının kamburuna ve yüzgeçlerine benzetilebilirdi. (...)

Üsküdar adlı bir buharlı gemiye saldırması emredilmişti. Birdenbire gözden kayboldu, kısa zaman sonra geminin diğer tarafına geçmiş olarak ortaya çıktı. Sanki atışını yapmak için dalmış, sonra da takip edilmeyi önlemek ister gibi kendisini kapatmıştı. Sultan geminin performansından yüksek derecede tatmin olduğunu ifade etti.

Ancak gemideki görevlilerle görüşüldüğünde ortaya oldukça farklı bir hikaye çıktı. Gemiyi suyun altında yarım dakikadan fazla yatay pozisyonda tutmak imkansızdı. Yatay sabitliği hiç yoktu ve su altındayken tahterevalli gibi sallanıyordu. (...)"

'Abdülhamid' denizaltısı denenirken, 'Abdülmecid' adı verilen ikinci denizaltı da tersanede montaj halindeydi. İkinci gemi de ancak 4 Ağustos 1887'de denize indirilebildi. Her iki geminin de torpido, seyir ve dalış denemeleri, 1888'in Ocak ayında İzmit'te yapıldı. Bu denemeler, ilklerine göre daha umut vericiydi. Bu deneme seyirlerinde 10 mile yakın bir hıza ulaşan denizaltılar, suya dalma ve su altında seyir konula-

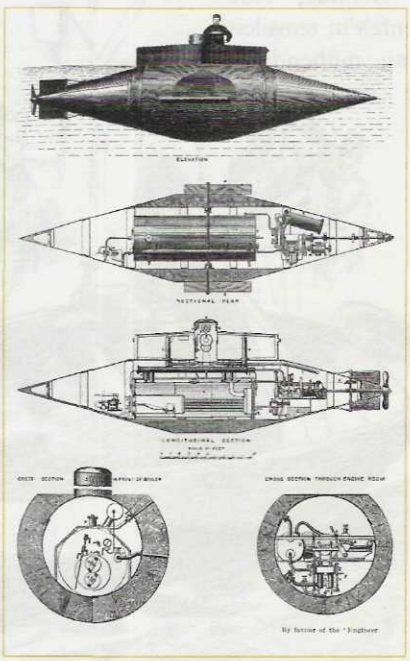
Garrett ve Nordenfelt ortaklığı

19. Yüzyıl sonunda çeşitli ülkelerdeki mühendisler, denizaltı gemilerinin geliştirilmesi için çaba sarf ediyordu. İngiliz mühendis G. W. Garrett de *(solda)* 1879'da 45 metre boyunda, istimle çalışan ve adını Resurgam koyduğu denizaltı gemisini denize indirmişti *(altta; Resurgam'ın planları ve temsili resimleri)*. Ancak istediği neticeyi alamamıştı. Denizaltısını geliştirmek ve yenilemek için İngiltere'den para alamadığı için İsveçli silah fabrikatörü Thorn Nordenfelt *(sağda)* ile anlaştı. Planları Garrett çiziyor, inşaatı Nordenfelt gerçekleştiriyordu.

1885'te Stockholm'de denize indirilen denizaltı, 'Nordenfelt I' adını taşıyordu. Ağustos 1885'de Landkröna'da gerçekleştirilen deneme seyirlerinde başarılı olan gemi, su üstünde 9 mil süratle hareket edebiliyordu ve 35,5 santimlik bir de torpido kovanı vardı. Liverpool'dakilere kıyasla bu gemi çok daha verimli sonuçlar verdi. 'Nordenfelt I' denizaltısının ünü hızla yayıldı. İlk denizaltı, Yunanistan hükümetince 9 bin sterline satın alındı. Bunun üzerine, Osmanlı Hükümeti'nden davet alan Garrett ve Nordenfelt, II. ve III. Nordenfeltleri Türk donanması için inşa ettiler. Garrett, Abdülhamid tarafından fahri binbaşılık rütbesiyle taltif edildi. 1889 yılında da Nordenfelt IV denizaltısı, Rusya'ya satıldı.

merakediyorum@googlegroups.com

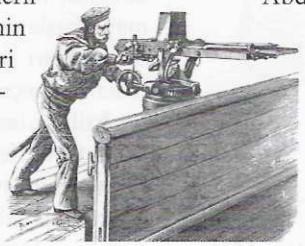
Türk denizaltıcılığı gelişimini nasıl sürdürdü?

Nordenfelt denizaltılarının ardından, 1914'e kadar Osmanlı Donanması'nın denizaltılarla ilgili olarak ciddi bir çalışması olmadı. 1914'te, Fransa'ya iki tane denizaltı sipariş edildi. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine, bu gemiler Fransız Donanması'na katıldı. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Fransızlara ait 'Turqeuase' denizaltısı *(altta)* ele geçirilip 'Müstecip Onbaşı' adıyla donanmaya katıldıysa da herhangi bir varlık gösteremedi. Cumhuriyet döneminin ilk denizaltı alma teşebbüsü ise, 1924 yılında, 3 kişilik bir heyetin Fransa, Hollanda ve İsveç'e yaptığı tetkik gezisi neticesinde, Hollanda'dan denizaltı alınmasına ilişkin bir rapor hazırlamasıyla başladı. Bu heyetin raporları doğrultusunda, 1925 yılında Hollanda'ya 674 tonluk iki denizaltı gemisi sipariş edildi. 1928 yılında inşaatları tamamlanarak ülkemize getirilen bu denizaltılara 'I. İnönü' ve 'II. İnönü' *(üstte)* isimleri verildi. Dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ında ilk dalışlarında hazır bulunduğu bu gemiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk denizaltıları oldular.

rında istenilen başarıyı gösteremediler; ama hedef gösterilen gemiye başarılı bir şekilde sualtından torpido attılar. Böylece Osmanlı Donanması, dünya üzerinde, 'hedefe torpido atan ilk donanma' olarak tarihe geçmiş oldu. 24 Mart 1888'de, iki denizaltı resmen Türk donanmasına katıldı.

Ancak iki denizaltı da, beklenen yararı sağlayamadı. Nordenfelt şirketinin denizaltıları, o günlerin denizaltı çalışmaları içinde çok önemli bir yere sahipti ama denizaltıcılık her geçen gün ilerliyordu. İki geminin de sualtı seyirleri çok kısa süreliydi; yaklaşık iki dakikada bir su yüzüne çıkmaları gerekiyordu. Ayrıca torpido atıldıktan sonra ortaya çıkan ağırlık boşalması, denge sorunu doğruyordu. Henüz 'periskop' icat edilmediğinden, denizaltı komutanı cam bir kubbeden hedefi gözlüyordu. Kömür yakarak hareket ettiğinden, yakıt depolamak da çok zor oluyordu.

Abdülhamid ve Abdülmecid denizaltıları, birkaç deneme seyri daha yaptıktan sonra Haliç'e çekildi; bir daha da kullanılmadı. Ancak bu gemiler, Türk donanmasına diğer donanmalardan çok önce ilk denizaltılara sahip olma özelliğini kazandırdı. ■

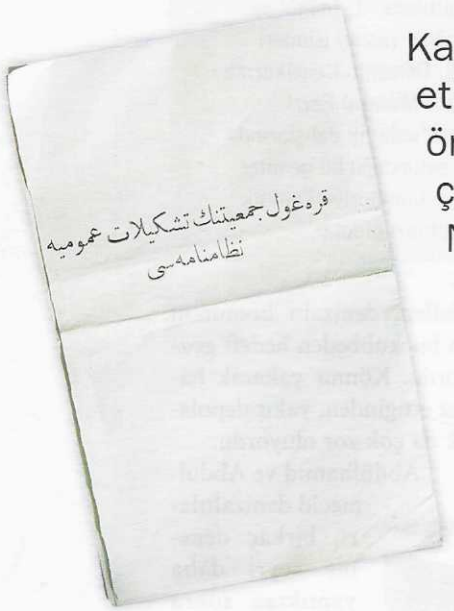

Nordenfelt denizaltısına monte edilen makineli tüfekler (sol üstte). Mühendis Garrett'in 1878'de yaptığı ilk denizaltı olan Resurgam (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

İşgal İstanbul'unun ilk gizli örgütlerinden...

Karakol Cemiyeti'nin tüzüğü günışığında!

Karakol Cemiyeti, kuruluşu, yönetimi ve etkinlikleriyle, Milli Mücadele tarihinin önemli bir parçasıdır... İşte günışığına çıkardığımız 'Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi' de, bu ünlü direniş örgütüne ait...

SAMİ ÖNAL

Karakol Cemiyeti'nin 'Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi', 4 yapraktan (8 sayfa) oluşan bir broşür şeklinde bastırılmış... Elbette ki gizlice, bugün adı bilinmeyen bir İstanbul matbaasında: Üstte nizamnamenin kapağı, sağda ise ilk iki sayfası.

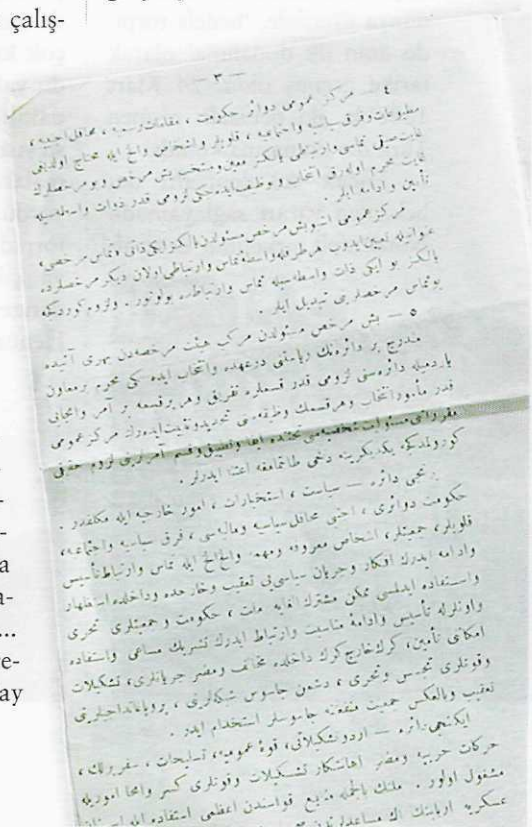
Mondros Mütarekesi, belki Birinci Dünya Savaşı'na son vermiyordu; ama 30 Ekim 1918'de imzalanan Mütareke'nin hükümleri, bir bakıma Osmanlı'nın 'ölüm fermanı' niteliğindeydi.

Ülke parçalanıyor, toprakları işgal ediliyor, orduları dağıtılıyordu. Yönetimdeki İttihat ve Terakki, gidişatın kötü olduğunu daha savaşın ilk yıllarında anlamış; buna göre önlemler almaya, gizli planlar yapmaya başlamıştı. Mütareke'nin imzalanmasıyla iktidarı, askeri birliklerini ve ellerindeki silahlarını kaybeden İttihatçılar, İstanbul'da toplanmaya başlamış, daha önce tasarladıkları örgütlenme çalışmalarına geçmişlerdi.

İttihatçılara göre, İtilaf Devletleri galibiyetlerinin avantajını sonuna dek kullanarak, Osmanlı'ya yaşam hakkı tanımayacak, devletin bağımsızlığına asla izin vermeyeceklerdi.

Bu durumda, silahları kaptırmadan gizli örgütler kurup mücadele etmek, ülkenin parçalanmasını önlemeye çalışmak, ulusal mücadeleyi daha çok Anadolu'ya kaydırmak, onların kafasında da tek çıkar yoldu...

Kurtuluş Savaşı sürecine giden yoldaki bu olay ve düşünceleri, o günden bugüne bizler, daha çok, yazılı kaynaklarından öğrendik. Birinci Dünya Savaşı'nı, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılışını, Milli Mücade-

merakediyorum@googlegroups.com

İşgal altındaki İstanbul'da, Galatasaray'daki İngiliz Büyükelçiliği'nin önünde atlı İngiliz askerleri (solda). İngiliz işgal kuvvetlerinin İstanbul'dan ayrılmadan önce, 23 Mayıs 1923'te çektikleri hava fotoğrafı (altta).

le'yi, Cumhuriyet'in kuruluşunu anlatan çok sayıda kitap okuduk, belgesel izledik.

Ancak bizim kuşak, günümüz gençlerinden farklı olarak, yakın tarihi, bizzat yaşamış, bu olayların oluşumuna katılmış kişilerin ağızlarından dinleme şansını da elde etti.

Ben de şahsen, Kurtuluş Savaşı'nın farklı safhalarına katılmış, direniş örgütlerinde görev almış bazı kişileri, yaşlılık dönemlerinde de olsa, tanıma fırsatı buldum... Bundan 30-40 yıl önce, göğüslerinde 'İstiklal Madalyası' taşıyan eski muharipler aramızda dolaşırlardı. Ne yazık ki o günlerde, 'tarih yaratan' bu insanlara gerekli ilgiyi gösterip kendilerinden yeterince yararlanamamıştık...

Ama ben, bu konuda yine de kendimi şanslı sayıyorum: Çünkü üstlendiğim görev ve taşıdığım resmi kimlik, beni bu tür kişilerle sık sık karşılaştırıyor, onlardan bilgi edinmemi sağlıyordu...

ESKİ İTTİHATÇI DOKTOR FAHRİ

1960'lı yıllarda askeri okullarda edebiyat öğretmenliği, 1977'den sonra da İstanbul Batı Garnizonu'nda protokol subaylığı yapmam, bana çok sayıda anma törenine katılma ve 'canlı tarih' sayabileceğimiz kişileri tanıma olanağı vermişti. Örneğin Sadrazam Talat Paşa'nın eşini, Mareşal Fevzi Çakmak'ın kızını, Ömer Rüştü Paşa'nın, Sadrazam Tevfik Paşa'nın oğullarını bu tür toplantılarda tanımış, bazılarıyla da konuşabilme mutluluğuna erişmiştim. Bana bu mutluluğu yaşatan, yakın tarihle ilgili sorularıma cevap veren, beni sabırla dinleyen saygıdeğer kişilerden biri de eski İttihatçılardan Dr. Fahri Can idi.

Dr. Fahri Can o yıllarda oldukça yaşlı olmasına rağmen Hürriyet Şehitlerini Anma Derneği'nin başkanlığını yapıyor; Mayıs ayının ilk haftasında Şişli Hürriyet Anı-

merakediyorum@googlegroups.com

İttihatçı önderlerin ardından...

Talat *(solda),* Enver ve Cemal paşaların *(üstte)* yurtdışına çıkışlarından sonra kurulan Karakol Cemiyeti'nin varlığını, Talat Paşa gerekli görmüştü.

İngiliz askerleri birkaç yıl sonra 'İstiklal Caddesi' adını alacak olan Grande Rue de Péra'da, Beyoğlu'nda (sağda, en üstte). Karakol Cemiyeti'nin Merkez Heyeti'nde yer alan Kemalettin Sami (üstte; sonraki yıllarda general üniformasıyla) ve Kara Vasıf (sağ üstte; albay üniformasıyla) beyler... İşgal kuvvetleri donanmasının İstanbul Boğazı'nda demirli olduğu günlerden bir görüntü (sağda).

tı'nda düzenlenen Midhat Paşa'yı, Talat Paşa'yı anma törenlerine katılıp konuşmalar yapıyordu.

Dr. Fahri Bey'in Garnizon Komutanlığı'na gönderdiği tören davetiyeleri ise, başlı başına birer belge idi! Öyle anlaşılıyordu ki, Dr. Fahri Can, yazarak bilgi vermeyi, yazılı belge bırakmayı çok seviyordu. Dr. Can'ı daha önceden 'Yakın Tarihimiz' dergisinde yazdığı yazılardan da tanıyordum. Özellikle Karakol Cemiyeti, İşgal İstanbul'undan Anadolu'ya silah, cephane ve adam kaçırılmasıyla ilgili anıları, benim için çok önemliydi...

Bir gün kendisine, 'Yakın Tarihimiz' dergisindeki yazı ve anılarından söz açtım; bunların kitaplaştırılması gerektiğini belirttim. Fahri Bey, "Ya kısmet!" diye karşılık verdi.

Üç gün sonra posta eri, elime Şişli PTT'sinden postalanmış bir zarf tutuşturdu. Karakol Cemiyeti'nin Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi ile bu cemiyet hakkında kısa kısa tutulmuş notları içeren bu zarf, Dr. Fahri Can Bey'den geliyordu.

Fahri Bey, benim teşekkür telefonumdan kısa bir süre sonra vefat etti. Ben de gönderdiği nizamname ve notlarını onun değerli bir armağanı olarak bugüne dek sakladım. Aşağıdaki bilgileri, çok az bir değişiklikle, 11 maddelik bu notlardan derledim...

merakediyorum@googlegroups.com

1. Karakol Cemiyeti, Baha Sait, Kara Vasıf ve Refik İsmail beyler tarafından Mahmut Paşa Cami avlusundaki bir kahvede yapılan toplantıda doğmuştur. Cemiyetin isim babası, Baha Sait Bey'dir. Cemiyetin kuruluşunda ve nizamnamesinin yazılışında, İttihat ve Terakki ruhundan ilham alınmıştır.

2. Cemiyetin Merkez Heyeti'ni şu kişiler oluşturmaktadır: Baha Sait Bey, Kara Vasıf Bey, Refik İsmail Bey, Galatalı Şevket Bey, Kemaleddin Sami Bey, Edip Servet Bey, Ali Rıza Bey.

3. Bu cemiyet Talat, Enver ve Cemal paşaların memleketi terk edişlerinden sonra, başta kalan İttihatçıları derleyip toparlamayı, onlara yeni görevler verip ülkeyi düşman işgalinden kurtarmayı hedef edinmiştir.

4. Böyle bir cemiyetin kuruluşunu Talat Paşa istemiş, cemiyet başkanı olarak da Kara Kemal'i düşünmüştür. Enver Paşa'nın Kuruçeşme'deki yalısında Talat, Enver ve Cemal paşaların son toplantılarına katılan Kara Vasıf Bey, teşkilat başkanı olarak ön plana çıkmıştır. Çünkü Kara Kemal'in başka meşgaleleri de vardı; üstelik Bekirağa Bölüğü'nde hapse düşmüştü.

5. Cemiyet 1918 Kasım'ında kurulduktan sonra, önceleri İstanbul'da teşkilatlanmış, daha sonra Anadolu'ya yayılmaya başlamıştır.

6. Karakol Cemiyeti'nin nizamname, talimatname ve toplantı tutanakları incelendiğinde görülecektir ki, bu cemiyetin asıl amacı eski İttihatçılar arasında dayanışmayı sağlamak, Türk halkını işgalcilerin ve yerli azınlıkların saldırısından korumak, Anadolu'daki Milli Mücadele'yi insan, cephane ve silah bakımından desteklemektir. Bu işler için askeri ve sivil şahıslardan vatansever, gözünü budaktan esirgemeyen, dinamik insanlar seçilmiş, kendilerine memleke-

Kara Vasıf kimdir?

1872'de Yemen'de doğan 'Kara Vasıf' Bey, 1903'te Kurmay Yüzbaşı olarak Mekteb-i Harbiye'yi bitirir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olur. 31 Mart Olayı (1909) sırasında, Hareket Ordusu'nun kurmay karargâhında bulunur. Daha sonra askerlikten ayrılır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra, İttihat ve Terakki yönetiminin buyruğu üzerine, Baha Said Bey ile birlikte, İstanbul'daki ilk direniş örgütü olan Karakol Cemiyeti'ni kurar. Mustafa Kemal ile ilişkiye geçerek 4-11 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'ne katılır ve Heyet-i Temsiliyye üyeliğine getirilir... 12 Ocak 1920'de toplanan son Meclis-i Mebusan'a da katılan ve İstanbul'un 16 Mart 1920'deki işgalinden sonra, İngilizler tarafından Malta'ya sürülen Kara Vasıf *(altta; Malta Adası'nda),* Ekim 1921'de serbest bırakılır. 23 Kasım 1921'de Vasıf Bey, 'Sivas Mebusu' olarak Millet Meclisi'ne girer; burada, muhalefet cephesini oluşturan 'İkinci Grup' içinde yer alır. Mustafa Kemal'e yönelttiği eleştirilerle dikkati çeker; 1923'te 'İkinci Dönem'deki Meclis'te yer alamaz. 1925'te, muhalefetin siyasal örgütü olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na girer ve genel sekreterliğe getirilir. 1926'da İzmir'de, Mustafa Kemal'e suikast düzenlenmesi olayıyla ilgili olarak, birçok eski ittihatçı ve TPCF yöneticisiyle birlikte tutuklanır. Yargılama sonunda *(üstte; 1926'daki mahkemede)* aklanır ve 9 Aralık 1931'de İstanbul'da yaşama veda eder.

Talat Paşa, Karakol Cemiyeti'nin başına Kara Vasıf'tan önce, Kara Kemal'i (solda) getirmeyi düşünmüştü.

merakediyorum@googlegroups.com

Anadolu'ya silah sevkiyatında görev alan İnebolulu mavnacılar (en üstte). Dolmabahçe rıhtımında mavnaları kontrol eden Fransız bahriyelileri (sağ üstte). Sarıyer sırtlarında kamp kurmaya hazırlanan Fransız subayları (üstte). Sivas Kongresi günlerinde, Karakol Cemiyeti'nden Kara Vasıf ile görüşen Mustafa Kemal (sağda).

tin çeşitli yerlerinde görevler verilmiştir.

7. Karakol Cemiyeti'nin görevlendirdiği kişiler Türk polisiyle işbirliği yaparak, İstanbul'da işgalci İngiliz ve Fransızlara, Gebze-Kocaeli bölgesinde de Rum çetecilerine karşı büyük mücadeleler vermişlerdir.

8. Karakol Cemiyeti, bütün çabalarına rağmen Anadolu'da istediği gibi teşkilatlanamamıştır. Özellikle yayımladığı nizamname ve beyannameler, Mustafa Kemal'in eline geçtikten sonra, bu işteki İttihatçı parmağı sezilmiş, Cemiyet'in faaliyetlerine izin verilmemiştir. Mustafa Kemal, yönetimdeki iki başlılığı istemediği için, Cemiyet'in faaliyetlerini engellemiştir.

9. Karakol Cemiyeti Başkanı Kara Vasıf Bey'in Milli Mücadele'ye hizmetleri büyüktür. Kendisi, 1920 Mart'ında İstanbul'un işgal edilmesine kadar, Anadolu'nun İstanbul'daki temsilcisidir. Bu yüzden Mustafa Kemal'le de arası çok iyidir. İstanbul'da topladığı istihbarat bilgilerini Ankara'ya göndermesi, Kuvayı Milliyecilere danışmanlık yapması Mustafa Kemal tarafından takdir edilmiş, kişiliğine olan güveni artırmıştır. Kara Vasıf Bey İstanbul'daki Milli Mücadele taraftarları ile Anadolu'dakilerin irtibatını da çok başarılı bir şekilde sağlamıştır.

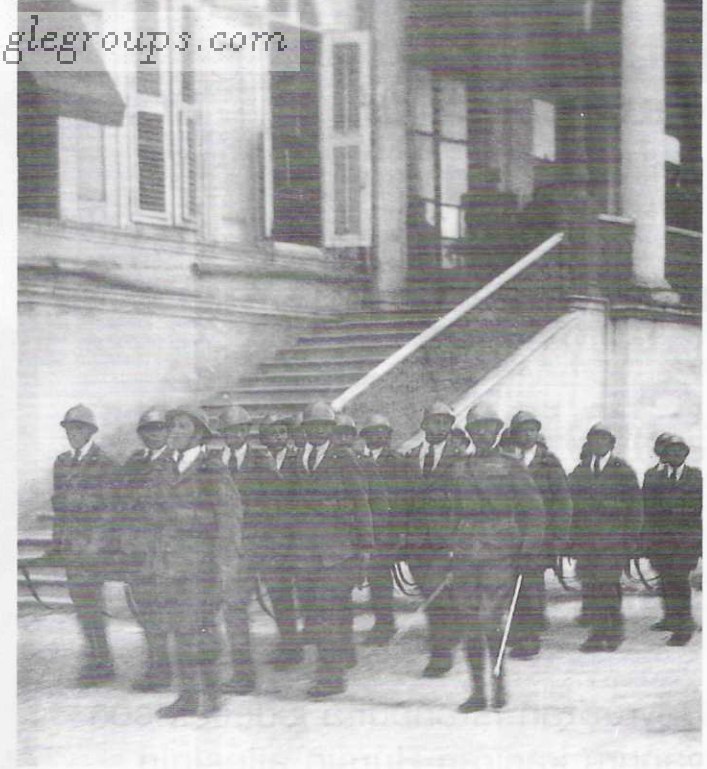
10. Karakol Cemiyeti ile Anadolu'nun şifreli haberleşmelerini ise Miralay Galatalı Şevket Bey yürütüyordu. Rauf Bey'in Anadolu'ya çektiği telgraflar, Mustafa Kemal ile Kâzım Karabekir'in İstanbul'da bulunan İsmet Paşa'ya yazdıkları mektup ve notlar, hep Galatalı Şevket Bey tarafından yerlerine ulaştırılıyordu.

11. İbrahim Tali Bey, Karakol Cemiyeti'nin nizamnamesini, Sivas Kongresi sırasında Mustafa Kemal Paşa'ya vererek, onu bu cemiyet hakkında kesin bilgi sahibi yapmıştır. Mustafa Kemal'in nizamnamede geçen 'başkumandan', 'ordu', 'kolordu' gibi ifadelerden rahatsız olması, cemiyetin kapatılması için emir vermesine ne-

merakediyorum@googlegroups.com

İstanbul'da Harbiye Kışlası'nı da işgal eden İngiliz askerleri (solda). Topkapı'daki Merkez Efendi Mezarlığı'nda Fransız askerleri bir 'dinlenme' anında (sol altta). 16 Mart 1920: İstanbul'un İngiliz birlikleri tarafından fiilen işgali sözkonusu; İstanbul halkı ve esnafı Meşrutiyet Caddesi'nden geçerek Galatasaray'a doğru ilerleyen İngiliz birliklerini izliyor (altta).

den olmuştur. Mustafa Kemal, baştan beri iki başlı bir mücadelenin karşısındadır. Cemiyeti lağvettiğini de Sivas Kongresi günlerinde bizzat Kara Vasıf Bey'e söylemiştir...

'NİZAMNAME'DE NELER VAR?

Karakol Cemiyeti'nin Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi'nden yani bugünkü deyimle, genel tüzüğünden kimi seçme bölümlere bir göz atmak istersek, önce şu önemli girişle karşılaşırız:

"Karakol Cemiyeti, milletin vahdet, hürriyet ve hâkimiyet-i mutlakasını ve vatanın, siyasî ve coğrafî ve iktisadî tamamı ve istiklâlini temin ve muhafazaya çalışır."

Bu girişin ardından, nizamnamede, 'İşbu millî göreve kutsal bağlılığı zedeleyebilecek' her tür bağlantı reddedilir. Ayrıca ulusal hukuka yöneltilen tüm saldırıları 'icabında silah kuvvetiyle müdafaa ve muhafaza için', Karakol Cemiyeti'nin, "milletin kudret ve hamiyyet-i milliyesine, âlem-i İslam'ın salâbet-i gayret-i diniyyesine, milletlerin hukuk-ı tabiiyelerini teslim ve müdafaa eden teşkilât-ı beynelmileliyenin müzâkeret-i medeniyye ve necibanesine istinaden" Türkiye'de örgütleneceği belirtilir. Sonra da bu örgütlenmenin ülke çapında, şube şube nasıl yayılacağı belirtilir.

"Karakol Cemiyeti'ne aza olunduktan sonra, her ne sebeple olursa olsun, nedametle istifa edenler, Karakol hakkında hiçbir ifşaatta ve aleyhinde bir gûna kavlen ve fiilen harekette bulunmamak ve muhib sıfatıyla Karakol'un gayri faal azası kalmak şartıyla istifası kabul olunur."

Cemiyet'e ihanetin cezası ise, 'derhal idam' idi...

merakediyorum@googlegroups.com

İzzet Hurşid'in serüvenleri

Son vapuru kaçıranlar

Beyrut'tan İstanbul'a gidecek son vapuru kaçıran Hurşid ailesinin serüveni, aslında Kafkasya'dan Mısır'a, oradan da Suriye ve Lübnan'a uzanır. Ailenin kimi fertleri, Osmanlı'ya olduğu kadar, genç Türkiye Cumhuriyeti'ne de hizmetler verir.

İzzet Hurşid, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı subayı üniformasıyla.

ORHAN KOLOĞLU

İzzet Hurşid ile 1970 yılında tanıştığımda, ben Lübnan'ın başkenti Beyrut'taki Türkiye Büyükelçiliği'nde Basın Ataşesi idim. O ise Lübnan Dışişleri'nde Protokol Genel Müdürü idi. Görevine tam uyan bir nezaketle konuşur, güler yüzlülüğünü hiç kaybetmezdi.

İzzet Hurşid, herkese iyi davranırdı; ama Türklere karşı, bir başka duygusallığı olduğu hissedilirdi. Bunun nedenini kısa zamanda öğrendim: O bir Türk idi. Sohbetlerimizde, nefis bir İstanbul şivesiyle; öyle tatlı konuşurdu ki, hayran kalmamak olanaksızdı.

Dışişleri'ndeki görevinden önce, onun Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü de yapmış olduğunu öğrendiğimde, şaşkınlığım büsbütün arttı. Zira Araplardaki 'Türk alerjisi'nin devam ettiği bir çağda, böyle önemli görevlere getirilmesi olağan sayılamazdı. Biz "Ne Arabın yüzü, ne Şam'ın şekeri" derken, onlar da bizim

merakediyorum@googlegroups.com

için daha ağırlarını söylemekteydiler.

Ben meraklanmıştım, ama sanırım kendisi de içini dökmek istiyordu, yaşam öyküsünü bana anlattı sonunda:

"1896 yılında Şam'da doğdum. Babam Said Hurşid, eğitimini önce Şam'daki Askeri Rüştiye'de sonra İstanbul'da yapmış. Abdülhamid'in hafiyelerinden 'Zülüflü İsmail' ile çatıştığı için, Şam'a sürülmüş; hep o bölgede tutulmuş... Abdülhamid'in adeti veçhile, bir daha İstanbul'a sokulmadı; ama Suriye'deki görevinde hep terfi ettirildi. Öldüğünde, 'Trablusşam Mevki Komutanı' idi..."

İzzet Hurşid önce Şam'da, dört yıl Askeri Rüştiye'de okur. Sonra kendisine 'topluca bir para verilir' ve İstanbul'a, kendisinden yedi yaş büyük ağabeyi Hayrettin'in yanına, yüksek öğrenime gönderilir... Ama yanındaki para çalınınca, İzzet Hurşid, geri dönmek zorunda kalır:

"Babam evvelce Askeri Rüşdiye'de resim hocalığı yapmıştı; ona çekmiş olmalıyım, benim de resim yeteneğim vardı. Şam'da yalnız İstanbul gazete ve dergilerini okuyorduk. Özellikle 'Kalem' adlı mizah dergisi ve Avrupa'da bile üne sahip Cem'in karikatürleri beni çok etkiliyordu."

Aslında karikatüre ilgisi 'İstanbul günlerinde' daha da artan İzzet Hurşid, Beyrut'a döndüğünde, bir matbaada çalışmaya başlar. Birinci Dünya Savaşı yıllarında, kendisinden 14 yaş büyük olan diğer ağabeyi Esad ise Suriye, Kudüs, Beyrut illerinde Mülki Müfettişliği yapmaktadır.

O yıllarda, Kudüs civarında, Lübnan ve Suriye için din adamı yetiştiren bir okul vardır: Salahaddin Eyyubi Külliyesi... Bu okulu, o dönemde Suriye ve Garbî Arabistan Orduları Umum Kumandanlığı'na atanmış olan Cemal Paşa kurdurmuştur. Suriye'de bulunduğu sırada çeşitli toplumsal hizmetlerin ve bayındırlık faaliyetlerinin yaygınlaştırılması için çalışan Cemal Paşa'nın kurdurduğu Salaheddin Eyyubi Külliyesi'nde, İslam dinini bilimsel yöntemlerle öğretme çabasına girişilir...

İşte İzzet Hurşid de bu okulda görevlendirilir... Ancak savaş içinde, olaylar çok hızlı gelişir:

"Kudüs'ün İngilizlerin eline geçmesinden iki hafta sonra, biz de Külliye'den ayrıldık, Beyrut'a geldik... Ordumuz, yenildikçe kuzeye çekilmekteydi. Ordu Kumandanlığı'nın para ve evraklarını nakletmek üzere, İstanbul'dan Beyrut'a bir gemi gönderilmişti. Bu kıymetli eşya önce gizlice, ağabeyim Esad'ın evine taşındı. Bir yandan bir sürü muhafızla çalınmalarının önlenmesine çalışılıyor; öte yandan hırsızları başka yönlere çek-

Eski Beyrut kartpostalları
Osmanlı döneminin son yıllarında Beyrut: Toplar Meydanı (solda) ve Büyük Kışla'nın bahçesindeki saat kulesi (altta).

Miralay Said Hurşid (sol üstte). Said Hurşid, oğulları Esad, Hayrettin ve İzzet ile birlikte (sol sayfada, üstte). Beyrut'taki Türk Elçiliği'nde İzzet Hurşid (gözlüklü), Büyükelçi Vahit Halefoğlu ile görüşürken (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

İzzet Hurşid'in ağabeyi Esad Hurşid (sağda). İzzet Hurşid'in diğer ağabeyi Hayrettin Hayreden 1910'da (sağ sayfada, üstte). İzzet Hurşid'in annesi Sâre Siret Hanım'ın anne ve babaları: Miralay İzzet ve eşi Hatice Faika Hanım (sağ sayfada, ortada). İzzet Hurşid, 1948'de ağabeyi Hayrettin Hayreden ile (sağ alttaki fotoğrafta, sağda).

mek için, hazinenin Beyrut'tan çıkarıldığı, hatta Bekaa Vadisi'ne gömüldüğü söylentileri yayılıyordu..."

Hurşid ailesinin hesabı, Beyrut'a gelen gemiyle İstanbul'a dönmektir. Ancak baba Said Hurşid'in eşinin bu yolculuğa katlanamayacak derecede hastalanması ve aşırı yığılma sonucu gemide yer kalmaması üzerine, 'proje' suya düşer:

"Vapuru kaçırdık... Mondros Mütarekesi'nden sonra ise, bir yandan Lübnan'daki iç çatışmalar, diğer yandan Türkiye ile bağlantının siyasî sebeplerle kesilmesi sonucu, kaderimizin Beyrutlularınkine bağlanmış olduğunu kabul ettik..."

Lübnan'a önce İngilizler girer. Suriye'de de kendi adamları Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ı kral ilan ettirirler. Ancak Suriye ile Lübnan'a, Fransızlar çoktan göz koymuşlardır. Bu dönemi İzzet Hurşid şöyle anlatır:

"İç çatışmalar çıktı. Açıkta kalmış olan ağabeyim Esad'ı Fransızlar önemli bir mülkî makama getirmişlerdi; ama o, 1921'deki çekişmeler sırasında öldürülünce, daha da mahkum bir duruma düştük. Bölgede, yönetimle ilgili kayıtlar çok büyük oranda Türkçe olduğu için, bana da görev önerdiler. Böylece tamamen bağlanmış oldum..."

O yıllarda Fransız yönetimi Beyrut'ta bir 'fuar' düzenlemeye karar verir. Bir de 'Al Maarad' (Fuar) adıyla, bir dergi yayımlanması düşünülür:

"Eğlence için arkadaşlarımın karikatürlerini yaptığımı anımsayanlar, bu derginin bunlarla süslenmesini istediler. Ancak kişiler genellikle karikatürlerinin yayımlanmasına karşıydılar. Fransız yönetiminin Emniyet Genel Müdürü Monsieur Carette ise, aksine çok sevindi. O zaman Beyrut'ta klişe yapmasını bilen yoktu. 'Rıfat' adında emekli bir Türk denizcisi, klişeleri sağladı. Böylece ben ilk karikatürist oldum ve Lübnan da ilk karikatürlü ve resimli dergisini yayımlamış oldu..."

Osmanlı'nın 'eritme kazanı'na örnek bir aile

Yüzyıllar boyunca Osmanlı devlet yapısı içindeki cemaatler, öylesine bir iç içe yaşama alışkanlığı kazanmışlardır ki, ortaya 'Osmanlı' adı verilen bir kimlik çıkmıştır. Bazıları, birleştirici unsurun 'Türkçe' olduğunu unutup Osmanlı'yı Türk saymamaya kalkışmışlardır. Bunlar arasında, Osmanlı'nın başardığının bir 'eritme kazanı' sayılamayacağını iddia edenler de çıkıyor. İmparatorluğun parçalanmasından sonraki zoraki dağılmalar, böyle bir yaklaşıma haklılık verir gibidir. Oysa Hurşid ailesinin yaşadıkları, bunun tam aksini kanıtlıyor... Çerkes kökenli Mehmed Hurşid, Rusların baskısı altında, 19. Yüzyıl'ın başlarında Kafkasya'dan kaçıp Osmanlı topraklarına sığınır. Babıâli'nin hizmetinde çalışır, demektir ki Türkçe'yi iyi öğrenmiştir. Oğlu Esad da, daha 19 yaşındayken Osmanlı hükümeti tarafından Lübnan'ın Sayda kentinde nüfus başkatipliğine atanır. Orada Sakızlı bir Rum iken Müslüman olup Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın ordusunda yükselen, sonra da Osmanlı hizmetine geçen, büyük bir rastlantıyla, kendi adı da Mehmed Hurşid olan bir kolağasının emrine girer. Bir Arap kızıyla evlenmiş olan amirinin kızını alır. Trablusgarp'ta Meclis-i Temyiz Başkanlığı görevine kadar yükselir *(solda; Esad Hurşid 1876'da: Malta'da çekilmiş fotomontajlı bir görüntüde, iki farklı kılıkta).* Onun oğlu da, anılarını aktardığımız İzzet Hurşid'in babası Said Hurşid'dir. Said Hurşid'in torunu ve İzzet Hurşid'in oğlu Sait Hurşid de 'Osmanlı eritme kazanı'nın kendi ailesi üzerindeki etkisini, şöyle anlatacaktır: "Çerkez asıllı Hurşidler ile Rum asıllı Hurşidler, sanki aynı soydan gelmiş bir aile gibi yaşarlarmış... 'Hurşid' soyadını almamızda, bu ortak yan etkili olmuştur."

merakediyorum@googlegroups.com

Monsieur Carette dergiyi öylesine beğenir ki, yirmi nüshasını dostlarına yollar. İzzet Hurşid, yüksek görevlerdeki Fransız memurlarının karikatürlerini çizip bunları da dergide yayımlayınca, Araplar da tepki göstermekten vazgeçerler. 'Al Maarad' siyasî bir yayın değildir; daha sonra İzzet Hurşid, Lübnan'daki ilk gerçek mizah dergisisi 'Ad Dabbur' (Arı) yayına başladığında, karikatürlerini burada sürdürür:

"Bu çalışmalarım 1943'e kadar, 20 yıldan fazla sürdü. Fransız yönetimi sırasında, hükümeti 'koyun sürüsü' şeklinde resmedecek dereceye ulaşan iğneli yapıtlarım olmuştur. Lübnan'ın özgürlüğünün ilanından sonra, işlerimin çokluğu, çalışmalarımı engelledi. Dışişleri Bakanlığı'nda görev aldıktan sonra da devam edemedim."

Hiç de hazırlıklı olmadığı 'protokol' hizmetinde nasıl olup da görev aldığı yolundaki soruma İzzet Hurşid'in verdiği yanıt, o bir zamanların ünlü İstanbul terbiyesinin rolünü, açıkça ortaya koyuyordu:

"Bizim, ev içindeki yaşamımız tam anlamıyla eski İstanbul geleneğine uygundur. Hâlâ da devam eder. Evlatlar, torunlar eve gelince önce büyüklerin ellerini öper, başlarına götürürler. Ben, hayatımda bir kez haddimi aştım ve bir daha aynı hatayı işlemedim: Yirmi bir yaşındaydım. Kudüs'ün Türk kökenli belediye başkanı ile çok dosttum. Cemal Paşa'nın şerefine bir gardenparti vermişti. Genel Müfettiş'in kardeşi olarak beni de çağırdı. Cemal Paşa geldi, sıraya dizilmiş olan herkesi teker teker selamlamaya ve konuşmaya başladı. Yanımda İran Konsolosu duruyordu. Onunla konuşmasını bitirip bana yaklaşırken elimi uzatıverdim. Beni tanımıyordu bile. Elimi sıkmadan geçti gitti. Bir daha aynı hatayı yapmadım." ■

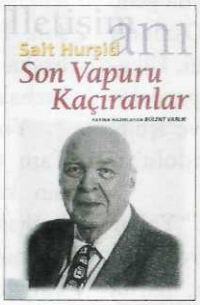

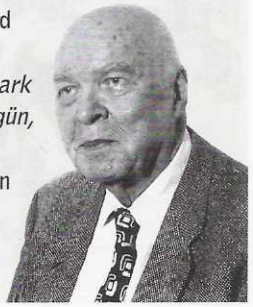
Hurşid ailesinin son üç kuşağı

1857'de Beyrut'ta doğan Said Hurşid, Silivrili bir Türk olan Miralay İzzet Bey'in kızı Sâre Siret *(sağda)* ile evlenir; Esad, Hayrettin, İzzet adını verdikleri üç çocukları olur. En büyükleri Esad, Osmanlı yönetiminin, özellikle de İttihatçıların güvenini kazanır. I. Dünya Savaşı sırasında Suriye'de önemli görevlerde bulunur. Hayrettin, subay olur; I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde çarpışırken yaralanır. Atatürk'ün güvendiği kişiler arasında yer alan Hayrettin Hurşid, İstanbul Radyosu'nun kuruluşunda görevlendirilir, daha sonra da Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü yapar. Üç kardeşin en küçüğü İzzet Hurşid, I. Dünya Savaşı bittiğinde 'vapuru kaçıranlar' arasındadır ve bu yüzden Beyrut'ta kalır. Fransız yönetimi döneminde bir Yahudi kızıyla evlenir. Oğulları Sait Hurşid aile anılarını aktardığı kitabında *(solda; Son Vapuru Kaçıranlar, İletişim Yayınları, 1999, İstanbul)*, bu evlilik konusunda şunları yazar: "Annem Matild ile 1926 yılında Beyrut Şer'iye Mahkemesi'nde evlenmişler. (...) Annem hiçbir zaman bize kendi dininden bahsetmezdi. Annemin adı mahkemede değiştirildi, Matild iken, kendi seçtiği Melek oldu." Çerkes, Rum, Arap, Türk, Yahudi karışımının bir ürünü olan Sait Hurşid *(en üstte; 1948'de babası İzzet Hurşit ile birlikte Park Otel'in balkonunda ve bugün, sağda)*, içinde yaşadığı zorlayıcı koşullara rağmen Türkiye'den kopmaz ve 50 yaşından sonra Türk vatandaşlığına geçer.

merakediyorum@googlegroups.com

Mayıs'tan Haziran günlerine

1919'da Çin'de neler yaşandı?

Çin'in, bugün az bilinen asıl 'devrimci' dönemi, 1916 ile 1925 yılları arasındadır. Olayların doruk noktası da 1919'un Mayıs ve Haziran aylarında, Pekin ve Şanghay'da yaşanır.

M. Tanju Akad

Mayıs 1919: İstanbul'da genç bir Osmanlı generali. Ülkesini parçalayan Batılı devletlere ve işbirlikçilerine karşı Anadolu'ya geçmeyi planlıyor.

Nereden gitmeli?.. "Yollar çok, bölgeler çok" diyor sırdaşı bir başka asker, harita üzerine eğilip düşünürlerken.

Niçin Karadeniz'de bir limana çıkılmasın?.. Burası, Samsun olabilir pekala. Batılılardan adil bir barış beklemek için hiçbir neden kalmadı. Wilson Prensipleri, Türklerden başka herkes için geçerliydi herhalde.

Yine Mayıs 1919'dayız: Tam da aynı günlerde, yedi bin kilometre daha doğuda, başkaları da Wilson Prensipleri'nin kendileri için geçerli olmadığını öğreniyorlar...

Paris Barış Konferansı'nın son haberleri Çin'e ulaşalı birkaç gün olmuş. Çinliler Wilson Prensipleri'nin sadece galiplerin istediği halklara barış getireceğini anlıyorlar. Merkezi otoritesi dağılan, iktidarın yerel 'savaş ağaları'nın elinde bin parçaya bölünen Çin, Japonya'nın büyük parçalar kopardığı hareketsiz bir balina gibi...

Uzakdoğu'nun yükselen gücü Japonya, 1911'de kurulan genç Çin Cumhuriyeti'nin başkanı Yuan-Şi Kai'nin kendisini 'Çin İmparatoru' ilan ettiği 1915 yılında, 21 maddelik bir talep listesiyle Çin'den teslimiyet istemiş. Bu maddeler arasında, Şantung'daki Alman varlıklarının işgali de var. Çinliler savaş bitinceye kadar bazılarını kabul etme,

4 Mayıs 1919: Pekin'de üniversite öğrencileri, Japon aleyhtarı hareketi başlatıyorlar (üstte). Ordu birlikleri, ayaklanan öğrencileri tutukluyor (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhurbaşkanı iken kendini 'İmparator' ilan eden Yuan-Şi Kai, Pekin'deki Batılı diplomatik misyon temsilcileriyle birlikte (üstte). Wilson Prensipleri'nin mimarı Woodrow Wilson 1912'deki bir fotoğrafında (sol sayfada).

bazılarını erteleme yoluna giderek, Japonları oyalamaya çalışmışlar...

Çin, Paris Barış Konferansı'ndan adaletli bir karar çıkmasını, gizli anlaşmaların iptalini ve Almanların işgal etmiş olduğu bölgelerin Çin'e iadesi bekliyorlar. Fakat Japonya'ya ihtiyacı olan Batı dünyası, onun Çin'de istediği gibi at oynatmasına en azından bir süre ses çıkartmayacak.

Paris Konferansı, Çin halkına bir başka gerçeği daha öğretiyor. Sadece batılılar tarafından değil, kendi hükümetleri tarafından da satılmış durumdalar. Yuan, kısa süren imparatorluğunun tadını çıkarmadan, Japon parasıyla isyan eden generaller tarafından kenara itildikten sonra, Çin hükümeti Japonlara Şantung'daki taleplerini kabul etmiş; Afyon Savaşları ve Boxer İsyanı sırasında, küçücük yabancı birlikler koskoca Çin'e girip istedikleri yeri işgal etmişlerdi. Şeytan gibi savaşıyorlar, birkaç bin askerle koca orduları dağıtıyorlardı. Sırları anlaşılamamıştı...

Şimdi de Japonlar, Batılılar gibi ordular kurmuşlar ve Çin'i sömürgeleri olarak görmeye başlamışlardı.

OSMANLI VE ÇİN PARALELLİĞİ

1911 yılında gelen 'Cumhuriyet', çok kısa sürede dejenere olmuştu. Çin ordusu sadece kağıt üzerindeydi. Yerel güçler, iktidardan koparabildikleri en büyük lokmaları hazmetmekle meşgullerdi. Bürokrasi dağılmıştı.

tiklerini söyleyen gizli bir uzlaşma belgesi sunuyor. Artık mücadeleden başka yol kalmıyor. Çin'de, 30 yıl sürecek bir iç savaşın tohumları yeşermeye başlamıştır.

Mücadele... Ama ne ile ve nasıl?.. Çin, art arda yenilgiye

Pekin polisi, 4 Mayıs 1919'da Japon mallarını boykot eden üniversite öğrencilerini tek tek tutuklamaya başladı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Batılılar Çin pastasını bölüşüyorlar
20. Yüzyıl'ın başlarına dayanan üstteki karikatürde, soldan sağa doğru; Almanya, Fransa, Rusya, Japonya, Amerika ve İngiltere'nin yöneticileri, Mançurya ve Kore'yi de kucaklayan Çin pastasını paylaşmak için, elde çatal-bıçak, hazır bekliyorlar.

Osmanlı da aynı yıllarda yorgun ve yenikti. Ama buna rağmen, Birinci Dünya Savaşı'nın tecrübesine sahip bir ordusu vardı. Mondros Mütarekesi onun yeniden örgütlenme ve yabancıları kovma potansiyelini zorlaştırmış ama yok edememişti. Sadece bitkindi.

Ne var ki, 15 Mayıs'ta Yunanlıların İzmir'e çıkması, Anadolu topraklarındaki bütün dengeleri nasıl bir anda değiştirip direniş ruhunu tetiklemişse, Çin'de de aynı etkiyi Paris Konferansı yapmıştı.

Ancak Çin'de, ilk günlerin öncülüğünü üniversite gençliği yapacak, ülkenin yabancıları kovacak orduları oluşturması ise on yıllar alacaktı.

Modern gelişme aşamasının başındaki çoğu toplumlar gibi, Çinli öğrenciler de toplumda, daha bilinçli bir kesimi oluşturuyorlardı.

Ayrıca eski Konfiçyusçu bürokrasi geleneği içinde, ayrıcalıklı bir konumları vardı. Kendilerini ülke sorunlarının sahibi olarak görmeleri doğaldı. Batıdan gelen yeni fikirler ve ihtilalci akımlar da öncelikle onlar arasında yankı buluyordu.

1919 MAYIS'INDA PEKİN

1919 yılının 1 ve 3 Mayıs günlerinde, Pekin'de öğrenci-

Hem komünist hem de milliyetçi liderler çıkaran

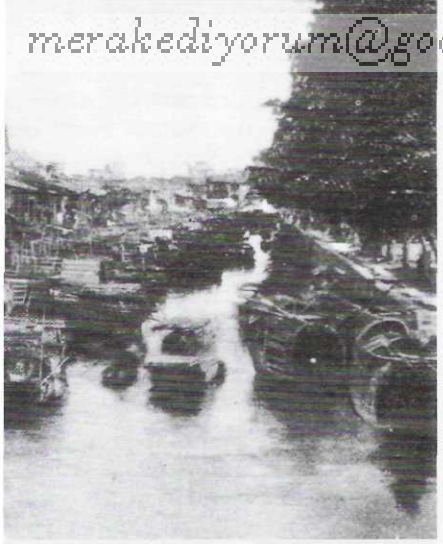
4 Mayıs hareketi

Çin'in sorunlarının ancak 'cumhuriyet' rejimi altında çözülebileceğine inanan Sun Yat Sen *(altta)*, sonradan 'Kuomintang'a yani 'Milliyetçi Parti'ye dönüşecek devrimci örgütü kurduğunda, Çin'de yüzyıllardır var olan gizli Triad localarının da desteğini sağladı. Ayrıca köylülerin gizli kardeşlik birlikleri ve onların yerel garnizonlarla kurdukları ilişkiler de 1911'de Cumhuriyet'in ilanıyla sonuçlanan ayaklanmalar serisinde büyük rol oynadı. Cumhurbaşkanı seçilen Sun Yat Sen hemen göreve başladı ama 'Cumhuriyeti'ne bağlanan bütün umutlar, çok kısa bir sürede söndü. Ezici çoğunluğu köylülerden oluşan Çin, geçmişinden kopamıyordu. Yeni rejim, çaresizlik içinde birkaç yıl çırpındıktan sonra çöktü...

Komünistler 1949'da iktidarı ele geçirdiklerinde, aralarında, 1919'daki '4 Mayıs Hareketi'nden ilginç isimler vardı *(sol üstte; 16 Haziran 1919'da 4 Mayıs hareketine katılan gençlerin bir bölümü Şanghay'da)*. Aslında, yozlaşan Kuomintang hareketinin kadrolarında da o günlerin genç öğrenci liderleri yer alıyordu.

merakediyorum@googlegroups.com

ler 25 bin imzalı bir bildiriyle halkı direnmeye ve 7 Mayıs'ta yapılacak büyük bir protesto gösterisine katılmaya çağırırlar. Pekin hükümeti bu çağrıya karşı aşırı bir tepki gösterip baskıya başlayınca, 3 Mayıs akşamı öğrenciler toplanarak kitle gösterisini 4 Mayıs'a almaya karar verirler.

Ertesi gün tüm Çin gerginlik içindeyken, Tien An Kapısı'nda toplanan öğrenciler, yabancıların oturduğu mahallelere girerler. Batılılar ortadan yok olmuşlardır. Kalabalık Dışişleri Bakanı'nın evine yönelir. Burada çatışmalar başlar ve bir yangın çıkar. Akşam saatlerde tutuklamalar artar. Sonra da derin bir sessizlik başlar.

5 Mayıs günü, Çin'de dolaşan bir gözlemci, öğrencilerin savaş ağalarına kafa tuttuğu ve Paris Konferansı'nda kendilerini satan Batılıları protesto edip sonra da dağıtıldıklarını söyleyebilir ve olay tarihe sadece küçük bir dipnot olarak geçebilirdi. Ne var ki bu protesto, Çin toplumunu derinden etkileyen bir dalga yarattı. Büyük bir değişim olmadan ülkenin düze çıkamayacağı yolundaki irade, toplumda kök salmaya başladı... Kısacası, zihinlerde bir deprem olmuştu.

HAZİRAN'DA ŞANGHAY

4 Mayıs'ın hemen ertesinde ülkede bir şeyler değişmeye başladı. Japon yanlısı bakanlar istifa ettiler ve Paris Antlaşması imzalanmadı. 10 Mayıs'ta okullar genel bir boykot yaparken, bir ay sonra Haziran'da, Şanghay işçileri genel greve gittiler. Yangtze Nehri üzerinde ulaşım durdu. Japon malları boykot edildi. Ama bunların hepsi, yüzeyde kalan eylemleriydi. Esas değişim kültürel alanda, insanların zihniyetinde meydana gelmekteydi.

Geleneksel Çin düşüncesi Konfiçyusçuluk, ezeli ve ebedi uyum ve hepsinden önemlisi, bürokrasinin kullandığı ve halka ulaşmayı engelleyen ağdalı eski dil gözden düştüler. Basın hızla gündelik dili kullanmaya başladı. Birkaç ayda, 400'den fazla yeni dergi ve gazete çıktı. Bunların adları da yeni dönemin havasını yansıtıyordu: 'Ilık Dalga', 'Yeni Gençlik', 'Yeni Ses', 'Uyanış'... Bu kültürel dalga, boyun eğmesini öğrenmiş, kaderci eski Çin insanı yerine, mücadeleci yeni bir kuşak oluşmasının önünü açtı, hatta bir anlamda bu yeni kuşağı yarattı. ■

Sun Yat Sen'den Çan Kay Şek'e

1919 yılının Çin'inde, büyük Batılı güçlerin imtiyazlı bölgeleri ve ticaret ayrıcalıkları vardı. Şanghay veya Kanton'daki yabancı mahallelerinde, yabancı polisler geziyor, Çin kanunları geçmiyor ve Çinlilerin burada dolaşmaları bile kısıtlanıyordu. Güçlü bir Çin'in haklarını arayacağını bilen Batılılar bunu engellemek için daima ikili oynuyorlardı. Bu nedenle, Batılı anlamda meşru sayılabilecek yegane hükümet olan Sun Yat Sen'in yardım taleplerini duymazlıktan geldiler, devrilmesini uzaktan seyrettiler. 1925'te Sun Yat Sen'in ölümünün ardında, liderlik General Çan Kay Şek'in eline geçti. Gençliği Şanghay batakhanelerinde geçmiş olan Çan Kay Şek, Sun Yat Sen tarafından eğitim için Moskova'ya gönderilen gençlerden birisiydi. Komünistlere yenilinceye kadar, Çan Kay Şek *(üstte; daha sonraları, 1950'de Tayvan'da)* ülkenin bir bölümünü; Japon kuklası İmparator Pu-yi bir başka bölümünü, Çin Komünist Partisi de kimi 'kurtarılmış bölge'leri ellerinde tutarak ülkeyi parçaladılar.

20. Yüzyıl'ın başlarında Çin'in Kanton bölgesinde yaşam (solda en üstte). 1919 yılında, Çin'de yoksul köylüler: 1926'dan itibaren Çin komünistleri, Cumhuriyet'ten umudunu yitiren bu kesimleri kendi yanlarına çekmeyi başaracaktı (solda ve sol üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Bundan tam 40 yıl önce Amerika'da

'Yılın adamı' Martin Luther

Bir söylence gibi dalga dalga Amerika'ya yayılan 'Montgomery otobüs boykotu', siyah rahip ve insan hakları savunucusu Martin Luther King'i 1956'da ülke çapında bir kahraman haline getirir. 1963'te ise Time dergisi onu 'yılın adamı' seçer.

AYŞE ÖZEK KARASU

Rosa Parks, 1 Aralık 1955 günü işten pek yorgun ayrılmıştı. Vakit geç olmuştu, bitkindi ve ayakkabıları da fena halde sıkıyordu. Otobüse bindi. Uyku bastırmak üzereydi. Birkaç durak sonra otobüs sürücüsü Rosa Parks'tan ayağa kalkıp yerini bir beyaza vermesini istedi. "Hayır" dedi Rosa Parks; "Kalkmıyorum". Sürücü uyardı: "Kalkmazsan seni tutuklatırım."

"Tutuklat bakalım" diye karşılık verdi Rosa Parks.

Orta yaşlarını süren Parks, sonraki günlerde şöyle diyecekti: "O an, bir insan ve bir yurttaş olarak, hangi haklara sahip olduğumu öğrenmek istedim... Ayrıca ayakkabılarım da çok sıkıyordu."

Sürücünün Rosa'yı tutuklatması zor olmadı. Çünkü Amerika'nın birçok güney eyaletinde olduğu gibi, Alabama'da da geçerli kurallara göre, siyahların otobüsün arka koltuklarında oturması ve araç dolduğu zaman yerlerini beyazlara terk etmeleri zorunluydu. İşte Rosa bu yönetmeliği çiğnemişti.

Rosa Parks'ın o an tutan inadı, Amerika'daki yurttaş hakları hareketinin yükselişi ve toplumsal değişim sürecinin başlaması açısından çok kritik bir dönüm noktası olacaktı. Ve yurttaş hakları hareketinin efsanevi lideri de Rosa'nın bu protestosundan doğacaktı.

Olay yeri Montgomery

28 Ağustos 1963'te tam 200 bin Amerikalı Washington Anıtı'nın önünde (sağ üstte) toplanacak ve 20 milyon siyah Amerikalı adına eşit haklar isteyecek (sağda), Martin Luther King de onlara ünlü konuşmasını yapacaktı (sağ sayfada, üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

kentiydi. Parks'ın tutuklanması, kentin siyahları arasında daha o gece duyulmuş ve artık sabırlar iyice taşmıştı. Karar verilmişti; otobüs işletmesi boykot edilecekti.

Siyah sendika liderlerinden E. D. Nixon, zaten kitlesel bir protesto eylemi düzenlemek için uygun zaman ve zemin kolluyordu. Çevresi tarafından sevilen bir cemaat önderi olan Parks'ın tutuklanması, protestoların patlaması için beklenen kıvılcımdı işte...

26 YAŞINDA BİR LİDER

Nixon önce bölgedeki bütün rahipleri, Alabama Üniversitesi'nden öğrenci ve gönüllüleri telefonla arayarak desteklerini aldı; sonra da bütün gece çalışıp, Parks'ın tutuklanmasını kınayan ve boykota destek isteyen 35 bin el ilanı hazırlattı.

5 Aralık boykotun ilk günüydü ve büyük başarı elde edilmişti. Kilise, dernek ve sendika temsilcileri durumu gözden geçirmek için bir araya geldiler. Ateşli tartışmalardan sonra boykotu sürdürmeye ve kitlesel protestoları koordine etmek üzere, Montgomery Kalkınma Derneği'ni kurmaya karar verdiler.

Ancak birinin bu derneğe başkanlık etmesi gerekiyordu. Bu kişi, Dexter Avenue Baptist Kilisesi'nin genç rahibi Martin Luther King Jr. olacaktı. King Jr. henüz 26 yaşındaydı ve bir hareket önderliği tecrübesi yoktu.

Bir kölenin torunu ve bir rahibin oğlu olarak Atlanta'da dünyaya gelen King son derece zeki ve cesurdu; karizmatik kişiliğiyle de dikkat çekiyordu. İncil'den ve Hintli lider Mahatma Gandi'nin öğretisinden ilham alarak, kendi pasif direniş felsefesini geliştirmişti. Siyah toplumun, şiddete başvurmadan yasalara itaatsizlik göstermesini savunuyordu. Rosa Parks'ın otobüste yerini beyaza terk etmemesi de bu pasif direniş için

merakediyorum@googlegroups.com

Rosa Parks, 1 Aralık 1955'te bir beyaza otobüste yer vermemesinin, Martin Luther King'in yaşamını bu kadar etkileyeceğinden, o günlerde habersizdi (sağda). Birçok kez hapse giren King, 1964'te Saint Augustine Hapishanesi'nde (en sağda).

mükemmel bir örnek oluşturuyordu.

O gece King, kilisede geniş bir topluluğa hitap etti. Binlerce siyah toplanmıştı, kalabalık, kilisenin dışına kadar taşmıştı. King, siyah yüreklerin en ezik, en buruk duygularını dile getiriyordu; "Sırf siyah olduğumuz için aşağılandık, hor görüldük, ezildik" diyordu.

King, ılımlı beyazların gönlünü çelmek için de, siyahların anayasanın öngördüğü şekilde, barışçıl protesto haklarından yararlanmak isteyen yurtsever Amerikalılar olduğunu söylüyordu. Ayrıca siyah kitleye hitap ederken, Hıristiyanlığın ilkelerinden asla taviz vermemeleri gerektiğini de hatırlatıyordu.

Montgomery'deki otobüs boykotu tam bir yıl sürdü ve sonunda Yüksek Mahkeme, otobüs işletmesi yönetmeliğinin anayasaya aykırı olduğuna karar verdi. Birkaç hafta sonra, 21 Aralık 1956 günü, King ve beyaz rahip Glen Smiley, belediye otobüsünün ön koltuğunda yan yana oturuyorlardı...

Ama siyahların bu bir yıllık boykot sonunda elde ettiği tek kazanım, kentte sefer yapan topu topu 64 otobüsün ön sıralarında oturmak değildi.

KING HAPİSTE...

Montgomery'deki pasif başkaldırı siyahlara, ülkenin dört bir yanında pasif direniş gücünü vermişti. On binlerce siyahın yüreklerindeki kırgınlık yerini umuda bırakmıştı.

Bu başarılı boykot hareketi genç rahip King'i de yurttaş hakları hareketinin ulusal önderliğine hazırlamıştı.

Bir söylence gibi dalga dalga Amerika'ya yayılan "Montgomery otobüs boykotu"

Üç kuşak boyunca King ailesi

King, 'Michael Luther King' adıyla 15 Ocak 1929'da Atlanta'da dünyaya gelmişti. Ebenezer Baptist Kilisesi'nin rahibi Martin Luther King Sr. ile eski bir öğretmen olan Alberta Williams'ın *(solda; küçük fotoğrafta)* üç çocuğundan biriydi. Altı yaşında adı 'Martin' olarak değiştirilmişti. 1944 yılında Atlanta'daki Morehouse Üniversitesi'ne girdiğinde, aslında rahip olmak aklının ucundan bile geçmiyordu. Ancak Dr. Benjamin Mays ile tanışıklığı onu, 1948 yılındaki mezuniyetinden sonra, kiliseye yönlendirdi. Crozer İlahiyat Semineri'nden 'üstün başarı' ile sertifikasını aldıktan sonra, 1953 yılında doktorasını tamamladı. İki yıl sonra da Montgomery'deki Ebenezer Baptist Kilisesi'ne atandı; burada babasıyla birlikte çalışmaya başladı *(sol üstte; Martin Luther King, babasıyla birlikte, kilisenin kapısında)*. 1953 Haziran'ında eşi Coretta ile evlenen Martin Luther King, üç çocuk sahibi oldu *(sağ üstte; soldan sağa doğru, Martin III, Dexter ve Yolanda)*.

merakediyorum@googlegroups.com

King'i ülke çapında bir kahraman haline getirmişti... 1957 yılında bir grup siyah lideri toplayarak King, bugün Güney Hıristiyan Liderliği Konferansı (SCLC; Southern Christian Leadership Conference) adıyla bilinen oluşumun temellerini attı.

King, örgütün başkanı seçilmişti ve baskı gören, ezilen diğer cemaatlerin protesto örgütlemesine yardımcı olmaya başladı. 1960 yılında ilk kitabını tamamlayıp Hindistan'a gittikten sonra, dönüşünde babasıyla aynı kilisede çalışmaya başladı.

Üç yıl sonra Birmingham'daki gösterilerde, King'in 'pasif direniş felsefesi' ciddi bir sınavdan geçecekti. İstihdam politikasında ve dükkanlarda uygulanan ırk ayrımcılığını protesto amacıyla düzenlenen gösteride, polisin şiddete başvurması King'in barışçı taktiklerini boşa çıkardı.

Siyahların talepleri yüzünden şiddet olaylarının patlak vermesi eleştirilere yol açtı. King tutuklandı, ancak hapse düşmek onu susturmadı. Eleştirileri cevaplamak için, "Birmingham Cezaevi'nden Mektup" adı altında bir bildiri kaleme aldı.

'BİR RÜYAM VAR...'

22 Haziran 1963'te King, Güney Hıristiyan Liderliği Konferansı'nın (SCLC) diğer siyah liderleriyle birlikte, ABD'nin Adalet Bakanı Bob Kennedy ile görüşüyordu.

28 Ağustos günü ise King, Washington'daki dev mitinge baş konuşmacı olarak katılıyor ve hitabet tarihinin belki de en tutkulu, en unutulmaz konuşmasını yapıyordu: "Bir rüyam var..." diyordu King.

Her cümlesi bu deyişle başlayan ünlü konuşmasında King, insanoğlunun siyah ya da beyaz olsun, eşit yaratıldığını, eski kölelerin çocuklarıyla köle sahiplerinin çocuklarının barış ve kardeşlik içinde yaşayacağı günlerin düşünü kurduğunu anlatıyordu.

Rahip ve insan hakları savunucusu Martin Luther King (üstte), J. F. Kennedy'nin öldürülüşünden sonra Başkan seçilen Lyndon B. Johnson ile birlikte (sol üstte).

FBI, KING'İN PEŞİNDE

Bu konuşmadan sonra King'in yurttaş hakları hareketi liderliği, artık tartışılmaz bir gerçeklik halini almıştı. Time dergisi King'i 1963'te 'yılın adamı' seçecek ve 1964'te de Nobel Barış Ödülü'nü almaya hak kazanacaktı.

Nobel'ini almak üzere gittiği Norveç'ten dönüşünde

Martin Luther King, 'Kara Güç'ün lideri Stokely Carmichael ile birlikte (solda). King'in barışçı söylemi, Malcolm X'in görüşleriyle de çatışıyordu; ama zaman içinde X, radikal görüşlerini yumuşattı: King ve Malcolm X birlikte (solda). Malcolm X'in fikirlerinin takipçisi 'Siyah Panterler' (en solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Taçlandırılan bir pasif direniş felsefesi

22 Haziran 1963: Hapisten yeni çıkan King, Güney Hıristiyan Liderliği Konferansı'nın (SCLC) diğer siyah liderleriyle birlikte, ABD'nin Adalet Bakanı Bob Kennedy ile (sağda) siyahların sorunlarını görüşüyor.

Yıl 1964: ABD'nin yeni başkanı Johnson, siyah lider King'i Oval Ofis'te ağırlıyor (solda). John F. Kennedy suikastının ardından başkanlık koltuğuna oturan Johnson, 3 Temmuz 1964'te medeni haklarda eşitlik yasasını imzalayacaktır.

10 Aralık 1964: Martin Luther King, Oslo kentinde Nobel Barış Ödülü'nü alıyor (sağda). İnsan hakları alanında yürüttüğü barışçı çabalar nedeniyle bu ödüle layık görüldüğünde, Martin Luther King 35 yaşındadır.

King, siyahların seçme ve seçilme haklarına el atacak, Alabama'nın bir ucundan diğer ucuna yaptığı seferi Chicago'nın varoşlarına kadar vardıracaktı.

Martin Luther King salt zenci haklarını değil, ırklar arası kardeşliği savunuyordu ama devlet açısından 'tehlikeli' bir işe soyunmuştu... FBI Başkanı Edgar Hoover, King'i bir saplantı haline getirmişti. Bu kardeşlik edebiyatı, ardından misyonunu yurttaş hareketinin önderliğinden bir adım ileri götürüp Vietnam'da savaş aleyhtarlığına vardırması, Hoover açısından tek bir nedenle açıklanabilirdi: Komünizm etkisi.

King'in, *Memphis'te bir* siyaha ait Lorraine Moteli'nin *balkonunda*, Jesse Jackson ve Ralph Abernathy ile sohbet *ederken* öldürüldüğü nokta (sağda). Eşi Coretta, *King'in tabutu* önünde (en sağda). King'in katili *James Earl Ray* (sağ üstte).

'BU ADAM KOMÜNİST'

Hoover gerçekten de King'in gizli bir komünist olduğuna inanıyordu. Öyle ki, 1962 yılından, öldürüldüğü 1968 yılına kadar FBI, King'i adım adım izledi.

Güney eyaletlerinde siyahları başarıyla örgütlemesine karşın, kuzeydeki öfkeli siyahlar, King'in öğretilerine pek aldırış etmiyordu. Kuzey gençlerinin şiddete eğilim göstermesi King'i yeni bir misyona sürükledi: Vietnam Savaşı'na karşı çıkmak...

VİETNAM VE YOKSULLUK

King barış ve yurttaş haklarına eşit oranda destek sağlayacak yeni bir koalisyon oluşturmaya çalışıyordu. Ancak bu girişimi hemen çatlaklara yol açtı. Siyah örgütleri King'in çok ciddi bir taktik hatası yaptığını, yurttaş hareketinin sınırlı kaynaklarını umutsuz çabalar için çarçur ettiğini ileri sürüyordu.

Ancak King'in zamanlaması mükemmeldi. Öğrenciler, akademisyen ve aydınlar, din adamları ve reformcular hemen bu harekete katıldılar. Hemen ardından King başka bir ulusal meseleye yöneldi; yoksulluk.

Ona göre bu sorun doğrudan Vietnam mücadelesiyle ilintiliydi. King'in talebi şuydu; bütün ailelerin asgari geçim standardına kavuşturulması. Bu yapılmadığı takdirde ülke çapında bir boykot kampanyası düzenleyeceğini ve bütün kentlerde pasif direnişçi kurtarılmış bölgeler oluşturacağını söylüyordu. Bu çerçevede Washington'da dev bir miting düzenlenmesini planlıyordu. Bu miting sayısal

merakediyorum@googlegroups.com

Atlanta'daki cenaze törenine 100 bin kişinin katıldığı Martin Luther King'in mezarı (solda) ve bir heykeli (sol altta).

katılım açısından öyle muhteşem olacaktı ki, Kongre tabandan gelen bu baskıyı iliklerine kadar hissedecekti.

Ama son anda planlarını değiştirdi. Memphis'teki çöpçü grevine destek vermek amacıyla dev miting, bu kentteki eylemle birleştirilecekti. King bütün ulusun dikkatini, Memphis'teki yoksul ve örgütsüz işçilerin verdiği mücadeleye çekmek istiyordu. Çöpçülerin tek isteği vardı; sendikal haklara kavuşmak ve uzun zamandır gerçekleşmeyen ücret artışını elde etmek.

Ancak King, yoksulluk mücadelesinden başarıyla çıkamayacaktı. 4 Nisan 1968 günü, ölüm onun yolunu kesecekti. Memphis'te bir siyaha ait Lorraine Moteli'nin balkonunda, Jesse Jackson ve Ralph Abernathy ile sohbet ederken, ensesine isabet eden tek kurşunla öldürülecekti.

King'in ölümüyle birlikte siyahlar ayaklanacak ve ülke çapında kitlesel şiddet eylemleri meydana gelecekti. King'i tüfekle vuran kişi, ırkçı bir beyaz olan James Earl Ray'di. Katil derhal yakalandı ve ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı.

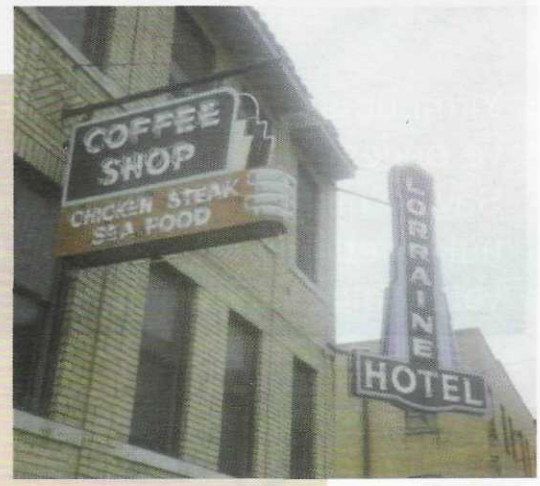
Ancak King'in ailesi Ray'in gerçek katil olduğuna asla inanmadı. King öldürülmüştü, çünkü artık Washington mitinginde "Bir rüyam var'" diyerek siyah-beyaz eşitliğini savunan King ile 1968 yılının King'i aynı kişiler değildi. Bütün ırkları aynı yolda örgütlemeye çalışan, Vietnam Savaşı'na karşı çıkan ve ekonomi politikalarını eleştirip köklü bir reform talep eden King, rejim açısından tehlikeli bir şahsiyet haline gelmişti.

Oğlu Martin Luther King III'ün görüşüne göre King, devletin derin güçlerini korkutmaya başlamıştı ve belki de dönemin Başkanı Lyndon Johnson'un bilgisi dahilinde ortadan kaldırılmıştı. ■

Ulusal Yurttaş Hakları Müzesi

Bugün Martin Luther King'in anısı ve verdiği mücadele halen canlı tutuluyor. Dul eşi Coretta Scott King *(solda)*, 1969 yılında şiddetsiz sosyal değişimin sağlanması için, Martin Luther King Jr. Merkezi'ni kurdu. King'in doğum günü olan 15 Ocak, eğitim programları, kültür ve sanat etkinlikleriyle 'ulusal bayram' olarak kutlanıyor. King'in öldürüldüğü Lorraine Moteli ise *(sağda)*, Ulusal Yurttaş Hakları Müzesi olarak hizmet veriyor... Peki, King'in siyahların eşit haklara kavuşması için verdiği mücadele hangi noktada?.. Bugün ABD'nin Dışişleri Bakanı Colin Powell ile Ulusal Güvenlik Konseyi Danışmanı Condoleezza Rice birer siyah olarak, yönetimde en üst basamaklara tırmanmayı başardılar. Ancak henüz ufukta siyah bir başkan görünmüyor. Birçok uzmana göre, siyahların elde ettiği bu mevkiler önemli birer kazanım, ancak 27 milyonluk nüfuslarıyla 229 milyonluk ABD'nin yüzde 12'lik kesimini oluşturan siyahların tamamı düşünülürse, okyanusta birer kum tanesi...

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 7 Eylül 1944; Turancılar ilk duruşmada: Ayakta H. Ferid Cansever ve arka sıralarda Nihal Atsız, Z. Velidi Togan, Alpaslan Türkeş, O. Şaik Gökyay ve Reha Oğuz Türkkan (üstte).

'Bozkurt'a giden yolun başında

Turancılar yargılanıyor

Yirmi üç sanıklı 'Irkçılık-Turancılık Davası' ve öncesinde yaşanan gelişmeler, II. Dünya Savaşı'nın özgül koşulları ve CHP hükümetlerinin 'tarafsızlığı koruma' yolundaki manevralarıyla şekillenmişti.

DEVRİM ÇAKIR

Yıl 1944: Adlî tatilin bitiminin hemen ardından, İstanbul 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde, 7 Eylül'de başlayan bir dava, basını ve kamuoyunu günlerce meşgul eder.

Bu dava, dönemin önde gelen Turancılarının yargılandığı 'Irkçılık-Turancılık' davasıdır. Nihal Atsız, Zeki Velidi Togan, Reha Oğuz Türkkan, Alparslan Türkeş ve Orhan Şaik Gökyay'ın da içlerinde bulunduğu 23 sanık, 29 Mart 1945'te sona eren dava boyunca, tutuklu olarak yargılanırlar. Dava resmen, Mayıs 1944'teki bir hükümet kararnamesiyle başlar; ama sanıkları bu noktaya getiren sürecin temelleri, çok daha önceki tarihlere dayanmaktadır.

İstanbul Sıkıyönetim Komutanı'nın emriyle, önce kırktan fazla kişinin gözaltına alınıp sorgulanması ve sonra bunlardan yirmi üç kişi hakkında dava açılması, 'yıkıcı bir ideoloji'yi yaymak ve bu ideolojinin siyasal amaçlarını gerçekleştirmek üzere yasadışı bir örgüt kurmak iddiasına dayandırılmıştır.

Sanıklar ara-

Nizama Aykırı Gizli Faaliyet

Nihal Adsız, Reha Türkkan, Zeki Velidi ve Hasan Feridin evlerinde yapılan araştırma

HÜKÜMETİN RESMİ TEBLİĞİ

İrkçılık ve Turancılık gayeleri güden gizli bir cemiyet bazı anlaşmalar da imzalamış?..

merakediyorum@googlegroups.com

'Irkçılık-Turancılık Davası'nın mahkeme heyeti: Başkan Tümgeneral Yusuf Ziya Yazgan (ortada), askeri yargıç Osman Cevdet Erkut (solda) ve Süvari Albay Galip Kaan (sağ başta). 1940'ların Türkçü dergilerinden 'Çınaraltı' (sağda). Nihal Atsız, 'Irkçılık-Turancılık Davası'nın, 29 Mart 1945'teki son duruşmasında 6 yıl, 6 ay, 15 gün hapis cezasına çarptırıldı (sağda, en üstte)

topluluklarının birliğini içerir ve bu yönüyle Pan-Turancılıkla eşanlamlıdır.

Türk milliyetçiliği açısından baktığımızda ise, Turancılık yalnız Türk kökenli halkların birliğini vurgulamaktadır.

➤ *Turancılığın Osmanlı ülkesindeki gelişimi nasıl olmuştur?*

Bu akım; Rusya'daki Türk asıllı entelektüellerin, Rusların Slavlaştırma ve Ruslaştırma politikalarına karşı duydukları tepkiyle Türkçülük olarak ortaya çıkıyor.

Öncelikle Azeriler ve Kırım ve Volga Tatarları, Türk etnik kimliği üzerinden ortak bir platform oluşturmaya çalışıyorlar. Osmanlı aydınları arasında da öncelikle dilin sadeleşmesi ve Osmanlı-İslamiyet öncesi dönemlere atıf yapan yeni bir tarih bilinci olarak özetleyebileceğimiz kültürel bir hareket biçiminde şekillenir Türkçülük. Yani ilk defa Türk kimliği, içi olumlu öğelerle doldurulmak üzere gündeme geliyor. Bunun Osmanlı'da 'siyasal' bir bakış açısı olarak ortaya çıkışı, Yusuf Akçura'nın 'Üç Tarz-ı Siyaset' başlıklı makalesiyle oluyor. Akçura burada, -

kendi toplumunun Rusya'daki mücadelesini de düşünerek- Türklerin tarihi etnik kimliği üzerinden, ortak bir siyasi platform ortaya çıkabileceğini savunuyor.

Turancılığın Osmanlı topraklarında daha sık dillendirildiği dönem, II. Meşrutiyet ve Balkan Savaşları sonrasına denk geliyor. Çünkü bu tarihlerde,

beslemektedirler. Bu amaç için, bir kısmı Abdülhamid zamanında benzer hizmetler görmüş kişilerden oluşan bir uzmanlar komitesi kurulmuştur. (...) Bu grubun lideri, ailesi nesillerden beri Türkiye'de yerleşmişse de kendisinin Tatar kökenli olduğunu iddia eden İstanbul Milletvekili Şükrü Yenibahçe'dir. Diğerleri: Nuri Paşa *(solda; Enver Paşa'nın kardeşi, N. Killigil)*, Profesör Zeki Velidi *(Başkır {Togan} en üstte)*, Kırım Türkleri'nden Ahmet Cafer. Türkiye'nin Kâbil Büyükelçisi Memduh Şevket'i de *(solda)* bu grubun üyesi olarak görmek gerekir."

Von Papen'in gözüyle Turancılık

Türkiye'deki Turancı hareketi yakından izleyen dönemin Alman Büyükelçisi Von Papen *(üstte)*, bu konuda edindiği bilgileri, sık sık Alman Dışişleri Bakanlığı'na bildiriyordu.

Papen'in verdiği bilgiler, dönemin gizli belgelerine şu şekilde yansımıştı: "Tarabya, 5 Ağustos 1941. Güvenilir ve iyi haber alan bir ajanın bildirdiğine göre, Türk hükümet çevreleri, Almanların Rusya'daki başarıları karşısında, Türk-Rus sınırı ötesindeki soydaşlarının, özellikle de Azeri Türkleri'nin kaderine, giderek artan bir ilgi göstermektedirler. Bu çevreler, 1918 olaylarını hatırlamakta ve başta Baku'deki değerli petrol yatakları olmak üzere, bu bölgeyi ilhak etme arzusu

merakediyorum@googlegroups.com

sında, emekli generaller, Rusya göçmeni Türk asıllı şahsiyetler, gazeteciler, şair ve yazarlar, subaylar, üniversite öğretim üyeleriyle öğretmen ve öğrenciler de vardır.

İNÖNÜ'NÜN UYARI NUTKU

Sanıkların bir komployla hükümeti devirerek, ırkçı ve Turancı ilkelere dayalı bir devlet kurmaya çalıştıkları yolundaki suçlama, ilkin, 18 Mayıs 1944 tarihli hükümet bildirisinde yer aldı. Aynı suçlama, ertesi gün, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı münasebetiyle yaptığı konuşmada da tekrar edildi.

Konuşmasında, Türkiye Cumhuriyeti'ni, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve Kemalizm'in ilkelerinden 'sapma' girişimleri karşısında uyanık olmaya çağıran İnönü; "Turancılar, Türk milletini, bütün komşuları ile onulmaz bir surette derhal düşman yapmak için bire bir tılsımı bulmuşlardır. Bu kadar şuursuz ve vicdansız fesatçıların tezvirlerine milletin mukadderatını kaptırmamak için, elbette Cumhuriyet'in bütün tedbirlerini alacağız" diyordu.

İnönü bu tavrıyla, Alman yenilgisinin kesinleşmeye başlamasından sonra, Sovyetler karşısında, Türkiye'nin tarafsızlığını dengelemeye ve korumaya çalışıyordu. Alman orduları Sovyet topraklarında ilerlerken verilen Alman yanlısı izlenime karşın, bu kez, Sovyetler Birliği'ni yatıştırma amacındaydı. Yani bu söylev, bir anlamda, Türk gençliğine olduğu kadar, Sovyetler'e de sesleniyordu.

BİR DÖNEM VE BİR DAVA

Bir grup insanın tutuklanarak 'Irkçılık-Turancılık Davası' adıyla açılan bir davada yargılanmasının siyasal önemi, yalnızca suçlamaların niteliğinden kaynaklanmıyordu. Dönemin özgün siyasal koşulları; sorgulama, tutuklama, temyiz öncesi duruşmalar gibi çeşitli aşamalardan geçen dava sürecinin bütününe damgasını vurmuştu.

Biz de, uzun bir yolculuğun ürünü olan *"Turan"dan "Bozkurt"a / Tek Parti Döneminde Türkçülük* adlı çalışmayı hazırlayan Prof. Dr. Günay Göksu Özdoğan ile; Turancılık'ın kökenini ve bu dönemdeki kendine özgü seyrini değerlendirdik...

➤ *'Turancılık' kavramının tarihsel kökeni ile ilgili neler söyleyebiliriz?*

'Turan', aşağı yukarı eski Sovyet Türkistanı'na tekabül eden, İran ve Afganistan'ın kuzeyinden Aral Gölü'ne ve doğuda Çin Türkistanı'nın sınırlarına kadar uzanan bir coğrafi bölgeyi ifade eder. 19. Yüzyıl'ın sonlarına doğru Macaristan'da siyasal bir hareket olarak ortaya çıkan 'Turancılık', Budapeşte'den bakıldığında, Batı emperyalizmi karşısında kavramsal olarak bu dilleri konuşan

FOTOĞRAFLAR: VURAL YAZICIOĞLU

İsmet İnönü, 19 Mayıs 1944'teki konuşmasında Turancıları uyarmıştı (sol üstte). Dönemin Türkçü dergilerinden örnekler (solda). Türkçülüğün, Osmanlı'da 'siyasal' bir bakış açısı olarak ortaya çıkışı, Yusuf Akçura'nın 'Üç Tarz-ı Siyaset' başlıklı makalesiyle olmuştu (altta).

31 Mart 1947: Turancılar beraat ettikleri son duruşmalarında (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

imparatorlukta ciddi demografik değişimler yaşanıyor; toprak kayıpları, etnik çeşitliliği azaltıyor. Çokuluslu yapı giderek yok olduğundan, siyasal olarak daha çok Türklüğe vurgu yapılıyor. Bu durum, İttihat ve Terakki döneminde, batıda kaybedilen topraklar yerine, doğudaki Türk unsurlarla birleşerek imparatorluğu ayakta tutabilme çabasına dönüşüyor.

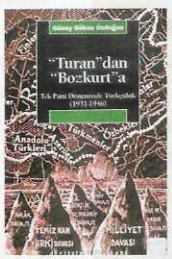

➤ *Cumhuriyet'in ilanı, Turancı düşünceyi nasıl etkiledi?*

Turan ideali, Cumhuriyet'i kuran insanlar açısından, özellikle de Mustafa Kemal ve çevresindekiler için, geri planda kalmıştı tabii. Çünkü, Sovyet hükümetiyle daha Cumhuriyet kurulmadan yapılan ve Cumhuriyet döneminde de yeniden imzalanan anlaşma, karşılıklı olarak çok ciddi siyasal kısıtlamalar taşıyordu; iki ülke de kendi topraklarında bir diğerine karşı gelişebilecek siyasi hareketleri önleme ve desteklememe konusunda anlaşıyorlardı.

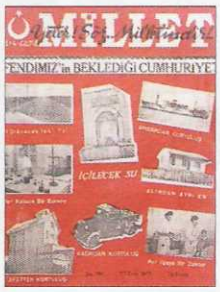
Bu da, artık Türkiye topraklarında sınırların ötesine taşabilecek bir Türkçülük akımının, devletin resmi politikası olarak desteklenmesinin mümkün olmadığını gösteriyordu. Bu, Türkçülük ve Türk kimliğinin olumlanmasının ortadan kalktığı anlamına gelmiyordu; ama, dış politika öğesi olarak, Turancılık, artık hiç sözü edilmemesi gereken bir akım haline geliyordu.

Hükümetin bu tutumuna karşın, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları dışındaki Türklere karşı ilgi devam ediyordu. Burada henüz, Orta Asya halklarıyla siyasal anlamda 'bütünleşme' emellerinden söz etmiyoruz; ama, Türklüğün kültürel anlamda top yekun yüceltilmesi gibi bir arayış var.

➤ *1930'lu yılların başlarında, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkçülük konusundaki tutumu nasıl bir seyir izliyor?*

1920'lerden 1930'lara geldiğimizde, CHP'nin her alanda belirgin bir 'tekçiliğe' doğru yöneldiğini görüyoruz.

Burada özellikle 1931'i, tek parti döneminin bir konsolidasyonu olarak değerlendirebiliriz. Diğer siyasi partilerin ve CHP denetimi dışındaki derneklerin kapatılması, bu tekçiliğin en belirgin göstergesi. Türkçülüğün ana merkezini oluşturan Türk Ocakları da 10 Nisan 1931'de kapatılıyor. Bu kurumun Anadolu ve Türk kültürüne ilişkin çalışmaları da, Halkevleri'nin bünyesinde devam ettiriliyor. Ve bu dönemde, 'Türkçülük' yerine, daha çok 'Türk Milli-

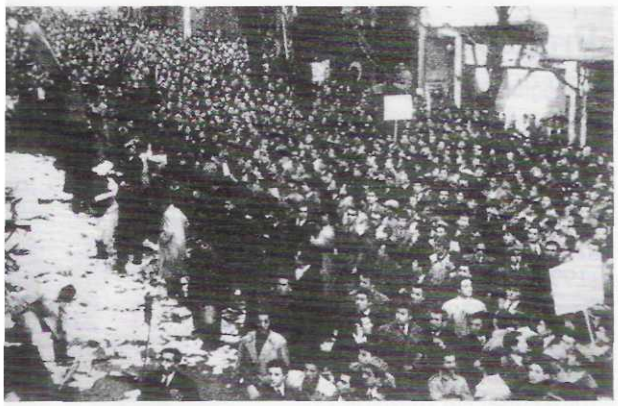
Turancı grup, 25 Ekim 1945'teki temyiz kararının ardından, yeniden yargılanmaya başlandı (solda en üstte, ve altta). Nihal Atsız (sol üstte) adını, 1931'de yayımlamaya başladığı 'Atsız Mecmua' ile duyurmuştu. Hüseyin Avni Göktürk ve Remzi Oğuz Arık'ın çıkardığı 'Millet' de Türkçü dergilerden biriydi (sol üstte).

Prof. Dr. Özdoğan kimdir?

Ortaöğrenimini Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde, yüksek öğrenimini Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nde tamamlayan Günay Göksu Özdoğan; yüksek lisansını (1975) London School of Economics'de, doktorasını (1990) Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Bölümü'nde Siyaset Bilimi dalında yaptı. 1996'da Marmara Üniversitesi'nin Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doçent olan Özdoğan; halen aynı bölümde, öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürüyor. Günay Göksu Özdoğan'a, Âfet İnan Tarih Araştırmaları Ödülü'nü kazandıran *"Turan"dan "Bozkurt"a / Tek Parti Döneminde Türkçülük* başlıklı araştırma şu sıralar, İletişim Yayınları arasında ikinci baskısını yaptı.

merakediyorum@googlegroups.com

'Irkçılık-Turancılık Davası'nın temyiz duruşmaları başladıktan yaklaşık iki ay sonra, 4 Eylül 1945'te Tan Gazetesi ve sol yayınlar satan kitabevleri milliyetçi gençler tarafından yağmalandı (üstte). Reha Oğuz Türkkan'nın yayımladığı 'Bozkurt' dergisi de Turancı bir nitelik taşıyordu (sağ üstte).

yetçiliği' ifadesi kullanılmaya başlanıyor.

➤ *1930 ve 1940'ların Türkçü akımının temel özellikleri neydi?*

CHP hükümetlerinin bu tutumu karşısında, Turancı ve Türkçü çizgiyi sürdürmeye çalışan insanlar, düşüncelerini kendi yayınlarında dile getirmeye başlıyorlar.

Bu gruptakiler, Türk milliyetçiliğinin, Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına hapsedilemeyeceğini; daha geniş bir Türklük alanı üzerinden Türkçülük yapılması gerektiğini savunuyorlardı. Örneğin Nihal Atsız yayınlarında, 'Türk'ün sadece dilin değil ırkın, üstelik de tarih boyunca büyük kahramanlıklar göstermiş bir ırkın adı olduğunu; tarihteki iyi yöneticilerin hep Türk ırkından geldiğini söylüyordu.

Burada 'ırksal' köken üzerinden kurgulanan bir Türk kimliği anlayışı vardı. Dolayısıyla bu anlayış, Cumhuriyet'in daha 1924 Anayasası'yla yerleştirmeye çalıştığı, vatandaşlık üzerinden tanımlanan Türk kimliği anlayışıyla bağdaşmıyordu.

Türkçüler, bu dönemde daha çok, yeni ortaya atılan Türk Tarih Tezi'nin eski Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının Türk kökenli olduğu ve hatta Batı uygarlıklarının kökeninin de Orta Asya'ya dayandığı iddiasına ve CHP'nin

II. Dünya Savaşı'nda CHP'nin değişken tutumu

II. Dünya Savaşı'nın özgül ortamı ve savaştan sonraki gelişmeler, 'Irkçılık-Turancılık Davası'nı doğuran ve seyrini etkileyen etkenlerden biriydi. Ama dönemin CHP hükümetlerinin tutumları da bu davanın kaderini belirledi.

Birinci dönem (1941'e kadar): Savaşın başlamasıyla birlikte *(üstte; Alman askerleri, Prag sokaklarında),* Türkiye'deki Alman propaganda makinesi, Alman savaş stratejisine uyarlandı ve bu durum, 1943'e kadar sürdürüldü. Türkiye'nin tarafsız kalarak Batı ile ittifaka girmesi, Nazi Propaganda Dairesi'nin başarısızlığı olarak görülebilirse de bu durum, savaşın bu ilk dönemi için Almanya açısından olumlu değerlendirildi.

İkinci dönem (1941-1943): Almanya'nın 22 Haziran 1941'de Sovyetler'e saldırması, Türkiye'yi savaşın başlangıcına göre, daha nazik bir duruma soktu. Türkiye, savaşan güçlerin -kendi saflarına katılıp karşı tarafla dövüşmesi için- gittikçe artan baskısına maruz kalıyordu. Bu durumda, tarafsızlığı hukuksal bir temele oturtmak adına, Mart 1941'de Sovyetler'le yapılan anlaşma yenilendi; 18 Haziran 1941'de de Almanya ile saldırmazlık paktı imzalandı *(altta).* Bu dönemde Alman Dışişleri Bakanlığı'nın Pan-Türkçü beklentileri güçlendirmek için gösterdiği çaba, Türk yetkilileri tarafından da desteklendi.

merakediyorum@googlegroups.com

Şükrü Saracoğlu başbakanlığındaki Türk hükümeti, resmi politikasını tarafsızlık üzerine kurduğundan, görünüşte pan-turanizmi kabul etmiyor; fakat Almanya'yla özel ilişkiler kurmaktan da geri kalmıyordu (üstte).

'Batılılaşma', 'modernleşme' çabalarına karşı muhalefet ediyorlardı.

➤ *II. Dünya Savaşı'nın özgül siyasal ortamıyla, 'Irkçılık-Turancılık' meselesinin nasıl bir ilgisi vardı?*

Bu akım, Türkiye Cumhuriyeti halkları arasında ırk ayrımı yapıyor, safkan Türk soyundan gelenlere üstünlük tanıyordu. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na katılmamasından hoşnutsuzluk duyuyorlardı ve Almanya'nın yanında, Sovyetler'e karşı savaşılmasını istiyorlardı.

Türk hükümetinin Türkçü akıma karşı tutumu, savaşın kendine özgü seyrine ve ortaya çıkabilecek ihtimallere göre değişiklik gösterdi. Sovyetler'de çoğunluğu oluşturan bütün Türk asıllı halkların siyasal birliğini amaçlayan Türkçü akımın 'Pan-Türkçü' yaklaşımı, dönemin Türk dış politika ilkeleriyle çelişki içindeydi. Çünkü, CHP yönetiminin temel kaygısı, iki kampta da yer almamak, savaşa girmemekti. Savaşın yarattığı baskıların yerini uluslararası alandaki kutuplaşma süreci alır almaz, 'Irkçılık-Turancılık Davası', Mart 1947'de sanıkların aklanmasıyla sonuçlandı. Sonraki dönemde, Sovyetler'le savaş sonrasında yaşanan gerginlik, yalnızca kamuoyunda bir anti-Sovyet çizgi oluşturmakla kalmadı; antikomünist hareket de güçlendi.

➤ *Bu noktada, 'Irkçılık-Turancılık Davası'nın ve dava sonrasındaki sürecin Türk so-*

Üçüncü dönem (1943-1945): Alman kuvvetlerinin Stalingrad'da yenilmesiyle (Kasım 1942), dengeler üç ay içinde Sovyetler lehine değişti; Türkiye'nin üzerindeki Alman baskısı kalktı. Müttefik devletler ve Sovyetler'le ilişkilerini düzeltmek isteyen Türk hükümeti; Orta Asya'daki Türk kökenli toplumlara, yani Sovyet topraklarına yönelen Pan-Türkçülere ve yayın organlarına savaş açtı. Kapatılan ilk dergi, Hasan Ferit Cansever yönetimindeki 'Türk Yurdu' dergisi oldu. Bunu, kamuoyunda tanınmış bazı Turancıların yargılanması ve bazı hapis cezalarına mahkum edilmesi izledi.

Savaş sonrası dönem: Sovyet hükümetinin, 1925 tarihli dostluk antlaşmasını yenilemeyeceğini bildirmesi, iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirdi. 7 Haziran 1945'te, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'le *(altta)* bir araya gelen Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov *(sağda);* antlaşmanın yenilenebilmesinin, Kars ve Ardahan'ın kendilerine verilmesi ve Boğazlar rejiminin tekrar gözden geçirilmesiyle mümkün olacağını bildirdi. Sovyet tehdidi, Turancı faaliyetleri nedeniyle yargılanan Türkçü gruba karşı resmi tutumun değişmesine yol açtı. Mahkûmiyet kararı, 25 Ekim 1944'te, Askeri Temyiz Mahkemesi tarafından bozuldu; sanıklar, 31 Mart 1947'de, 'milli davaya bağlılıklarından' yola çıkılarak beraat ettirildi. Sanıklar tekrar yargılanmaya başlandıktan iki ay sonra, 4 Aralık 1945'te, Serteller'in sahibi olduğu Tan gazetesi ve bazı solcu yayınlar da saldırıya uğradı. Sanıklar beraat ettikten

sonra da, 1947'nin son aylarında, Ankara'daki Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki bazı solcu akademisyenler hakkında soruşturma başlatıldı. Tersine dönen dengeler, Türk solu üzerindeki baskıları artırdı *(altta; Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes ve Behice Boran, soruşturmanın ardından açılan davanın bir duruşmasında).*

merakediyorum@googlegroups.com

Turancılar beraet etti
87 Sahife tutan kararın hulâsasını neşrediyoruz
Irkçıların duruşması dün nihayetlendi
Sanıklardan 8 i mahkûm oldu; 15 i de beraat etti
Turancıların dâvası
Edilen yemin, hükümeti devirmeğe değil, Türkistan kurtulduğu takdirde oraya gitmeğe mutufmuş

'Irkçılık-Turancılık Davası', dönemin basınına böyle yansımıştı (üstte). Davada, 5 yıl, 5 ay hapse mahkum edilen Reha Oğuz Türkkan (sağda). Dönemin Türkçü dergilerinden 'Gök-börü'den bir sayfa (altta).

'Irkçılık-Turancılık Davası'nda yargılananlar arasında yer almış olan Milli Birlik Komitesi sözcüsü Alpaslan Türkeş, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden birkaç gün sonra, Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel ile Başbakanlık konutunda (sağda).

luna etkisi nasıl olmuştur?

CHP hükümetleri zaten, tek parti döneminde solu destekleyen bir tavır sergilememişlerdir. Çünkü, zaten kendilerini 'solcu' olara görüyorlardı. Yani CHP burada, 'solcu olunacaksa, onu da ben olurum' gibi bir tavır sergiliyordu ve bu anlamda da sosyalist-komünist solu tamamen dışlıyordu.

Ayrıca, 'Irkçılık-Turancılık Davası'nın başlaması, CHP hükümetinin, Türkiye'deki solcu grupları desteklediği anlamına da gelmiyordu; bu, tamamen Sovyetler'e gönderilen bir mesajdı... Diğer taraftan, 'Savaş sonrasında Türk-Sovyet anlaşmazlığı çıkmasaydı, Türkiye'deki anti-Sovyet, anti-komünist platform bu kadar güçlenir miydi?' diye de sormak gerekir; en azından Soğuk Savaş döneminin getirdiği kamplaşma öncesi konjonktürü analiz ederken...

Sovyetler'in toprak talebinde bulunması, bu dönemde, CHP'nin özünde barındırdığı anti-komünist, anti-Sovyet tutumun yeniden canlanmasına neden oluyor. Bu, solcu gruplar üzerindeki baskıyı artırıyor; daha önce suçlanan Türkçü gruplar ise, 'milli menfaatleri savundukları' ve 'komünizme karşı mücadele ettikleri' için, suçsuz bulunuyor.

➤ *Bu dava ve tek parti dönemindeki seyrini izlediğimiz 'Turancılık', Türk siyasal tarihi açısından ne gibi bir önem taşıyor?*

Bu dava, o dönemden beri, Türk sağının sahiplenmeye çalıştığı bir dava oldu. Davanın etkileri ve yankıları -'3 Mayıs Türkçülük Günü' vb. etkinliklerle- daha sonraki tarihlerde de, 'birleştirici' bir simge olarak kullanıldı; daha sonra yayımlanan anılarda anlatılan işkenceler, 'tabutluklar', İnönü'ye olan muhalefeti duygusal olarak da güçlendirdi.

Buradaki ırkçı ve 'Turan'cı görüşler, 50'lerden bugüne uzanan çizgide, çeşitli parti ve gruplar tarafından benimsendi. Böylece Türkçülük ya bu davada yargılananlardan Alparslan Türkeş'in önderliğindeki Türk sağının radikal milliyetçi partisi MHP'nin doktrinine eklemlenmiş oldu ya da ırksal Türk köken ile dini geleneklerin bir 'sentezi' olarak, daha yaygın kabul gören Türk-İslam sentezi içine taşındı. Tek parti dönemindeki bu Türkçü akım, Türk milliyetçiliğinin daha sonra ortaya çıkan diğer türlerini besleyen bir kaynak olmuştur.

Ayrıca, 12 Eylül askeri darbesinin yarattığı siyasal ve ideolojik yeniden konumlanma, MHP çizgisinin ve militan kadrolarının büyük ölçüde 'Türk-İslam Sentezi'ne kaymalarına neden olmuştur. Yani, başlangıçta bir 'intelijansiya' hareketi olan bu akım; yıllar sonra, MHP ile, Türkiye'nin değişen sosyo-ekonomik koşullarına paralel olarak, kitlesel bir desteğe kavuştu ve siyasi meşruiyetini ilan etmiş oldu. ■

merakediyorum@googlegroups.com

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

merakediyorum@googlegroups.com

75 yılda Ankara'nın

1927 yılının bir Haziran günü, ilk 'Gazi Koşusu'nun da yapıldığı Ankara'nın ilk hipodromu, Muhafız Alayı erlerinin talim gördükleri bir düzlükte kurulmuştu. Bunu, 1936 ve 1998'deki hipodromlar izledi.

ESER TUTEL

Cumhuriyet'in ilanından sonra ülkedeki demiryolu politikasına nasıl büyük bir önem verilmişse, at yetiştiriciliğinde de titiz davranılmıştır.

Mevcut haraların yeniden kurulurcasına elden geçirilmesi, birkaç yıl sürer. Bursa yakınlarında, II. Mahmud döneminden kalma Karacabey Harası, Eskişehir yakınlarındaki Çifteler Harası, Malatya'nın Akçadağ ilçesindeki Sultansuyu Harası, Çukurova ve Konya'daki haralar baştan sona ıslah edilirken, pek çok merkezde de halkın elindeki kısraklara aşım yapılabilmesini sağlayacak aygırların toplandığı aygır depoları açılır.

Bu çalışmalar sonunda, ülkedeki at sayısı 1928'de 490 bine, daha sonraki yıllarda daha da artarak, 1950'lerin ortalarında 1 milyon 300 bine çıkar.

ANKARA'YA, YARIŞ YERİ!

At yetiştiriciliğini kalkındırmak için, düzenli olarak at yarışlarının yapılması, ayrıca gençlerin atlı sporlara teşvik edilmesi gerekiyordu. Kaldı ki at yarışları, İngiltere, Fransa, Birleşik Amerika gibi ülkelerde, 100 yıla yakın bir süreden beri, çağdaş yaşamın seçkin bir meşgalesi olarak gelişmişti. Modern kentlerin, hele hele başkentlerin, modern hipodromları vardı. Çağdaş bir başkent haline getirilmesine çalışılan Ankara'ya, artık at yarışlarının yapılacağı bir hipodrom da gerekliydi.

1926'da Başvekalet'e bağlı 'Yüksek Yarış ve Islah Encü-

merakediyorum@googlegroups.com

üç hipodromu

meni' adlı kuruluşun kurulması, yarışçılığımızın önünde yeni ufuklar açılmasını sağladı. O zamana kadar İzmir'de, İstanbul'da zaman zaman programlı at yarışları yapılmışsa da, bunlar basit birer tatil günü eğlencesi olmaktan ileri gidememişti.

Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin kurulmasıyla yıllık bir koşu programı düzenlendi. At yarışları artık bir nizam dahilinde bu programa uyularak yapılacaktı.

1926 yılında dönemin başvekili, İsmet Paşa (İnönü) idi; atçılığın geliştirilmesi, en yakın desteği her zaman İsmet Paşa'dan gördü. Kurulan encümen ise Süvari Generali Fahrettin Bey (Altay), Şurayı Devlet azası Ali Rıza Bey, atçılık uzmanı İhsan Abidin Bey ile Başvekalet Başyaveri Bnb. Atıf Bey'den (Esenbel) oluşuyordu. Kuruluşta asıl emeği geçen kişi, atçılık ve yarışçılık konusunda gerçek bir uzman olan Bnb. Atıf Bey'di.

Safkan İngiliz atı o yıllarda yok denecek kadar az olduğundan, Encümen, dışarıdan İngiliz atı getirterek at sahiplerine dağıttı. Bu nedenle bizde yarışlar, hem safkan Arap hem de safkan İngiliz atları arasında yapılmaya başlandı. Bir ara yarım kan yarışları yapıldıysa da, at sayısının artması nedeniyle yarım kan yarışlarına son verildi.

MUHAFIZ ALAYI'NIN TALİM SAHASINDA

İyi güzel de; Encümen'in Ankara'da düzenleyeceği ilk yarışlar nerede koşulacaktı? Düşünüldü, taşınıldı, değişik yerlere gidilip inceleme yapıldı; sonunda Muhafız Alayı erlerinin talim yaptığı düzlük uygun görüldü.

Daha sonraki yıllarda, İstasyon yakınlarındaki Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nun yer alacağı bu düzlük, at yarışları için gerçekten çok uygundu. Bu düzlüğe bin 800 metrelik bir pist sığdırıldı. Bitiş çizgisinin karşısına çok basit bir ahşap tribün yapıldı. Jokeylerin her koşudan önce ve sonra tartılacakları tartı mahalli, ayrıca ahşap olarak yeterince müşterek bahis gişesi ile bir de büfe konduruldu.

Pist, toprak olup seyrek bir çimenle örtülüydü. Atlar pistte sol yanla, yani tribünden izleyenlere göre saat yönünün tersi yönünde koşacaklardı. Pistin ilk virajı, 'İmalat-ı

1939 yılında Ankara'nın ikinci hipodromunda yarış izleyen meraklılar (sol sayfada). '75. Yıl Hipodromu' diye anılan Ankara'nın üçüncü hipodromu modern mimarisiyle dikkat çekiyor (solda). Ankara'nın birinci hipodromuyla ilgili bilgi de belge de yok denecek kadar azdır: Aşağıda, Atatürk ve Başbakan İnönü, birinci hipodromda ilk Gazi Koşusu'nu izlerlerken görülüyorlar (10 Haziran 1927).

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 1955; Ankara'nın ikinci hipodromundan bir görüntü: Cumhurbaşkanlığı Kupası'nda, Fehmi Simsaroğlu, kupayı kazanan 'Asalet' adlı atı ve jokey Ekrem Kurt ile, yarıştan sonra törende (üstte). Ankara'nın üçüncü hipodromuna, '75. Yıl Hipodromu' adı verildi (sağda). Ankara'nın ikinci hipodromunda, 1936'dan 1979'a kadar, 43 yıl boyunca ilkbahar ve sonbahar koşuları yapıldı (sağ altta).

Harbiye' tesislerinin duvarından ötürü biraz daralıyordu. Karşı düzlük ise önce biraz yokuş yukarı idi, sonra Gazi Muallim Koleji'ne doğru hafif bir şekilde aşağıya iniyordu. Böylece dik bir viraja girecek olan atlar, son 400 metreyi yine yokuş yukarı koşmak zorundaydılar.

Günümüzde Opera Meydanı'nın olduğu yer, o zamanki adıyla 'Hergele Meydanı', bir yarışçılık merkezi halini almakta gecikmedi. Atların pek çoğunun ahırı buradaki evlerin altındaydı. Yarışçılar daha çok İstanbul Pastanesi ile Macar Lokantası'nda toplanıyorlardı.

İLK 'GAZİ KOŞUSU'

1927 yılının 3 Haziran'ı, ilk koşu günü olarak saptandı. O zamanlar hafta tatili cuma olduğundan, yarışlar cumaları koşulacaktı.

İkinci yarış günü -ki ertesi Cuma idi- Kurban Bayramı'na rastlıyordu, ilk 'Gazi Koşusu' o gün yapıldı.

İngiltere'deki ünlü Derby yarışına muadil olan bu koşu, gerçekten büyük bir önem taşıyordu. Bir bayram havası içinde yapılan bu ilk 'Gazi Koşusu'nda, Hacı Bekirzade Ali Muhittin Bey'in 'Neriman' adlı kısrağı birinci oldu.

Ankara'nın bu ilk hipodromu o zamanlar, Başta Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve diğer devlet büyüklerinin, yüksek rütbeli subayların, kordiplomatiğin ve at sever Ankaralıların heyecanla izledikleri çok kaliteli yarışlara sahne oldu.

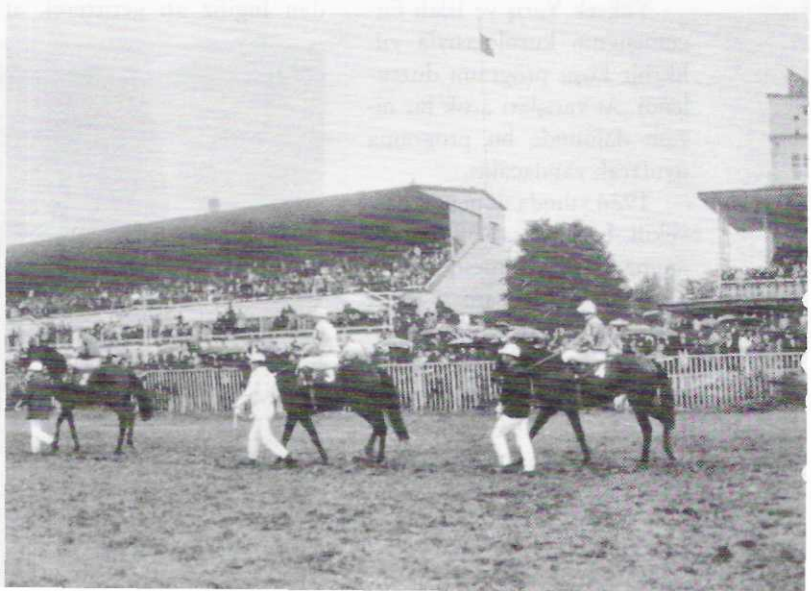
Ankara at yarışları 10 yıl boyunca hep burada, muhafız erlerinin talim alanına sığdırılan bu basit yarış yerinde koşuldu. Ne var ki Ankara yarışları devamlılık kazandıkça, bu yarış yerinin giderek yetersiz kaldığı görülüyordu.

MODERN BİR HİPODROM

Başkent Ankara'yı çağdaş hipodromların benzeri modern bir yarış yerine kavuşturmak amacıyla 1930'lu yılların başında harekete geçildi. İstasyon'un kuzeyindeki geniş alanın bir spor merkezi olarak düzenlenmesi uygun görülmüştü. Projesi, bu alanda dünyaca ün kazanmış İtalyan mimar Viotti Violi'ye ait bu spor kompleksinin inşasına, 1935'te başlandı. 1936 yılında sona eren tesisler törenle açıldı. Hipodromun yanı başında 19 Mayıs Stadı, ayrıca bir de paraşüt kulesi yer alıyordu.

Hipodromda Atatürk için bir dinlenme odası, bir top-

merakediyorum@googlegroups.com

lantı salonu, bir de özel asansör yapılmıştı. Ayrıca atlı engel yarışmaları için bir de konkurhipik alanı düzenlenmişti. 1936 yılının 18 Ekim günü, Atatürk'ün son kez hipodroma gelip yarış izlediği gün oldu. 1937 yılında sağlık sorunları artan Atatürk, bir daha Ankara'da yarış izleyemedi.

ANKARA GELİŞTİKÇE...

1930'lu yıllardan 70'li yılların sonlarına kadar, yaklaşık 50 yıl boyunca Türkiye'de at yarışları; marttan mayısa kadar İzmir'de Kızılçullu'da, ilkbaharda mayıs-haziran aylarında Ankara'da, yaz boyunca İstanbul'da Veliefendi yarış yerinde, sonbaharda da yılbaşına kadar yine Ankara Hipodromu'nda koşuldu. Yarışlar, pazar günleri beş koşu üzerinden yapılmaktaydı.

Ne var ki Ankara'nın bu ikinci hipodromu, kentin hızla büyüyüp genişlemesi nedeniyle giderek yeni açılan yolların, sitelerin, tesislerin arasında sıkıştı kaldı...

75. YIL HİPODROMU

Ankara gibi bir başkente, yeni ve modern bir hipodrom yapılması gerekiyordu.

Türkiye Jokey Klübü'nün önayak olmasıyla Ankara'nın üçüncü hipodromunun inşasına Atatürk Orman Çiftliği'nin arazisinde başlandı.

1998 yılı Cumhuriyet'in 75. yıldönümüne rastladığı için, inşaatın o yıl içinde sona erdirilmesi isteniyordu. Ama inşaatın yıl sonuna kadar bitirilmesi çok zor görünüyordu. Hiç olmazsa yıl sonuna doğru iki koşu günü yarış yapılması için, çalışmalara hız verildi. Nitekim hipodromun, Kasım ayında yarış yapılabilecek şekilde derlenip toparlanmasına çalışıldı.

Pek çok eksiği olmasına rağmen hipodrom yine de cumartesiye rastlayan 14 Kasım 1998 günü -geçici de olsa- hizmete açıldı. Ankara'nın bu üçüncü hipodromuna '75. Yıl Ankara Hipodromu' adı verildi.

Yıllardır yarışlara hasret Ankaralı yarış severler, o gün henüz eksiklikleri tamamlanamamış bu yeni hipodroma koşarak yarış heyecanını tattılar. O yıl yalnız iki gün yarış yapılabildi: 14 ve 15 Kasım günleri... Kısa bir zaman sonra eksiklikleri tamamlanan yeni hipodromda, 1999'dan itibaren yarışlar düzenli olarak yapılmaya başlandı. ■

Savaş ve işgal yıllarında at ve atçılık

Yirmili yılların ikinci yarısında, bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de motorlu araçlar hızla yayılmaktaydı. Ama atın, hâlâ vazgeçilmez bir yeri vardı. Oysa yine o yıllarda, ülkedeki at çiftlikleri çok bakımsızdı. Haralarda, atların hem sayısı azalmış hem de evsafı çok düşmüştü. Bu arada, at hastalıklarıyla da yeterince mücadele edilemiyordu.

Kurtuluş Savaşı'nın sona erdiği günlerde, ülkedeki toplam at sayısının ancak 450 bini bulduğu bilinir. Savaş ve işgal yıllarında kıymetli damızlıkların hemen hepsi, başta Bulgarlar olmak üzere, kapanın elinde kalmıştı. Ziraat Vekaleti'nin üçü beşi geçmeyen uzmanları, atçılığı kalkındırmak için bütün bu yokluklarla mücadele etmek zorundaydılar.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Erzurum ve çevresinde incelemeler yapan atçılık uzmanı Prof. İhsan Abidin Bey, 1 metre 40 santimi aşan at sayısının çok az olduğunu kaydederken, "Halkın elindeki kavruk ve bakımsız hayvanların hemen hepsi ancak 1.35-1.38 metre irtifaında idi" der. (Atların iriliği, ağırlıkları kadar, sırtlarının en yüksek sabit noktası olan ve 'cidago' denen kürek kemiklerinin yukarı uçlarının yerden yüksekliğiyle de ölçülür.)

10 Şubat 1923: Başkomutan Mustafa Kemal, Ankara Çiftlik İstasyonu yakınlarında düzenlenen bir tatbikatta (sol üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Mimarlıktan resim ve heykele...

'Akademi'li yılların hocaları

Güzel Sanatlar Akademisi'ne yıllarını vermiş tam 44 profesörle birlikte, Cumhuriyet tarihinin sanat ve kültür hayatını belirlemiş olan 'Akademi'nin koridorlarındayız.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Geçen aylarda, "Akademi'ye Tanıklık" üst başlığı altında üç kitap yayımlandı: 'Resim ve Heykel', 'Mimarlık', 'Dekoratif Sanatlar' isimli bu üç kitap, asırlık bir eğitim kurumuna yıllarını vermiş olan hocalarla yapılmış söyleşilerden oluşuyor.

İsimlerinden anlamış olmalısınız. Evet, Mimar Sinan Üniversitesi'nden söz ediyorum. Ya da eski adıyla 'Güzel Sanatlar Akademisi'nden, daha da eskilere gidersek, 'Sanayi-i Nefise Mektebi'nden...

1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi, 1929 yılında Güzel Sanatlar Akademisi ve 1982 yılında Mimar Sinan Üniversitesi olarak eğitim hizmeti veren bu kurumun tarihinde iz bırakmış 44 hoca ile yapılmış söyleşilerden oluşan bu kitaplar, gözünüzden kaçmasın istedik.

Gelin, kitapları birlikte karıştıralım...

Önce 42 yıl Akademi'de hocalık yapan ve "Akademi'ye Tanıklık" kitapları çıkmadan, Temmuz 2002'de aramızdan ayrılan Tekstil Desenleri Atölyesi'nin vefakâr öğretim üyesi Sabih Gözen'in söyleşisinden bir bölüm aktaralım. Akademi'nin amblemini şöyle anlatmış Gözen:

FOTOĞRAFLAR: PROF. DR. ADNAN ÇÖKER ARŞİVİ

1920'lerin ilk yarısında, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencileri: Fotoğrafın sağında, ayaktakiler arasında, Bahriye Hanım, Fahriye Yen ve İdare Memuru Saim Bey yer alıyorlar (sağ üstte). 1927'de Hikmet Onat Atölyesi'nde, resim öğrencisi Muhtar Aykın canlı modelle çalışırken (sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 1929: Güzel Sanatlar Akademisi'nin girişinde, öğrenciler ve hocaları (solda). 1929 ile 1982 yılları arasında, Akademi'de okuyan öğrencilerin kayıt defterinden iki sayfa (altta).

"Akademi'nin rozeti baykuştur. Neden baykuştur, biliyor musunuz? Yunan mitolojisinde 'Athen' diye sanat ilahesi vardır. Bugün Athena'nın ismi de Athen'dir biliyorsunuz. Yunanlar başşehirlerine o sanat ilahesinin ismini koymuşladır, Athen. Athen'in elinde bir asa vardır. Asanın başında da bir baykuş heykeli vardır. İşte o baykuş heykelinden esinlenerek baykuşu bir amblem olarak hâlâ ismini unutmadığım Celal ismindeki mimar arkadaşımız rozet haline getirdi ve o günden beri de Akademi'nin rozeti bir baykuş kafasıdır."

Şimdi söz sırası Oktay Aslanapa'da. Sanat tarihçisi Oktay Aslanapa da eğitime 40 yılını verenlerden. Aslanapa'nın, Atatürk'ün emrinde çalışan mimar Bruno Taut hakkında söyledikleri, tarihe yeni bir not düşmekte:

"Akademi'nin eski hocalarından Bruno Taut çok büyük bir mimardı. Bruno Taut, Ankara Dil-Tarih Coğrafya binasını yapan; Atatürk'ün emrinde çalışan büyük mimar. Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi'ni görmüşsünüzdür, biliyorsunuz. (...)

Sonra Bruno Taut, Atatürk'ün katafalkını yaptı. Yaptıktan sonra kendisine büyük bir para gönderiliyor, özel bir memurla. Bruno Taut, "Ben bunun için para almam" deyip, parayı iade ediyor. "Atatürk'le çalıştık, para olmaz" diye. Sonra kendisi de vasiyetine göre, Müslüman mezarlığına gömülüdür. Edirnekapı Şehitliği'ne gömülmüştür, orada yatar."

Son konuğumuz olan Yurdaer Altıntaş hoca; 1935 doğumlu, 1957 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Dekoratif Sanatlar Bölümü'nden mezun...

Öğrencilik yıllarına ait anılarını anlatırken o yıllardaki dostluğun önemini dile getirmiş söyleşide:

"O dönemde hatırladığım en hoş şey, tüm bölümlerdeki öğrencilerin tüm atölyelere girip çıkabilmeleriydi. Yani biz Mimarlığa gidiyorduk. Mimarlık öğrencileri bizim atölyemize geliyordu. Cemal Tollu'nun atölyesine, Bedri Rahmi Bey'in atölyelerine giriyorduk. Daha sıkı dostluklar vardı öğrenciler arasında. Dolayısıyla biz birbirimizi besliyorduk, bilgileniyorduk birbirimizden."

Cumhuriyet tarihinin sanat ve kültür hayatını belirleyen Akademi tarihinin bu isimsiz kahramanlarını, sadece öğrencileriyle konuşan ve ürettikleriyle toplum önünde olan bu hocaları belki de ilk kez konuşurken görüyorsunuz "Akademi'ye Tanıklık" kitaplarında.

Kuşaklar arası buluşmayı gerçekleştirerek Cumhuriyet serüveninin toplu bir fotoğrafını bizlere sunan, bu projeyi gerçekleştiren ve kitapların editörlüğünü yapan Prof. Ahmet Öner Gezgin ve söyleşileri yapan proje sorumluları Canan Suner ve Sedat Balkır ile Bağlam Yayınları'na teşekkürler... ■

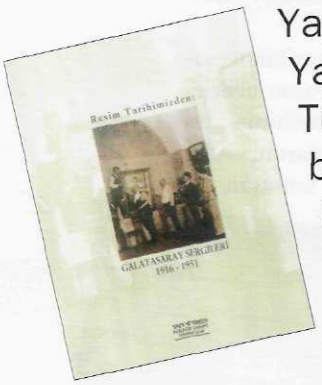
merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Devrim Çakır
devrim.cakir@dunya.com

Türk resminin önemli durağı

1916'dan 1951'e Galatasaray Sergileri

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'ın düzenlediği sergiyle, Türk resim sanatının az bilinen bir sayfası aydınlanıyor. Bugüne kadar hiçbir araştırmaya konu olmayan 'Galatasaray Sergileri', bu etkinlikle kapsamlı olarak ele alınıyor.

Yapı Kredi Kâzım Taşkent Sanat Galerisi, 14 Haziran'a dek sürecek önemli bir sergiye ev sahipliği yapıyor. 'Galatasaray Sergileri, 1916-1951' adını taşıyan sergi, bu önemli 'sergiler dizisi'nin öyküsünü, gazete kupürleri, fotoğraf ve belgelerle ortaya koyuyor. Bu öyküye, söz konusu sergilerden seçilen Halife Abdülmecid'den Ayetullah Sümer'e, İbrahim Çallı'dan Şeref Akdik'e, Vecih Bereketoğlu'ndan Arslanyan'a uzanan 60 kadar tablo da eşlik ediyor.

Türk resim sanatının, 20. Yüzyıl başında etkinleşen çağdaşlaşma serüveni, 'Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kuruluşuyla ivme kazandı. Büyük bölümü, Sanayi-i Nefise Mektebi mezunu sanatçılarca, 1909'da kurulan 'Osmanlı Ressamlar Cemiyeti' de bu ivmeden güç aldı ve Türkiye'nin ilk 'sanatçı birliği' oldu. Cemiyet, Ressam M. Ruhi Bey'in önerisi ve Şehzade Abdülmecid Efendi'nin himayesiyle, Sami (Yetik), Şevket (Dağ), Hikmet (Onat), İbrahim (Çallı), Ahmed Ziya (Akbulut) ve Mesrur İzzet gibi, bir grup genç sanatçı tarafından kuruldu. Bu gruba daha sonra Feyhaman Duran, Hüseyin Avni Lifij, Murtaza, Midhat Rebii, Tomas Efendi, Müfide Kadri, Rıfat gibi isimler de katıldı.

Sanatçıların bir meslek bir-

FOTOĞRAF: AYDIN COŞKUN

Galatasaray Lisesi'nde bir sergi hazırlığı: (soldan sağa) Feyhaman Duran, Hikmet Onat, Şevket Dağ, M. Ali Laga, Halil Paşa ve Güzin Duran (en üstte). 'Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurucularından ressam M. Ruhi Bey (sağ üstte). Kâzım Taşkent Sanat Galerisi'nde, Galatasaray Sergileri'nden örnekler (sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

liği çevresinde birleşme süreci ve Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin doğuşu, resmin profesyonel bir yaşam tarzı olarak kavranmasının ilk aşamasını oluşturdu. Türk resim sanatı tarihinin 20. Yüzyıl başında harekete geçen çağdaşlık öyküsü, bu cemiyetin bıraktığı büyük bir tarihsel belgeyle de var oluş nedenini kanıtlıyor: 7 Kanunusani 1326 (20 Ocak 1911) ile 1 Temmuz 1330 (14 Temmuz 1914) tarihleri arasında, 18 sayı yayımlanan 'Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi', Türk resim sanatındaki yönelişlerin açıkça izlenebileceği bir kapsam ortaya koydu.

1908 ile gelen Meşrutiyet, siyasal açıdan değişimin ilk meyvelerini verirken, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurulması, 8 yıl sonra gerçekleşecek Galatasaray Sergileri'nin de temelini atmaktaydı. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın yıkımına karşı, İstanbul'da da bir kültürel savaş yapılmaktaydı. Zira, ilk 'Galatasaray Sergisi', I. Dünya Savaşı'nın ortasında, 1916 ilkbaharında, ilk olarak Türk sanatçılar tarafından gerçekleştiriliyordu.

'1914' ya da 'Çallı Kuşağı' gibi adlarla da anılan ve I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Fransa'dan yurda dönen sanatçılar, 1916'dan itibaren, bu sergilerin düzenlenmesinde etkin bir rol üstlendiler. İlk sergi, Galatasaraylılar Yurdu'nda, Halil Edhem ve Galip Bahtiyar'ın yardımlarıyla, 49 sanatçının 190 eseriyle düzenlendi.

1919'dan sonra, Galatasaray Lisesi binasında, okulun tatil olduğu temmuz-ağustos aylarında açılan sergilerde, ustaların işleriyle birlikte, kimi genç sanatçılara da yer verildi. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti tarafından başlatılan bu sergiler, 1951'e kadar her yıl düzenli olarak yapıldı. Savaş yıllarında bile sürdürülen bu etkinliğe, her yıl küçük bir katalog da eşlik etti.

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, 1921 yılında 'Türk Ressamlar Cemiyeti', 1926 yılında 'Türk Sanayi-i Nefise Derneği', 1927'de 'Türk Sanayi-i Nefise Birliği', 1929'da da 'Güzel Sanatlar Birliği' adını alarak etkinliğini sürdürdü. Birlik ilk 'Ankara Sergisi'ni de, Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk günlerde açtı.

Ülkemizde uzun süre en önemli sanat etkinliği olarak görülen Galatasaray Sergileri, zamanla kent halkı, aydınlar ve sanat çevrelerince beklenen bir kültür olayı niteliği kazandı. Birçok resimsel konu ve kurgulama ilk kez burada gerçekleştirildi.

'Galatasaray Sergisi'nde savaş resimleri

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti üyesi sanatçıların büyük bir kısmı, 1917'de, dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın *(altta)* isteği ile Viyana ve Berlin'de sergilenmek üzere savaş ve kahramanlık konulu resimler yapmak amacıyla, 'Şişli Atölyesi'nde çalıştılar. Bu resimler, 'Savaş Resimleri ve Diğerleri' adıyla 1918'in ilk günlerinde Galatasaray'da, ardından da Viyana'da sergilendi. Serginin Berlin'e de götürülmesi planlanmıştı; ama savaşın olumsuz yönde gelişmesi bunu engelledi. Savaş sonrası Viyana'dan Türkiye'ye getirilen 142 yapıttan 56'sı, 'milli müze' oluşturmak amacıyla ayrıldı. Bu yapıtlar, bugünkü İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'nun temelini oluşturdu.

Yıl 1922: Sanayi-i Nefise Mektebi'ni ziyaret eden Refet Paşa, öğrenciler ve hocalarla (solda, en üstte). Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'nin üçüncü sayısı (sol ortada). İlk 'Galatasaray Sergisi'nin broşürü (sol üstte). Şehzade Abdülmecid Efendi'nin 1917'de Şişli Atölyesi'ni ziyareti (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

SSM'den babalara özel

Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, yerli ve yabancı sanatseverlerin büyük ilgisini topluyor. SSM'yi, 11 Mayıs Anneler Günü'nde bini aşkın ziyaretçi gezdi. Anneler Günü'ne özel olarak, annelere ve çocuklara ücretsiz olan SSM'de ayrıca, Atıl Kurtoğlu'nun tasarladığı eşarp, fular ve t-shirt'ler, müze butiğinde indirimli olarak satışa sunuldu.

Sabancı Koleksiyonu'ndan tombaklı bir Sultan Abdülaziz tuğrası (altta).

SSM'ye özel günlerde ücretsiz giriş uygulaması önümüzdeki dönemde de devam edecek. Bu kapsamda SSM, 'Babalar Günü' dolayısıyla 15 Haziran 2003 Pazar günü, tüm babalara ve çocuklara ücretsiz olacak.

Gauguin 'Sanal Müze'de...

Eczacıbaşı Sanal Müzesi, 100. ölüm yıldönümünde, resim sanatı tarihinin en önemli ve en ilginç kişiliklerinden Paul Gauguin'i bir sergi ile anıyor. Önemli bölümü, ünlü ressamın sanat serüveninin son yirmi yıllık dönemi arasından seçilen ve 45 portre ile otoportreden oluşan sergi, 12 Haziran'dan itibaren 'www.sanalmuze.org' adresinde gezilebilecek.

İstanbul Aile Tarihi

Garanti Bankası tarafından kurulan Osmanlı Bankası Müzesi'nin etkinlikleri kapsamında düzenlenen Voyvoda Caddesi Toplantıları, Haziran ayında, Bilgi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Alan Duben'i konuk edecek.

Duben'in 'İstanbul Aile Tarihi Neyimize Yarar?' konulu bir sunum yapacağı toplantı, 11 Haziran Çarşamba günü saat 18.30'da gerçekleştirilecek. Duben, İstanbul ailesinin gündelik yaşamını inceleyerek, özellikle İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçiş döneminde, İstanbul'da odaklaşan uygarlık dönüşümüne ışık tutmaya çalışacak.

merakediyorum@googlegroups.com

TRT'den 'Son Tanıklar' belgeseli...

TRT'nin, Kurtuluş Savaşı'na tanıklık eden ya da tanıklık edenleri birinci ağızdan dinlemiş kişilerle görüşerek hazırlayacağı 13 bölümlük 'Son Tanıklar' belgeselinin ilk bölümü Afyon'da çekildi.

Belgeselin yapımcısı Abdülhamit Avşar ve ekibi, 6 gün süren Afyon çekimleri sırasında 34 kişiyle söyleşi yaptı. Afyon Belediyesi Basın Yayın Müdürlüğü'nün Afyon il merkezinden belirlediği tanıklarla kendi evlerinde görüşen ekip, daha sonra Çobanlar, Emirdağ, Bayat, Bolvadin, Sincanlı ilçeleri ile Afyon'a bağlı merkez köylerde saha çalışması yaptı.

Ekip daha sonra, Afyon Başkomutanlık Tarihi Milli Park Müdürlüğü bünyesinde bulunan Kocatepe Kitabesi, Büyükkalecik Yüzbaşı Agah Efendi Şenliği, Büyük Taarruz Şehitliği, Giresunlular Şehitliği ve Afyon Zafer Müzesi ile savaş mekanlarının çekimlerini yaptı. Belgeselin diğer bölümlerinin çekimlerine, Temmuz ve Ağustos aylarında devam edilecek.

Vâlâ Somalı yine ödüllendirildi...

Popüler Tarih yazarlarından Vâlâ Somalı, derginin Eylül 2002 tarihli 25. sayısında yer alan "12 Dev Adam'ın 98 Yıllık Serüveni" başlıklı yazısıyla, Türkiye Spor Yazarları Derneği'nin 'Araştırma-İnceleme' dalındaki İkincilik ödülünü kazandı. Mayıs ayı başında gerçekleşen ödül töreninde konuşan Vâlâ Somalı, ödülünü, yıllar sonra yazı yazma fırsatını yakaladığı Popüler Tarih dergisi adına aldığını söyledi.

Türk spor tarihiyle ilgili çalışmalarından dolayı, geçtiğimiz yıllarda da Türkiye Olimpiyat Komitesi ve Voleybol Federasyonu tarafından da ödüllendirilen Vâlâ Somalı; Popüler Tarih dergisinde yayımlanan yazılarıyla, 2000 ve 2001 yılında da, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından, 'Araştırma-İnceleme' dalında 'Yılın Gazetecisi' seçilmişti.

'12 dev adam'ın
98 yıllık serüveni

merakediyorum@googlegroups.com

1958 yazına damgasını vuran Kıbrıs mitingleri

12 Haziran 1958'de, Ankara'da Kıbrıs için düzenlenen 'Ya Taksim, Ya Ölüm' mitinginden bir görüntü.

Kıbrıs'ta, Türk ve Rum halkları arasında, 7 Haziran 1958'de başlayarak şiddetlenen çatışmalar, özellikle karma köylere yayılarak, 54 Türk ve 56 Rum'un ölümüne yol açtı... Bu tarihten sonra, Türkiye genelinde, Kıbrıs'ın taksimine yönelik mitingler patlak verdi. 8 Haziran 1958'de, İstanbul Beyazıt Meydanı'nda Kıbrıs için yapılan 'Ya Taksim, Ya Ölüm' mitingine, 300 bin kişi katıldı. Miting, 12 Haziran'da Ankara'da, Anıtkabir önünde tekrarlandı; burada da 150 bin kişi bir araya geldi. Bunları, yaz boyunca Türkiye'nin pek çok kentinde düzenlenen mitingler izledi...

Mitingler zinciri, 6 Temmuz 1958'de sona erdiğinde, toplam 43 miting, 10 kapalı salon toplantısı yapılmış, bu toplantılara toplam 2 milyon 690 bin kişi katılmıştı. Bu etkinliklerde 790 konuşmacı, tam 108 saat konuşmuştu. Bu harekete paralel olarak, Ankara Radyosu da 5 Temmuz 1958'den başlayarak her akşam, yorumlu 'Kıbrıs Saati' yayınlamaya başlamıştı...

Miting dalgasının Türkiye'nin dört bir yanına yayılması; halkın, basının, aydınların, gençliğin ve partilerin konuya olan duyarlılığı, Kıbrıs sorununun bu dönemde 'bir milli dava' haline gelmesinde etkili olmuştu.

merakediyorum@googlegroups.com

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENM EK HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum